کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڵاوی دەکاتەوە

www.kurdistanmedia.com

ژمارە ٩٢٢ ■ دووشەممە، ١٥ی پووشپەڕی ١٤٠٥ _ ٦ی ژوئییەی ٢٠٢٦

دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیکی فێدراڵدا

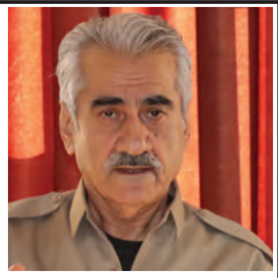

راستە حیزبی دێموکرات لەپێناو مافەکانیدا دژی کۆماری ئیسلامیی ئێران لە خەبات و تێکۆشندایە، بەڵام جەوهەر و ئامانجی خەباتی ئێمە جیاوازە لە ئەجێندا و ئامانجی ئەو وڵاتانەی لەگەڵ ڕێژیم لە شەردا بوون جیاوازە. دوای ئەوەش ئێران تەنیا بە کوردستان ڕزگار ناکرێ و ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامییش تەنیا ئەرکی خەڵکی کوردستان نییە. ڕووخاندنی ڕێژیم ئەرک و بەرپرسایەتییەکی گشتییە و گرێدراوی یەکیەتی و هاوپێوەندیی هەموو ئازادیخوازانی ئێرانە.

(لاپەڕە ٢)

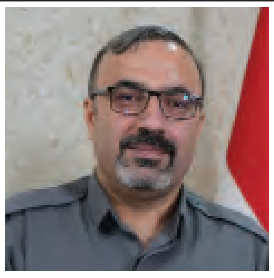

قاسملوو کوردستانی لەتوپەتکراو و سنوورە کێشراوەکانی نێو نیشتمانەکەی خۆی دەدی، دوژمنانی نەتەوەکەشی باش ناسیبوو؛ دەیدی کە ڕێژیمەکانی زاڵ بەسەر کوردستان لە هەر کام لە بەشەکانی نیشتمانەکەی چاری کوردەکانی خۆیان ناوێ و چاویان لە کوردی بەشەکانی دیکەیە بۆ گەیشتن بە مەرامەکانیان؛ بۆیەش فێری کردین کە دەکرێ ناکۆکیی دوژمنانی نەتەوەکەت لە بەرژەوەندیی دۆز و سەرووەریی پرسی سیاسیتدا بقۆزیتەوە، بەڵام ناکرێ و نابێ لەسەر حسێبی پرس و بەرژەوەندیی کورد لە بەشێکی کوردستان چاوت لە دەسکەوتێک بێ بۆ خۆت!

(لاپەڕە ٣)

ناسنامەی حیزبی دێموکرات لە مێژووی خەبات و خۆڕاگرییدا؛

خاوەندارەتی لە خاک، نواندنی ئیرادە و سەربەخۆبوون لە بڕیارداندا

شەش پێشمەرگەی حیزبی دێموکرات شەهید بوون

لە تێکهەڵچوونی پۆلێک لە پێشمەرگەکانی شاری ناوەندی تەشکیلاتی نهێنیی حیزبی دێموکرات لەگەڵ هێزە دژیگەلییەکانی کۆماری ئیسلامی لە ناوچەی پیرانشاردا شەش پێشمەرگەی حیزبی دێموکرات شەهید بوون.

لەو شەڕ و تێکهەڵچوونەدا کە شەوی چوارشەممە، ١٠ی پووشپەڕ لە گوندی قزقەپان لە سێ کیلۆمیتری شاری پیرانشار ڕووی دا، شەش پێشمەرگە بە ناوەکانی کارۆ هۆرمزیاری، فەردین چەنگیزی، محەممەد خاکی، عەبدوڵڵا محەممەدپوور، توانا عوسمانی و محەممەدئەمین بایەزیدی شەهید بوون. ئەو دەستە لە پێشمەرگەکان لە کاتێکدا بۆ ئەرکێکی سیاسی و تەشکیلاتی ڕاسپێردرابوون، کەوتوونەتە کەمینی هێزێکی زۆر و کۆکوپۆشتەی سپای پاسداران.

ناوەندی تەشکیلاتی نهێنیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ڕادەگەیەنێ خوێنی گەشی ئەو پۆلە لە پێشمەرگەکانی شار کە لە ناوچەی پیرانشار لە پێناو ئازادیدا تێکەڵ بە خاکی نیشتمان بوو، هەوێنی سەرکەوتنی دواجاری خەباتی حیزب و نەتەوەکەمان بەسەر دیکتاتۆریی کۆماری ئیسلامییە. هاوکات پەنابردنی ڕێژیم بۆ سەرکوت و تیرۆر و تۆقاندن، تەنیا نیشانەی زەبوونی، داماویی زیاتر و پەلەقاژەی کۆتایی سیستمێکە کە لە لێواری ڕووخان دایە و لە ترسی تۆڵەی ڕۆڵەکانی نەتەوە، دەستی بۆ تاوانی قێزەون بردووە.

ئێمە لە کاتێکدا سەری ڕێز لە ئاست تێکۆشان و فیداکاریی ئەو نەمرانە نەوی دەکەین، ڕادەگەیەنین خوێنی گەشی ئەم شەهیدانە خوێنبایی ئازادی و هەوێنی گەشەکردنی خەبات و سەرکەوتنی دواجاری گەلەکەمان بەسەر کۆماری ئیسلامیدایە و خەڵکی کوردستان و ڕۆڵە خەباتکارەکانی دیکەی نیشتمان ڕێگە نادەن خوێنی بەناحەقڕژاوی ئەو پۆلە پێشمەرگەیە بەفیڕۆ بچێ.

بژی خەباتی ڕزگاریخوازیی گەلی کورد،

نەمری و شانازی بۆ تازەترین شەهیدانی سوورخەڵاتی ناوچەی پیرانشار و سەرجەم شەهیدانی کوردستان.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
ناوەندی تەشکیلاتی نهێنی
١١ی پووشپەڕی ١٤٠٥

کپکردنی زیاتری دۆخی سیاسی و مەدەنیی کوردستان

لە کاتێکدا وتووێژەکانی ئەمریکا و ئێران بۆ گەیشتن بە ڕێککەوتن بەردەوامن، کۆماری ئیسلامی بە جێگیرکردنی هێزی چەکداری زیاتر لە کوردستان، پەرەدان بە جموجۆڵە نیزامییەکان و ڕاوەدوونانی چالاکانی سیاسی دەیەوێ جوغرافیای کوردستان پتر لە جاران میلیتاریزە بکات. هاوکات لەگەڵ سەپاندنی ئەم دۆخە و بەردەوامیی هێرشە مووشەکی و دڕۆنییەکانی بۆ سەر حیزبە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە هەرێم؛ ڕەوتی گرتنەکان و سەپاندنی زیندانی درێژخایەن بەسەر بەندکراوانی سیاسی و مەدەنیی کورد لە نێوخۆی وڵاتیش هەتا دێ زیاتر دەبێ، زاڵکردنی ئەو دۆخەش بۆ داپۆشینی شەرعییەتی نەبوویەتی لە کوردستان و شاردنەوەی شکستە سیاسی، نیزامی و ئەمنییەتییەکانی لە بەرەکانی دەرەوەی وڵاتە.

سیاسەتێکی بەردەوامی دیکەی ڕێژیم لەو ماوەیەدا بەستنەوەی بڕیار و جموجۆڵی هێزە کوردییەکان بە ئەجێندای وڵاتانی دژبەری خۆی بووە، بەڵام ڕووداوەکانی ئەم دواییانە لە کوردستان نیشانی دایەوە حیزبی دێموکرات ڕێکخراوێکی سیاسیی سەربەخۆیە و خەبات و تێکۆشانی خۆی بە پشتئەستووریی خەڵکی کوردستان و توانا خەباتگێڕییەکانی خۆی دەباتە پێش. بەڵام ئامانجی سەرەکیی سپای پاسداران لەو سیاسەتە زاڵکردنی دەسەڵاتی ڕەهای خۆی بەسەر کوردستانە. بۆیە لە نێوخۆ بە سەرکوت و قەڵتوبڕ و لە هەرێمی کوردستانیش بە زیادکردنی گوشارەکانی بۆ سەر هێزە سیاسییەکان و بۆمبارانی بەردەوامی بنکە و بارەگا نیزامی و مەدەنییەکانی ئەم حیزبانە دەیهەوێ هیچ دەلاقە و ڕۆچنەیەک بۆ بەرەنگاریی کوردستان نەهێڵێتەوە. بەڵام کۆماری ئیسلامی لە پێنج دەیەی ڕابردوودا نەیتوانیوە بیشارێتەوە کە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کوردستان بزاوتێکی دێموکراتیک و گشتگیر و هەڵگری خسڵەتە شۆڕشگێڕییەکانە و هیچ سیاسەت و بەرنامەیەکی ڕێژیم ناتوانێ پێش بە هاوپێوەندیی خەڵک و حیزبە سیاسییەکانیان و گرێدراویی خەباتی مەدەنی و جەماوەریی کوردستان لەگەڵ خەباتی سیاسی و پێشمەرگانەی حیزبە سیاسییەکانیان بگرێت.

حەسەن شەرەفی:
ترسی دژبەرانی کورد نەک لە پارچەبوونی خاک، بەڵکوو لە دابەشبوونی هێز و دەسەڵاتە

لە ئێستادا داخواز و بەرنامەی نەتەوە و حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە نێو سنوورەکانی ئێراندا و بە شێوازێک دەخرێنە ڕوو کە هیچ شوێنێک بۆ وەهم، هەڕەشە یان ترس لە پارچەبوونی وڵات ناهێڵنەوە. بەڵام ئەگەر بارودۆخەکە بەم شێوەیە بەردەوام بێت، واتە ناسنامەی ئەم نەتەوانە نکۆڵیی لێ بکرێت، پاشبنەما و مێژوویان پشتگوێ بخرێت، بە فەرمی دان بە بوونیان دانەنرێت و بخرێتە مەترسییەوە، و هیچ میکانیزمێکی دێموکراتیکیش بۆ گەیشتن بە خواستە یاساییەکانیان لە ئارادا نەبێت؛ ئەو کاتە ئیتر بابەتەکە لە نیگەرانییەکی سادە تێدەپەڕێت. لە دۆخێکی وەهادا، بەرپرسیارێتیی دەرئەنجامەکانی داهاتوو و مەترسییە ئەگەرییەکانی بەردەم، ڕاستەوخۆ دەکەوێتە ئەستۆی ئەو کەسانەی بواریان بۆ ئەم هەڵاواردن، نائەمنی و بەدینەهاتنی ئەو مافە بنەڕەتییانەی نەتەوەکان خوڵقاندووە و ئەوانن کە دەبێ وەڵامدەرەوە بن.

(لاپەڕە ٦)

نان پەڕیوەتە پشتی شێر

... هەژاری وەک شەڕ وایە؛ هەروەک چۆن لێکەوتەکانی شەڕ لە خودی شەڕکە زیاترن، لێکەوتەکانی هەژارییش برینی قووڵ و هەمیشەیی لە جەستەی کۆمەڵگەدا دروست دەکەن. لە کەشی پڕ کارەساتی هەژاریدا، شکۆ و کەرامەت دەکەوێتە سواڵکردن و دەستپانکردنەوە و، کۆمەڵگە سست و بەپارێزتر دەبێت و ئیرادەی گشتی لێک هەڵدەوەشێت.

◆ عەلی لەیلاخ

(لاپەڕە ٣)

لە سێدارە هەتا مووشەک

... حیزبی دیموکرات هەر قوربانیی تێرۆریزمی کۆماری ئیسلامی نییە؛ بەڵکوو جێگرەوەی ئەوە. لە هەمبەر ڕێژیمێکدا کە بێجگە لە زمانی مردن هیچ زمانێکی دیکە نازانێت، ئەم حیزبە –وەک هێزێکی سۆسیال دیموکرات و هاوپەیمانی ڕێکخراوی ئەنتەرناسیۆنالی سۆسیالیست– پێشنیاری بەدیلێکی دێموکراتیک، فیدراڵ و فرەخوازی نەک تەنیا بۆ کوردستان، بەڵکوو بۆ تەواوی ئێران دەکات.

◆ میرخان شەمسی بورهان

(لاپەڕە ٤)

کورد و جامی جیهانی

... لاوی کورد دەبێت بزانێ کە تەماشای فوتباڵ ئەو ڕۆژانە دوو مانا دەخوڵقێنێ. یا ئەوەی بە شێوەیەکی پاسیڤ غەیبەتی خۆمان لە جامی جیهانیدا قبووڵ بکەین، یا ئەو غەیبەتە بکەینە وشیاریی نەتەوەیی و سیاسی. ئەگەر جامی جیهانی شانۆی خۆ ڕانانی نەتەوەکانە، غیابی کوردستان لەو مەیدانەدا بۆخۆی پەیامێکی سیاسیە. ئەو غیابە دەبێ ببینرێت، ببیسترێت و هەڵسەنگێنرێت.

◆ برایم لاجانی

(لاپەڕە ٥)

حەسەن شەرەفی:

بزووتنەوەی کورد لە ئێران تێچووی پێگەیشتوویی سیاسیی خۆی دەدات

کاک حەسەن شەرەفی، ئەندامی دەستەی کارگێڕیی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە وتوویژ لەگەڵ دەنگی فارسیی ئەمریکادا ڕایگەیاند کۆماری ئیسلامی بۆ هێرشکردنە سەر بنکە و بارەگا و کەمپە مەدەنییەکانی حیزبی دێموکرات لە هەرێمی کوردستان حەوجێی بە بیانوو نییە، چونکی ئەو بیانووەی بۆ هێرشکردنە سەر کورد هەموو کاتێک بەدەستەوەیە؛ هۆکارەکەشی ئەوەیە لە بنەڕەتڕا دژی هەر چەشنە ماف و داوا و ئازادییەکی دێموکراتیکی کورد و حیزبە سیاسییەکانی کوردستانی ئێرانە.

ئەندامی دەستەی کارگێڕی ڕوونی کردەوە کورد باج و تێچووی پێگەیشتوویی سیاسی و خەباتگێڕیی خۆی دەدا، وەک چۆن لە بەردی بناغەی دامەزرانی کۆماری ئیسلامییەوە بەو ناسینەی لە ڕێبەرانی ڕێژیم و فەلسەفەی وجوودیی کۆماری ئیسلامی هەیبووی، دەنگی بەو ڕێژیمە نەدا و لە هەموو ماوەی تەمەنی ئەم ڕێژیمەدا بەرگریی لە مافە نەتەوەیی و سیاسییەکانی کردووە. بەڕێزیان بە ئاماژە بە شەهیدبوونی ٦ پێشمەرگەی حیزب لە پیرانشار لە چەند ڕۆژی ڕابردوود گوتی خەباتی کورد بۆ مافەکانی بە شەهیدبوونی ڕۆڵەکانی تووشی نسکۆ و ڕاوەستان نابیت، وەک چۆن بە درێژایی دەسەڵاتدارەتیی کۆماری ئیسلامی ئەم بزووتنەوەیە خوێنی لەبەر ڕۆیشتووە؛ کەچی لەهەر بارودۆخێکدا و بە هەر شێوەیەک بۆی لوابێ لە خەبات و خۆڕاگریی خۆی بەپێی شێواز و هەلومەرجی کردەنی بەردەوام بووە و بەردەوامیش دەبێت.

کاک حەسەن شەرەفی لە وتوویژێکی دیکەدا لەگەڵ "ڕادیۆ فەردا" بە ئاماژە بە هۆکاری بەردەوامیی هێرشە درۆنی و مووشەکییەکانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر بنکە و بارەگا و کەمپە مەدەنییەکانی حیزب لە هەرێم کوردستان ڕایگەیاند کۆماری ئیسلامی هەر لە دەستپێکی شەڕی ٣٩ ڕۆژەوە لەوە دەترسا جگە لە بەرەی شەڕی ئاسمانی لەگەڵ ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی کوردەکانیش ئەمە وەک دەرفەت بقۆزنەوە و لەو بارودۆخەدا بەرەیەکی نوێی شەڕ لە کوردستان دژی ڕێژیم بکەنەوە. ئێستاش کە ڕێژیم دوای ڕاگیرانی شەڕ و ئیمزاکردنی لیکتێگەیشتن لەگەڵ ئەمریکا شەڕ دژی حیزبە کوردییەکانی ڕانەگرتووە، هۆکارەکەی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە ڕیوایەت و گێڕانەوەی سەرکەوتنی ساختە لەو شەڕە دەرخواردنی لایەنگرانی بدا.

ئەندامی دەستەی کارگێڕی لە وڵامی ئەو پرسیارەدا کە حیزبی دێموکرات خەباتێکی چەکداریی بەربڵاویان دژی کۆماری ئیسلامی نییە، بەڵام ئەدی بۆ لەو ئاستە بەرفراوانەدا هێرشی مووشکیی دەکرێتە سەر؛ گوتی: ڕاستە حیزبی دێموکرات خەباتی چەکداری و مەیدانیی پێشمەرگانەی لە ئاستی بەربڵاودا نییە، بەڵام خەباتی مێدیایی و ڕاگەیاندن، خەباتی دیپلۆماسی و پێوەندییەکانی لەگەڵ دنیای دەرەوە و هەروەها بەرنامە و ڕێکخستنەکانی حیزب لە نێوخۆی کوردستان پرۆژەیەکی بەرهەمداری سیاسییە کە کۆماری ئیسلامی بە ترس و نیگەرانییەوە لێی دەڕوانیت؛ بۆیە بەمجۆرە بەرەوڕووی دەبێتەوە. بەتایبەت کە مێژووی حیزبی دێموکرات پێمان دەڵێ ئەم حیزبە لە هەر بارودۆخێکدا توانیویەتی شێوەی خەبات و بەربەرەکانیی خۆی دژی کۆماری ئیسلامی بەپێی هەلومەرج و بارودۆخی سیاسیی کوردستان و ئێران و ناوچە بە باشترین شێوە دیاری بکات.

کاک حەسەن شەرەفی لە وتوویژێکی دیکە لەگەڵ زاگرۆس ٢٤ و لە وڵامی ئەو پرسیارەدا کە بۆچی لە کاتی شەڕی ٣٩ ڕۆژەدا حیزبە کوردییەکان بەرەیەکی شەڕی مەیدانییان لە دژی کۆماری ئیسلامی نەکردەوە، گوتی: ئەو بابەتە لە سەرەتادا بە شێوەیەک ناونیشان کرا، سیما و وێناکردنێکی بڕێک زیادە لە حەدی واقیعیی خۆی پێ درا بۆ ئەوەی ئەنجامەکەی ببێتە پێکهێنانی هیوایەکی زۆر لە خەڵک، ئامادەییەکی زۆر لە هێزی پێشمەرگە و، ئامادەیی و خۆتەیارکردنێکی زۆر لە ئەندامان و لایەنگرانی هێزە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا. ئەوە ئەگەر لە شێوەیەکی سیاسییدا و لە چوارچێوەیەکی بڕێک واقیعیتر و یاساییتر و یا بڵێین هەندێ ڕێککەوتنی گرنگتردا بووایە، دەکرا ئەو چاوەڕوانییە بێتە دی و حەتمەن ئەو چاوەڕوانییەش دەهاتە دی. بەڵام واقیعییەتەکە جۆرێکی دیکە بوو؛ لە عەمەلدا و لە کردەوەدا بە بارێکدا کەوت کە ئەودەم نەدەکرا هێزەکانی کوردستان بکەونە چوارچێوەی شەڕێک، کە نە بۆ خۆی دەستی پێ کردووە، نە ئامانجە کۆتاییەکەی دیارە تا کوێ دەڕوا و نە دەستکەوتەکانی چەندە کە بتوانێ ئەو کارەی لەپێناودا بکا. بۆیە هێزە کوردییەکان ناچارن بە لێکۆڵینەوەی زیاترەوە، بە وردبینییەوە، بە لێکدانەوەی هەموو لایەنی مەسەلەکان، ئەو ڕووداوانە لێک بدەنەوە و، قازانج و بەرژەوەندییەکانی کورد لەبەرچاو بگرن. ئەوە کە کۆتایی ئەو شەڕە دەگاتە کوێ و کە گەیشتە ئەوێ، دەستکەوتی بۆ کورد چییە؟ ڕەنگە ئەگەر ئەو وەخت شتێک کرابا، دەیانگوت بە پشتیوانیی غەیری خۆیان کراوە. ئێستە کە کەس لەو شەڕەدا نییە، کورد بۆ خۆی ئەگەر دەیکا، ئیرادەی خۆیەتی، توانای خۆیەتی.

مستەفا هیجری:

ڕووخاندنی ڕێژیم ئەرک و بەرپرسایەتییەکی گشتییە و گرێدراوی هاوپێوەندیی هەموو ئازادیخوازانی ئێرانە

کاک مستەفا هیجری، سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران شەوی شەممە لەسەر یەکشەممە، ٧ی پووشپەڕ لە بەرنامەی 'مەیدان'ی بەشی فارسیی دەنگی ئەمریکادا ڕایگەیاند ئەوەی لە ناوچەکە ڕوو دەدا بەستێنسازی زۆر گۆڕانکارییە سیاسییە کە ئێرانیش دەگرێتەوە. لێکتێگەیشتنەکەی ئەمریکا و ئێران چ بگاتە ڕێککەوتن و چ هەرەس بێنێت، ئالوگۆڕی زۆر بنەڕەتی بەدووی خۆیدا دێنێ.

سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکرات لە وڵامی ئەو پرسیارەدا کە بۆچی حیزبی دێموکرات لە نارەزایەتییەکانی دوو ساڵی ڕابردوودا جوولەی مەیدانیی نەکردووە و چالاکییەکانی تەنیا لە ڕاگەیاندنی مانگرتندا سنووردار بووە، گوتی: ڕاستە ئێمە داوای ڕاپەڕین و هاتنەسەر شەقامی خەڵکی کوردستانمان نەکرد، چونکی دڵنیا بووین کۆماری ئیسلامی کە شکستی قورسی لە ئەمریکا و ئیسرائیل خواردووە، تۆڵەی شکستەکانی لە خەڵکی ڕاپەڕیوی کوردستان دەکاتەوە. ئێمە لە کاتێکدا کۆماری ئیسلامی لە ١٨ و ١٩ی بەفرانباردا هەزاران کەسی لەسەر شەقام خەڵتانی خوێن کرد، لە کوردستان داوای مانگرتنمان کرد و لانیکەم سەتا ٨٠ی شار و ناوچەکانی کوردستان بەدەم داواکەی ئێمەوە هاتن. بۆیە دەمانزانی هەر بانگەوازێکی ڕاپەڕین و هاتنەسەر شەقام بدەین، خەڵک دێن بەڵام زۆر بەتوندی سەرکوت و کۆمەڵکوژ دەکرێن؛ سەرەڕای ئەوەش لە هێندێک ناوچەی کوردستان لە ئیلام و کرماشان کۆمەڵێک نارەزایەتی هەبوو کە وەک دەزانن سەرکوت کرا و شەهید و برینداری زۆریشمان دا.

کاک مستەفا هیجری لە وڵامی ئەوەدا کە ئێوە بە خەستی مووشەکباران کران، کەچی بەوحاڵەش هیچ بەرگرییەکتان لە خۆتان نەکرد، باسی ئەوەی کرد لە سەرەتاکانی دەستپێکی شەڕدا زۆر دەگوترا کە حیزبی دێموکرات و هێزە کوردییەکان شانبەشانی ئەمریکا و ئیسرائیل دژی کۆماری ئیسلامی دێنە بەرەی شەڕەوە. ڕاستە حیزبی دێموکرات لەپێناو مافەکانیدا دژی کۆماری ئیسلامی لە خەبات و تێکۆشندایە، بەڵام جەوهەر و ئامانجی خەباتی ئێمە جیاوازە لە ئەجێندا و ئامانجی ئەو وڵاتانەی لەگەڵ ڕێژیم لە شەڕدا بوون جیاوازە. دوای ئەوەش ئێران تەنیا بە کوردستان ڕزگار ناکرێ و ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامییش تەنیا ئەرکی خەڵکی کوردستان نییە. ڕووخاندنی ڕێژیم ئەرک و بەرپرسایەتییەکی گشتییە و گرێدراوی یەکیەتی و هاوپێوەندیی هەموو ئازادیخوازانی ئێرانە. بێگومان ئامادەیی کاری مەیدانی و پێشمەرگانەمان هەبوو، کوردستان نیشتمانی ئێمەیە و هەرکات بارودۆخەکە بە گونجاو بزانین دەگەڕێینەوە.

سکرتێری گشتیی حیزب لە وڵامی ئەو پرسیارەدا کە ئێوە هێزێکی چەکدارن و باوەڕتان بە خەباتی چەکدارییش ماوە، ئەدی بۆچی سەرەڕای ئەوەی زیاتر لە ٢٠٠ جار هێرشتان کرایە سەر، چەکەکانتان و هێزی پێشمەرگەتان بۆ بەرگری بەکار نەهێنا، ڕوونی کردەوە کە حیزبی دێموکرات توانای بەرپەرچدانەوەی هێرشە درۆنی و مووشەکییەکانی کۆماری ئیسلامیی نییە، جیا لەوە نەک هەر بنکە و بارەگاکانی حیزبی دێموکرات، بەڵکوو هەرێمی کوردستان و وڵاتانی عەرەبییش کەوتنە بەر هێرشی مووشەکیی ڕێژیم و ئەوانیش پەرچەکرداریان هەر وەک ئێمە بوو. خۆ ئەگەر ئێمە وەڵامی هێرشەکانی کۆماری ئیسلامیمان بە پەرچەکرداری پێشمەرگە لە نێوخۆی وڵاتدا دابایەوە، لەوانە بوو خەڵکەکەمان کۆمەڵکوژ کرابان و کوردستانیش خاپوور ببا. ئێمە زیاتر لە ٨٠ ساڵە تێچووی قورس بۆ خەباتەکەمان دەدەین و نەمانویست خەڵکەکەمان لە نێوخۆی وڵات هەر بەتەنیا بن و هەر ئەوان لەوە زیاتر زیان و خەساریان بەر بکەوێ. کاک مستەفا هیجری لە وڵامی ئەو پرسیارەدا کە مانەوەتان لە هەرێمی کوردستان چەندە چالاکییەکانی ئێوەی سنووردار کردووە، نەیشاردەوە کە دۆخی مانەوەی حیزبی دێموکرات لە هەرێمی کوردستان بووەتە هۆی ئەوەی لە دوو ساڵی ڕابردوودا ڕێککەوتننامەی ئەمنییەتیی نێوان تاران-بەغدا-هەولێر بەسەر حیزبی دێموکراتدا بسەپێ و بەپێی ئەو دەروەستییەی بە نیسبەت حکوومەتی هەرێمی کوردستان هەمانە، ڕێ لە ناردنەوەی هێزی پێشمەرگە بۆ کوردستان بگیردرێت.

سکرتێری گشتیی حیزب لە بەشێکی دیکەی وتووێژەکەدا باسی ئەوەی کرد خەباتی حیزبی دێموکرات و جووڵانەوەی کورد خەباتێکی فرەڕەهەندە و بە ڕاگرتنی خەباتی پێشمەرگە و مەیدانی ئەم تێکۆشانە لەبن نەهاتووە، وەک چۆن دەبینین خەڵکی کوردستان سەرەڕای هەموو سەرکوت و گوشارە ئەمنیەتییەکان ڕێکخراوترین کۆمەڵگەی سیاسی لە چاو ناوچەکانی دیکەی ئێرانن و ئەوەش بەرهەمی خەبات و هەوڵدانی حیزبە سیاسییەکانی کوردستانە. بەڵام ئێستا کە کۆماری ئیسلامی بە پێشێلکردنی ڕێککەوتننامەی ئەمنییەتی و دەروەستییەکانی لە هێرشەکانی بۆ سەر حیزبە سیاسییەکان و بنکە و بارەگاکانیان بەردەوامە، بێگومان سیاسەت و کاردانەوەی ئێمە و حیزبە کوردییەکانی دیکەی هاوپەیمانی ئاڵوگۆڕی بەسەردا دێت.

کاک مستەفا هیجری لە وڵامی ئەو پرسیارەدا کە خەباتی پێشمەرگانە دەتوانێ پشتیوانی خەباتی مەدەنی و جەماوەری بێت، ڕایگەیاند ڕاستە حیزبی دێموکرات هێزی پێشمەرگەی چەکداری هەیە، بەڵام ستراتیژیی حیزبی دێموکرت یەکیەتیی سیاسی و بەکردەوە لەگەڵ لایەنەکانی دیکەی ئێرانی لەپێناو دروستکردنی ئاڵترنتیڤ دژی کۆماری ئیسلامییە و ئەگەر ئەو خەبات و تێکۆشانە ڕەهەندی پێشمەرگانە بگرێت، لەوانەیە بەو ئامانجەمان نەگەیەنێت کە خەباتێکی سیاسی، مەدەنی و جەماوەری لە ئاستی سەرانسەریدا دەتوانێت بیپێکێت. هاوکات دەشزانین کە خەباتی چەکداری دەبێتە هۆی سەرکوتی زیاتر و خوێناویتری بزووتنەوەی کورد و خەڵکی کوردستان. سکرتێری گشتیی حیزب لە وڵامدانەوە بەو پرسیارە کە ئاخۆ ئەوە هەر ڕوانگەی ئێوەیە یان هەموو ڕێبەریی حیزب، گوتی لە حیزبی دێموکراتدا بڕیارەکان تاک نایدەن و هەموو بڕیارە سیاسی و گرینگەکان لە کۆنگرە و کۆمیتەی ناوەندیدا بەکۆمەڵ دەدرێن و ئەو سیاسەتەی ئێستاش بەکۆمەڵ بڕیاری لەسەر دراوە. بەڕێزیان بە ئاماژە بەوەی لەوانەیە چاوەڕوانیی خەڵکی کوردستان بەتایبەت لاوان لە دوای بزووتنەوەی ژیناوە بۆ خەباتی پێشمەرگانەی حیزب زیاتر بووبێت، بەڵام سیاسەتی دروست و واقعبینانەی حیزب ئەو تێگەیشتن و قەناعەتەی لای ئەوانیش دروست کردووە و بەو پێیە دەتوانین بڵێین پێگەی سیاسی و جەماوەریی حیزبی دێموکرات لە جارانیش بەهێزترە.

ناوەندی تەشکیلاتی نهێنیی حیزب:

ڕۆژی ڕزگاریی وڵاتمان لە دەست زوڵم و زۆری کۆماری ئیسلامی نزیکە

بۆ ئاگاداریی هاونیشتمانییانی تێکۆشەر و بیروڕای گشتی، ڕۆژی چوارشەممە ١٠ی پووشپەڕ کاتژمێر ٨ی ئێوارە بەکرێگیراوێکی ڕێژیم بەناوی "نیما تەیمووری" کوڕی جەعفەر لە شاری مەهاباد هێرشی کردووەتە سەر چەند هاووڵاتیی مەدەنی بە بیانووی ئەوەی ئەو چەند کەسە جلوبەرگی خاکی ڕەنگیان لەبەر کردووە. لە ئاکامدا کەسێکی سیڤیل بەناوی "سیاوەش ئەلەک" کوڕی سەید عومەر گیانی لێ دەستێندرێ و چەند کەسی دیکەش بریندار دەبن. هەر دوابەدوای ئەوە جاشەکان بە دروستکردنی دۆخێکی ترسێنەر پێش بە ماشینی خەڵک دەگرن و بێڕێزییان پێ دەکەن.

دوای ئەو ڕووداوە کۆمەڵێکی زۆر لە خەڵکی مەهاباد دەچنە بەر دەرکی نەخۆشخانەی شار و بە دروشمدان، بێزاریی خۆیان لە جاشەکانی ڕێژیم و بۆ پشتیوانی لە خەڵکی شار دەر دەبڕن.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران وێڕای دەربڕینی بەداخبوون بۆ گیانلەدەستدانی لاوی بەغەدر کوژراو "سیاوەش ئەلەک" و سەرەخۆشی لە بنەماڵەی ناوبراو، ئەو کردەوەی بەکرێگیراوانی ڕێژیم مەحکووم دەکا و داوا لە خەڵکی کوردستان بەگشتی و مەهاباد بەتایبەتی دەکا، لە بەرانبەر دەستدرێژی و ئەزیەت و ئازاری بەکرێگیراوانی ڕێژیمدا بێدەنگ نەبن و یەکگرتووانە بەگژیاندا بێنەوە و ڕێگا نەدەن بە بیانووی جۆراوجۆر ژیان و گیان و ماڵیان بخەنە مەترسییەوە.

ڕۆژی ڕزگاریی وڵاتمان لە دەست زوڵم و زۆری کۆماری ئیسلامی نزیکە و بەکرێگیراوانی ڕێژیم دەبێ بزانن چیتر ناتوانن درێژە بە تاوانەکانیان دژ بە خەڵکی کوردستان بدەن.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
ناوەندی تەشکیلاتی نهێنی
١١ی پووشپەڕی ١٤٠٥

کۆماری ئیسلامی بنکەکانی حیزبی بە درۆن بەئامانج گرتەوە

ڕۆژی پێنجشەممە ١١ی پووشپەڕی ١٤٠٥، بۆ جارێکی دیکە کۆماری ئیسلامی هێرشی درۆنیی کردە سەر بنکەکانی حیزبی دێموکرات. لەم هێرشە نوێیەدا کۆماری ئیسلامی بە درۆنێک بەرزاییەکانی بالیسان لە باشووری کوردستانی کردە ئامانج. ئەو هێرشە نوێیەی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر بنکەکانی حیزب لە کاتێکدابوو شەوی پێشووتریش، کۆماری ئیسلامی بە دوو درۆن کەمپی "دێگەڵە"ی حیزبی دێموکرات، لە نزیک شاری کۆیەی کردبووە ئامانج.

کۆماری ئیسلامیی ئێران لە ماوەی دەستپێکی شەڕ لەگەڵ ئەمریکا و ئیسرائیلەوە هەتا ئێستا بە زیاتر لە ١٤٠ مووشەک و درۆن کەمپی بنەماڵەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و بنکە دەرمانی و پەروەردەییەکانی ئەم حیزبەی بە ئامانج گرتووە.

ڕێکخراوی CPT لە هەرێمی کوردستان ئاماری هێرشەکانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر هەرێمی کوردستانی تەنیا لە ماوەی سێ مانگدا بڵاو کردبۆوە کە لەودا هاتبوو لەو ماوەیەدا ٧٥١ هێرش کراوەتە سەر هەرێمی کوردستان کە شەهیدبوونی ٢٢ کەس و بریندابوونی ١١٢ کەسی لێ کەوتبۆوە. لەو ٧٥١ هێرشە زیاتر لە ٢٥٠ هێرشی بۆ سەر بنکە و بارەگای حیزبە کوردییەکان بووە. هەروەها ژمارەی هێرشەکانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر بنکەی حیزبە کوردییەکان دوای ڕاگرتنی شەڕ و ئاگربەس سەرروو ١٢٠ هێرش بووە.

هەمیشە قاسملوو؛ قاسملوو لە هەموو مەتەرێزێکدا

عەلی بداغی

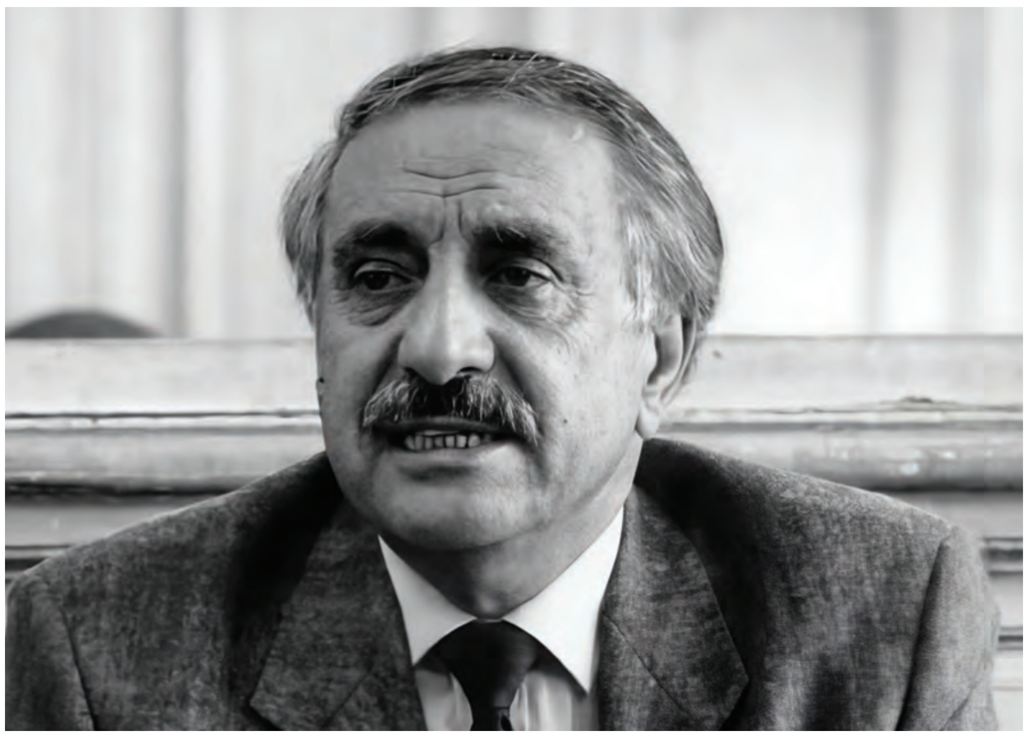

٣٧ ساڵ لە تیرۆری د. عەبدولڕەحمان قاسملوو، سکرتێری پێشووتری حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران تێدەپەڕێ و ئەگەرچی هێشتا خەباتی سیاسی و نەتەوەیی قوتابییان و هاوسەنگەرانی د. قاسملوو بە دوا مەنزڵی خۆی نەگەیشتووە، بەڵام بە دڵنیاییەوە دەتوانین بڵێین کەم ڕێبەری نەتەوەیی هێندەی قاسملوو لە یاد و بیرەوەریی گەلەکەیاندا بە زیندوویی ماوە. ناوی د. قاسملوو نەک هەر ئەوەی لای نەتەوەکەی بە نەمری ماوەتەوە، بەڵکوو ئەو ناوە و کارنامەی کار و تێکۆشانی ئەو ڕێبەرە ناسێنەری سەرەکیی مێژووی خەبات و خوێنی کورد لەلای بیانییەکانیشە.

د. قاسملوو سەرەڕای ئەوەیکە ڕێبەرێکی هەڵکەوتەی خەباتی هاوچەرخی کورد لە چوارچێوەی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانە و میللی-دێموکراتیکی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بوو، لەهەمان کاتدا تیۆریسیەنێکی شارەزای گۆڕەپانی سیاسییش بوو کە تەئسیر و کاریگەریی ئەندێشەکانی زۆر زوو سنووری ڕۆژهەڵاتی کوردستانی تێپەڕاند و نەتەنیا هەر لە پارچەکانی دیکەی کوردستاندا بەڵکوو لە ئاستێکی بەرینی نێونەتەوەییدا درەوشایەوە. بەجۆرێک کە تا ئێستا وەک "مۆدێرنیتەی ڕێبەرانی کورد" و وەک "پێغەمبەری ئاشتی" پێناسە کراوە.

خولیای سیاسی و خەباتی د. قاسملوو تەنیا ڕزگاریی نیشتمان نەبوو، بەڵکوو لە مەودایەکی هەراوتردا خەونی کۆمەڵگەیەکی ئازاد و دێموکراتیک و پێشکەوتنخوازانەی بۆ مرۆڤی کورد و نیشتمانی کوردستان دەدی و بەم پێیەش دیسکۆرسی خەباتی سیاسی و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی حیزبی دێموکرات و ڕۆژهەڵاتی کوردستانی لەسەر بنەمایەکی میللی دێموکراتیکانە داڕشت. هەروەک باسیش کرا بەشێکی زۆری نزیکایەتی و دۆستایەتیی ئەو کەسایەتییە سیاسی و مرۆڤدۆستانەی کە ئێستا بەپیری پرسی کوردەوە دێن و لە کۆڕ و کۆمەڵە نێونەتەوەییەکاندا بەرگری لە مافی کوردان دەکەن، دەگەڕێتەوە بۆ هەوڵ و تێکۆشانی بێ وچانی دیپلۆماسیی د. قاسملوو و ئەو کاریگەرییە بەرفراوانە سیاسییەی کە لە مەیدانی سیاسەتی جیهانیدا داینا و وەک میراتێکی بایەخدار لەدوای خۆی بۆ حیزبی دێموکرات و بزووتنەوەی نەتەوەی کورد بەگشتی بەجێی هێشت.

گرینگیی ڕێباز و ئەندێشەکانی د. قاسملوو تەنیا لە چوارچێوەی سەردەمی خۆیدا بەرتەسک نابێتەوە و هەرچی زیاتر بەسەر کاتی شەهیدبوونیدا تێدەپەڕێ، حەقانییەت و گرینگییەکەی زیاتر دەردەکەوێ و خۆ دەنوێنێ.

کاریگەریی دوکتور قاسملوو لەسەر بردنەپێشێی دۆزی کورد نەک هەر لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بگرە لە بەشەکانی دیکەی کوردستانیش _بەتایبەت باشوور_ ڕوخسارێکی تایبەتیی بە ناوی قاسملوو و مانایەکی تایبەتتری بە کاراکتەری سیاسیی ئەو داوە. قاسملوو کوردستانی لەتوپەتکراو و سنوورە کێشراوەکانی نێو نیشتمانەکەی خۆی دەدی، دوژمنانی نەتەوەکەشی باش ناسیبوو؛ دەیدی کە ڕێژیمەکانی زاڵ بەسەر کوردستان لە هەر کام لە بەشەکانی نیشتمانەکەی چاری کوردەکانی خۆیان ناوێ و چاویان لە کوردی بەشەکانی دیکەیە بۆ گەیشتن بە مەرامەکانیان؛ بۆیەش فێری کردین کە دەکرێ ناکۆکیی دوژمنانی نەتەوەکەت لە بەرژەوەندیی دۆز و سەروەریی پرسی سیاسیتدا بقۆزیتەوە، بەڵام ناکرێ و نابێ لەسەر حسێبی پرس و بەرژەوەندیی کورد لە بەشێکی کوردستان چاوت لە دەسکەوتێک بێ بۆ خۆت!

هەروەک لە بەیاننامەی حیزب بەبۆنەی ساڵیادی تیرۆری د. قاسملوودا هاتووە؛ یەکێک لە تایبەتمەندییە بەرزەکانی د. قاسملوو، بایەخدانی بە شێوە جۆراوجۆرەکانی خەبات بوو. ئەو لەگەڵ ئەوەی ئاشتیخواز بوو و لە هێچ هەوڵێک بۆ چارەسەری پرسی کوردستان بە ڕێگای هێمنانە خۆی نەبوارد، بەڵام بەرگریی چەکدارانە لە نەتەوەکەی لە بەرامبەر شەڕفرۆشی و هێرشی ڕێژیمی ئیسلامیی ئێران، بۆ هێزی پێشمەرگەی بە ڕەوا دەزانی. لەکاتێکدا بزووتنەوەیەکی شۆڕشگێڕانەی خاوەن هەزاران پێشمەرگەی ڕێبەرایەتیی دەکرد، لە گرنگیی شێوەکانی دیکەی خەبات لەنێوخۆی ئێران غافڵ نەبوو. هەر بەو ڕادەیەی بایەخی بە خەباتی شێلگیرانەی دژ بە ڕێژیمی ئێران لە نێوخۆی کوردستان دەدا، تێکۆشانی دیپلۆماسی بە مەبەستی ڕاکێشانی پشتیوانی بۆ ئەو خەباتەی لە دەرەوەی وڵات بەرەوپێش دەبرد. قاسملوو خەباتی تەنیا لە پێشمەرگایەتی و چەکهەڵگرتن بەدژی کۆماری ئیسلامیی ئێراندا نەدەدیت. گرنگیی مانگرتن و نارەزایەتیدەربڕینی کرێکاران لە ڕێوشوێنی چەوسێنەرانەی دامودەزگا حکوومەتییەکان و خاوەنکارەکان، دژایەتیی لاوان لەگەڵ ئەو فۆرمە لە ژیان کە ڕێژیم دەیهەوێ بەسەریاندا بسەپێنێ؛ خۆڕاگریی هونەرمەندان و نووسەران لە بەرامبەر کولتووری کۆنەپەرستانە و ڕێوشوێنە داسەپاوەکانی حکوومەتی و هەوڵدانیان بۆ پەرەپێدانی هونەر و ئەدەبیاتی پێشکەوتنخوازانە، هیچیان لە بەرچاوی وردبینی ئەو ڕێبەرە ون نەبوون.

قاسملووی مەزن دەیزانی کورد خۆی پەرەمپەرەم و پەرتەوازەن، ڕێگای خەبات و چارەسەری پرسەکەشی پڕ «کەند و لەند و گەوە»، بۆیە لەم ڕێگە ئەستەم و دژوارەدا بەدووی دۆست و پارتنەرەوە بوو لەسەر بنەمای بەرژەوەندیی هاوبەش. بۆ ئەوەش هەگبەکەی پڕ بوو لە مەعنەوییاتی مرۆیی.

کارۆل پورنهوبەر، ڕۆژنامەنووس و توێژەر کە هەر ئەمدواییانە نوسخەی نوێی کتێبەکەی لەسەر د. قاسملوو چاپ بۆوە، لە کتێبەکەیدا تیشک دەخاتەسەر ڕێبازی پراگماتیکی د. قاسملوو لە دیپلۆماسیەتی خۆیدا و ئاماژە بە تواناکەی دەکات بۆ کارلێکی کاریگەر لەگەڵ زلهێزەکانی ڕۆژئاوا و ناوچەییدا. ئەو جەخت لەسەر پابەندبوونی د.قاسملوو بە دانوستانی ئاشتیانە دەکات کە سەرەڕای ئەو کەشوهەوای دوژمنکارانەی ڕژیمی ئێران دروستی کردبوو، ڕەچاوی کرد. کارۆڵ ئاماژە بەوە دەکات کە پەروەردەی ڕۆژئاوایی و ئایدیاڵە دیموکراسییەکانی د.قاسملوو وایلێکرد کە سەرکردەیەکی ناوازە و کاریگەر بێت کە بتوانێت خواستەکانی کورد لەسەر ئاستی نێودەوڵەتیدا دەرببڕێت.

شەهید د. قاسملوو هێز و توانای دیپلۆماسی بۆ داکۆکیکردن لە مافی گەلانی چەوساوە بەکار دەهێنا. ژێرارد شالیان، نووسەر و شارەزا لە بواری ژێۆپۆلێتیک بەتایبەتی لە بزووتنەوە شۆڕشگێڕییەکاندا سەبارەت بەم بابەتە دەڵێت: "قاسملوو ڕۆشنبیرێکی درەوشاوەو سیاسەتمەدارێکی لێهاتوو بوو، توانای ئەو لە داڕشتنی دیپلۆماسی و چالاکبوون وایلێکرد لە خەباتی کورد بۆ ئۆتۆنۆمی کەسایەتییەکی ناوازە بێت". پێشینەی ئەکادیمی و پەیوەندی ستراتیژی لەگەڵ ئەکتەرە نێودەوڵەتییەکان و پابەندبوونی بێوچان بە دانوستانی ئاشتیانە، ئاماژە بە ڕۆڵی گرنگی دیپلۆماسییەتی کاک دوکتور دەکەن.

قاسملووی گەورە هەر دوور نەیدەڕوانی، بەڵکوو ڕوون دەیڕوانی و سیلەی دەگرت. خەباتە ڕەواکەی ئەو کاتە بە سەرکەوتوو دەزانی کە گەیشتبێتە کەنارەکانی ئاشتی و ئارامی. ئەو باوەڕی قووڵی هەم بە مافەکانی نەتەوەکەی و هەم بە پێکەوەژیانی خەڵک و ژیارەکان دی لە تەنیشت یەکتر هەبوو؛ باجی ئەم باوەڕەش هەم بۆ خۆی و هەم بۆ حیزب و نەتەوەکەی گەلێ قورس بوو، و گیانی لەسەر دانا.

دوگماتیزم و چەقبەستن لە بیرکردنەوە و باوەڕەکانی قاسملوودا جێیان نەبوو، ئەو سیاسەتی نەک لەسەر بنەمای تیوریی نەگۆڕ، بەڵکوو لەسەر بنەمای زانست و داتا و لێکدانەوە دەکرد کە هەموویان بگۆڕن. ئەو لە توێی تیۆرییەکاندا بەدوای چارەسەری پرسی نەتەوەکەی نەدەچوو، بەڵکوو قۆڵی لێ هەڵدەکرد و لە مەیدانی کردەوەدا بنیاتی دەنا؛ بۆیەش حیزبەکەی لە سەردەمی بەڕێوەبەریی ئەودا ببووە گەورەترین هێزی کوردی و، هەروەها خاوەن و داهێنەری بنچینەییترین پرەنسیپ و دەسکەوتە نەتەوەییەکان. لەم سۆنگەیەوە ڕەخنەی ئەو لە ڕابردووی دۆزی نەتەوەکەشی هەر لەپێناو بنیاتنانی داهاتوویەکی گەش بوو.

میراتی د. قاسملوو هەر ئەم بەها و بایەخانە نین کە هێنایە نێو حیزبەکەی و ئێستاش جێی شانازی و فەخرپێکردنن، میراتی قاسملوو وانەکانیەتی بۆ بەردەوامیی خەبات و لە سەنگەردا مانەوە هەتا دواتروپکی سەرکەوتن. ئەو بوو فێری کردین کە دێموکراسی چەند بۆ دابینبوونی مافەکانمان گرینگە، سەربەخۆیی سیاسی و بڕیاردانمان بۆ مانەوەمان بە سەربەرزی چەندە زەروورە و، واقعبینیمان لە سیاسەتدا چەندە پێویست. دەرسی ئەوەی دادایـن شێلگیر و بوێر بین و لە بڕینی هەڵەمووتەکانی بەرەو ئامانجدا دەستی هیوا بەرنەدەین و ئیمانمان بە سەرکەوتن پتەو بێ. دەرفەت بخولقێنین و هەلە ڕەخساوەکان لەکیس خۆمان نەدەین. دەستی خۆمان نەبەستین و چاولەدەستی خەڵکیش نەبین.

زامی لەدەستدانی قاسملووی ڕێبەرمان بەژانە و لەکیسچوونی، ئەویش بە دەستی غەدر و تاوان برینێکی ئاوەڵایە، قەتماغە نابەستێ و لە پووشپەڕی هەموو ساڵێکدا جاڕی ئەم ناعەداڵەتی و بێدادییە دەدا کە دەرحەق بە تێرۆرەکەی ڤییەن کراوە. بۆیە ئەم پەروەندەیە لە ویژدانی مرۆڤایەتی و لە ڕوانگەی ئێمەوە لە دەسەڵاتی دادی ئۆتریشیشیدا هەروا کراوە و ئاوەڵایە.

بێگومان قاسملوو مێژوویەکە دەیخوێنینەوە، وانەیەکە فێری دەبینەوە، سەرمەشقێکە هەموو کاتێ لەبەر چاومانە و، ڕێباز و ئامانجێکە کە لە ئاسۆی ڕوانین و لە قووڵایی فەلسەفەی ڕامانەکانیدا پێی دەگەین. لە ئێستاشدا کە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ژانی شۆڕشێکی نوێ گرتوویەتی، ئەوا دیسان ناو و یاد و وانەکانی قاسملوون باڵیان بەسەر ڕەوتی ڕووداوەکان کێشاوە و ئەوە قاسملوویە وەک ڕێبەر و وەک ڕزگاریدەر -بەهۆی بەها و بایەخە شۆڕشگێڕی و میراتە فکری و مەعریفەییەکەوە- خۆیا بووە.

نان پەڕیوەتە پشتی شێر

✍️ عەلی لەیلاخ

بەیانیی ڕۆژی سێشەممە، ٢ی پووشپەڕی ١٤٠٥، یەکەمین مانشێتی هەواڵی ڕۆژنامە و میدیاکان ئەمە بوو: "نرخی نان ١٠٠٪ بەرز بووەوە". ئەگەرچی بیستنی هەواڵە ناخۆشە ئابوورییەکان، لەمڕۆی ئێراندا بووەتە دیاردەیەکی ئاسایی، بەڵام تەنزە تاڵەکەی هاوکێشەکە لەوەدایە ڕەنگە جارێکی دیکە سەرۆککۆمار بڵێت: "ئەمن خۆم بەیانیی هەینی زانیم کە نان گران بووە".

ئەم ڕۆژانە گوشاری ئابووری گەیشتووەتە ئاستێک، کە چیتر نە کەس دڵخۆشە بە شەڕ و نە هیچ پەرۆشییەکیش بۆ دەرەنجامی دانوستانەکانی نێوان ئێران و ئەمریکا هەیە. وەک چۆن "بەهمەن عیشقی"، ڕاوێژکاری باڵای ژووری بازرگانی دەڵێ ئەگەر هەر سبەی بەیانی ترەمپ و مەسعوود پزیشکیان لە تاران پێکەوە شۆرباو گۆشت هەڵقوڕێنن، دۆخی ئابووریی وڵات باشتر نابێت؛ تەنیا ئەوە کە دەوڵەت دەوڵەمەندتر دەبێت و خەڵک هەژارتر، چونکە هەژاریی گشتی ڕیشەی لە گەندەڵیی سیستمی و حکوومەتیدا هەیە.

ئەگەر ماوەیەک لەوە پێش باس لە بچووکبوونەوەی خوانەکان دەکرا و دەگوترا نرخی مریشک فڕیوە و کڕینی گۆشت بووە بە خەون؛ ئێستا ئیتر نانی ئیشکیش لەسەر بەزەحمەت دێتە سەر خوانەکان؛ چ کارەساتێکە "هەژاریی حکوومەتی"، خەڵکی بە دەردی ئەو ڕۆژڕەشی و مەینەتییە بردووە.

هۆکارەکانی ئەم ساردوسڕی و سستییە کۆمەڵایەتییە لە هەمبەر گرانبوونی بێسەروبەرەی نان و کاڵاکاندا، جیا لە دەروونناسیی ملدان بۆ قەدەر و چارەنووسی کۆمەڵگەی ئێرانی بۆ جۆری کاردانەوەی خودی کۆمەڵگەکەش دەگەڕێتەوە. کاتێک لە میدیای بەناو نیشتمانیدا و لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانیشدا کات بە گاڵتەجاڕی دەبرێتە سەر، کەمتر دەنگی نارەزایەتییەک بەرز دەبێتەوە کە بڵێ: "تکایە گرانی و قاتوقڕی مەکەنە گاڵتە و جەفەنگ!"؛ چونکە لەگەڵ هەر بازدانێکی نرخەکاندا، خێزانێک لێک هەڵدەوەشێت، کارگەیەک لە کار دەکەوێ، کرێکارێک بێکار دەبێت، ژنێک هان دەدرێت بۆ لەشفرۆشیی بەناچار و منداڵێکیش لە خوێندن دادەبڕێت. لە ڕاستیدا "هەژاریی حکوومەتی" ڕێک ئەو چەکە بێدەنگەیە کە کەرامەتی "تاکەکەسی و کۆمەڵایەتیی ئێمە" دەکاتە ئامانج.

دابینکردنی پێداویستییە ماددی و ڕۆژانەییەکان، هەم لە ڕوانگە ئایینییەکانەوە و هەم لە قوتابخانە فکرییەکانی دیکەشدا جێگەی سەرنج و بایەخە؛ تەنانەت خودی شۆڕشی ئیسلامییش بە بەڵێنی ئاو و کارەبای بێبەرامبەر توانی جیا لە چینی خۆڵەمێشیی کۆمەڵگە، هەندێک لە ڕەوتە سیاسییە چەپەکانیش لەگەڵ خۆی بخات. ڕەنگە ئەوکاتە ئەگەر تۆسقاڵێک "عەقڵانییەتی گشتی" و "گەشەی کولتووری" هەبا، ئەم "درۆ زەبەلاحە"یان دەخستە چوارچێوەی "تەوەزەلی" و "خەڵەتاندنی گشتی"، نەک ئیرادەیەک لە پێناو "کار" و "سەربەخۆیی"دا. لێ مخابن نەزانین و تێنەگەیشتن لە چەمکە ژێرخانییەکانی ئابووری و سپاردنی بە چوارپێیان! (کە خومەینی ڕێبەری شۆڕش لە ساڵی ١٣٥٨دا گوتبووی ئابووری ئی کەرانە)، بواری بۆ ئەم تەماحکاری و قۆرغکارییە ڕەخساند و دەرەنجامەکەشی بوو بەو چەوساندنەوەیەی ئەمڕۆ دەیبینین. ڕێک وەک چیرۆکی "مەزرای ئاژەڵان"، سەرکەوتووان و شۆڕشگێڕانێک کە جاڕی دادپەروەری و یەکسانییان دەدا، خۆیان لە پێنتهاوسەکانی گەڕەکە دەوڵەمەندەکانی سەرووی شاردا نیشتەجێ بوون، و خەڵکی پەراوێزخراو و مارانگەزی "دەوڵەتەکان"یش، ئێستا لە هەر جۆرە گۆڕانکارییەک لە پێکهاتەی سیاسیدا دەترسن.

پێچەوانەی هەندێک بۆچوونی ناسیاسی کە بەبێ ڕەچاوکردنی زیان و لێکەوتە کۆمەڵایەتییەکانی گرانی ئەمە وەک بەستێنی "شۆڕشی برسییەکان" دەبینن؛ ئەو ڕوانگەیە هەر لە خولی یەکەمی گەمارۆکانی سەر کۆماری ئیسلامییەوە و چاوەڕوانی ڕوودانی شۆڕشی برسییەکان بووە و هێشتاش ئەم ڕوانینە ناڕاستە ، لەسەر خولگەی هەمان هەڵەی مێژوویی دەسووڕێتەوە.

هەژاری وەک شەڕ وایە؛ هەروەک چۆن لێکەوتەکانی شەڕ لە خودی شەڕکە زیاترن، لێکەوتەکانی هەژارییش برینی قووڵ و هەمیشەیی لە جەستەی کۆمەڵگەدا دروست دەکەن. لە کەشی پڕ کارەساتی هەژاریدا، شکۆ و کەرامەت دەکەوێتە سواڵکردن و دەستپانکردنەوە و، کۆمەڵگە سست و بەپارێزتر دەبێت و ئیرادەی گشتی لێک هەڵدەوەشێت. پێشینیان گوتوویانە: "ئەگەر هەژاری لە دەرگاوە بێتە ژوورێ، ئیمان لە پەنجەرەوە دەچێتە دەرێ".

ئەگەر بمانەوێت پێوەندیی نێوان هەژاری و ئیمان بە جۆرێکی دیکە لێک بدەینەوە، تێدەگەین لە هەرکوێیەک دەنگی هەژاری بەرز بێت، بێدەنگییەکی کارەساتبار و خۆڵەمێشیی مەرگ کۆمەڵگە لە هەر جۆرە "ژیان و سەرزیندوویەتییەک" بەتاڵ دەکاتەوە. چیتر کەس بڕوای بە ئازاری ئەوی دیکە نامێنێ، و نەوەکانی باوە ئادەم و دایکە حەوا نابنە ئەندامی یەک جەستە، بەڵکوو دزی لە یەکتر دەکەن و تاڵان و تاوانەکان جێی هەموو شت دەگرنەوە.

زبڵگەڕی لەنێو پاشماوەکان بۆ خواردن نەک بە دزی و شاراوە، بەڵکوو ئێستا بووەتە کار و پیشە؛ و تەنانەت گۆڕستانیش چیتر ئارامگەی ئەبەدی نییە! چونکە بەپێی ئامارە نارەسمییەکان زیاتر لە ١٩ میلیۆن کەس لە ئێران بێخانەولانن کە زۆربەیان لە "سەربانخەوتن"ەوە پەنایان بۆ "گۆڕەخەوێ" بردووە.

ڕاهاتن بە مەرگ و توندگرتنی کڵاوی ژیان بە هەردوو دەست لە ترسی ئەوەی با نەیبات؛ بەرهەمی کۆمەڵگەیەکی هەژارنشینە کە چیتر هیچ هیوایەکی بۆ ڕاپەڕین و "بنیاتنانی نەخشەڕێیەکی نوێ" تێدا نەماوە. لانی کەم لە کۆمەڵگەی ئێراندا ئەمە ئەزموونێکی مێژووییە کە دەستکەوتی کۆمەڵگەی هەژار، تەنیا نەهامەتی و خەمی نان بووە، نەک "هاواری تووڕەیی" بۆ ڕاپەڕین و ڕزگاربوون لەو دیوارە ستەمکارییەی خەشت بە خەشتی بە بڕینی نانی خەڵک هەڵچندراوە.

شاملوو گوتەنی: چیها قسەم هەیە بیکەم، ئەگەر خەمی نان لێگەڕێ...

لە پەتی سێدارەوە هەتا مووشەک؛ قڕکردنی کورد سیاسەتی نەگۆڕی کۆماری ئیسلامی

میرخان شەمسی بورهان

کۆماری ئیسلامیی ئێران هەر لە سەرەتای هاتنەسەرکاری لە ساڵی ١٣٥٧ی هەتاویدا (١٩٧٩)، تاقە یەک زمانی بۆ گفتوگۆ و دانوستان لەگەڵ نەتەوەی کورد هەبووە: زمانی سێدارە و قڕکردن. ئەوەی میدیا بەرژەوەندیخوازەکان ناوی دەنێن «پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ»، لە ڕاستیدا سیاسەتێکی بنەمابۆداندراوی دەوڵەتییە؛ تیرۆری دەوڵەتیی ڕێکخراوێکە کە ئامانجەکەی کپکردنی هەر دەنگێکی ئازادیخوازە لە کوردستاندا. هەر پەتی سێدارەیەک کە لە بەندیخانەکانی ورمێ، سنە و مەهاباد و ناوچەکانی دیکەی کوردستاندا هەڵدەواسرێت، نەک سزادانی «تاوانبارێک»، بەڵکوو پەیامێکە بۆ نەتەوەیەک: یا ملکەچ بە و سەر نەوی بکە، یا بمرە!

لە ساڵی ١٣٥٧ەوە هەتا ئێستا، لەسێدارەدانی بەندکراوانی سیاسیی کورد بووەتە کۆڵەکەی سەرەکیی دەسەڵاتی تۆقێنەر. ڕێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتی ساڵانێکە ئەوە بە بەڵگە دەسەلمێنێت کە ئێران پلەی زۆرترین ئێعدامکردنەکانی لە جیهاندا هەیە و کوردەکان بە شێوەیەکی نایەکسان و بەرچاو، قوربانییانی ئەم ڕەوتی کوشتن و قڕکردنەن. تۆمەتە بێبنەماکانی وەک «محاربە» (دژایەتیی خودا) و «بغی» (یاخیبوون)، تەنیا پەردەیەکی بەناو یاسایین بۆ بڕیارێکی سیاسی: سڕینەوەی فیزیکیی نەیارەکان. دانپێدانان لەژێر ئەشکەنجەدا، دادگاییکردنی چەند خولەکی لەپشت دەرگا داخراوەکانەوە، و بێبەشکردن لە پارێزەری سەربەخۆ: ئەمە «دادگا» نییە؛ شانۆگەریی کوشتنێکی پێشوەختە بڕیاردراوە. ئەو لەسێدارەدانەی لە دڵی ڕەوتێکی ئاوهاوە دێتە دەرەوە، بە پێوەرە یاساییەکانی جیهان، نەک دادپەروەری، بەڵکوو کوشتنی حکوومەتییە.

تیرۆرەکانی ڕێژیم هەرگیز لە سنوورەکانی ئێراندا نەوەستاون. بەپێی ئامارەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، زیاتر لە ٤٠٠ کەس لە ئەندامان، پێشمەرگە و کادرەکانی ئەم حیزبە لە شاڵاوی تیرۆری دەوڵەتیی کۆماری ئیسلامیدا گیانیان لێ ئەستێندراوە. ئەم شاڵاوە، گەورەترین ناوەکانی کردە ئامانج: دکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملوو، سکرتێری گشتیی حیزب، لە ساڵی ١٣٦٨دا لە ڤییەن -ڕێک لەسەر مێزی دانوستانێک کە بڕیار بوو «ئاشتی»ی لێ بەدی بێت- بە دەستڕێژی گوللە تیرۆر کرا. سێ ساڵ دواتر، جێگرەوەکەی، دکتۆر سادق شەرەفکەندی، لە ساڵی ١٣٧١دا لە ڕێستورانتی میکۆنۆسی بەرلین لەگەڵ سێ لە هاوڕێکانی کۆمەڵکوژ کران. لێرەدا بوو کە ڕاستی لەبەرچاوی جیهاندا ئاشکرا بوو. دادگای میکۆنۆس لە بەرلین، لە بڕیارە مێژووییەکەیدا سەلماندی کە فەرمانی ئەم تیرۆرە لە بەرزترین دەسەڵاتی ڕێژیمی ئیسلامیی ئێرانەوە -لەوانەش ڕێبەری کۆماری ئیسلامی، عەلی خامنەیی، و سەرۆککۆماری ئەو کاتە، ئەکبەر هاشمی ڕەفسەنجانی- دراوە. ئەمە بانگەشەی حیزبێکی نەیار نییە؛ بڕیاری دادگایەکی سەربەخۆی ئەورووپاییە. تیرۆریزمی دەوڵەتی، لێرەدا نەک دروشمێک، بەڵکوو ڕاستییەکی سەلمێنراوە لەبەردەم دادپەروەریی نێودەوڵەتیدا.

ئەمڕۆ هەمان ئەو دەستانە، تفەنگەکەیان بە مووشەک گۆڕیوە. بەپێی ڕاپۆرت و ئامارەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، لە نیوەڕاستی ڕەشەمەی ساڵی ڕابردووەوە هەتا ئێستا -چوار مانگی ڕابردوو- ڕێژیم و هێزە بەکرێگیراوەکانی (بریکارەکانی) نزیکەی ١٥٠ جار بارەگا و ئۆردوگاکانی پەنابەرانی سیاسیی حیزبی دیموکراتیان لە هەرێمی کوردستانی عێراق، بە موشەکی بالیستیک و فڕۆکەی بێفڕۆکەوانی بۆمبڕێژکراو بۆردومان کردووە؛ هێرشگەلێک کە بەئەنقەست قوتابخانە، نەخۆشخانە و بنکەکانی ئاو و کارەبا، واتە تەفروتووناکردنی ئەو ژێرخانە سڤیلانەی بە هۆی یاساکانی جەنگەوە پارێزراون، دەکەنە ئامانج. ئەمە چیتر «گرژیی سنووری» نییە؛ ئەمە تاوانی جەنگ و سەرکوتکاریی فرەنەتەوەییە: کۆمەڵکوژکردنی پەنابەری سیاسییە لەسەر خاکی وڵاتێکی دیکە و پێشێلکردنی ئاشکرای سەروەریی نیشتمانیی عێراق و هەرێمی کوردستانیشە.

بەڵام حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران تەنیا قوربانیی ئەم تیرۆرە نییە؛ بەڵکوو جێگرەوەی ئەوە. لە هەمبەر ڕێژیمێکدا کە بێجگە لە زمانی مردن هیچ زمانێکی دیکە نازانێت، ئەم حیزبە -وەک هێزێکی سۆسیال دیموکرات و هاوپەیمانی ڕێکخراوی ئەنتەرناسیۆنالی سۆسیالیست- پێشنیاری بەدیلێکی دێموکراتیک، فیدراڵ و فرەخوازی نەک تەنیا بۆ کوردستان، بەڵکوو بۆ تەواوی ئێران دەکات. دامەزراندنی «هاوپەیمانیی هێزە سیاسییە کوردستانی ئێران» لە سەرەتای ڕەشەمەی ١٤٠٤ی هەتاویدا، هەنگاوێکە لەم پێناوەدا: یەکێتییەک بۆ تێپەڕین لە ستەمکارییەوە بەرەو دێمۆکراسی.

موستەفا هیجری، ڕێبەری حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، لە گوتارەکەیدا لە کۆبوونەوەی "هاوپەیمانیی پێشکەوتنخواز'(Progres-sive Alliance) لە بارسیلۆنا لە بانەمەڕی ئەمساڵدا، ئەم پەیامەی گەیاندە جیهان: نەتەوەی کورد دەستی بەزەیی پان نەکردووەتەوە. ئەوەی ئێمە لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیی دەخوازین خێر نییە؛ بەڵکوو سێ داواکاریی ڕوونە: دانپێدانانی سیاسی بەم بەدیلە، لێپرسینەوە لە ڕێژیم لە هەمبەر هێرشە فرەسنوورییەکانیدا، و هاوپەیمانیی هزری و سیاسی لەنێوان هێزە دیموکراتەکاندا. هەروەها بێدەنگی لە ئاست تیرۆری دەوڵەتیدا، هاوبەشیکردنە تێیدا.

مێژوو شایەتە کە ئەم ڕێژیمە بە هەر «ڕێککەوتن» و «قۆناغی گواستنەوەیەک» تەنیا کات دەکڕێت بۆ ئەوەی مەکینەی قڕکردنەکەی پۆشتە و پەرداخ کاتەوە. بەڵام نەتەوەیەک کە قاسملوو و شەرەفکەندیی لە پێناو ئازادیدا بەخشیوە، کۆڵ نادات. ڕێگای ئێمە ڕوونە: نە تەسلیمبوون و نە لەبیرکردن و بیرچوونەوە؛ بەڵکوو دیمۆکراسی، یەکسانی و ئازادی.

قاسملوو؛ لە کەسایەتییەوە بۆ قوتابخانە

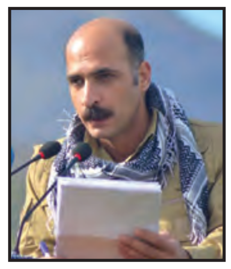
شەماڵ تەرغیبی

٢٢ی پووشپەڕی ئەمساڵ، سی و حەوت ساڵ بەسەر تیرۆری ڕێبەری ناوداری کورد و سکرتێری ئەوکاتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، دوکتور عەبدولڕحمانی قاسملوو و هاوڕێیانی لە شاری ڤیەندا تێدەپەڕێ. د. قاسملوو لە پاش خۆی کۆمەڵێک میراتی بەنرخی سیاسیی بۆ حیزب و نەتەوەکەی بەجێ هێشت، کە ساڵیادی شەهیدبوونیدا ئاوڕێک لە بەشێکیان دەدەینەوە.

گرێدانی دێموکراسی و پرسی نەتەوەیی یەکێک لە داهێنانە مەزنەکانی دوکتور قاسملووە. ئەو پێی وابوو نە دێموکراسی بەتەنیا و بەبێ چارەسەرکردنی ڕاستەقینەی پرسی نەتەوەیی واتایەکی ڕاستەقینەی هەیە، و نە پرسی نەتەوەیی بەبێ دێموکراسی چارەسەر دەکرێت. "دێموکراسی بۆ ئێران و خودموختاری بۆ کوردستانی ئێران"، دوکتورین و بیروباوەڕی قاسملووی ڕێبەر بوو.

دوکتور قاسملوو لە ساڵی ١٩٨٠ی زایینیدا، ڕوو لە هێز و ڕێکخراوە چەپە ڕادیکاڵەکان کە بانگەشەی دیکتاتۆریی پرۆلیتاریایان دەکرد، ڕایگەیاند: "خراپترین دێموکراسیم لە باشترین دیکتاتۆری پێ باشترە". دوکتور قاسملوو دێموکراسیی بۆ خۆی کردبووە ڕێڕەوی خەبات و بەرخودان لەپێناو ئازادیدا.

مادام میتران، هاوسەری دانیال میتران، سەرکۆماری پێشووی وڵاتی فەڕانسە گوتبووی: "دوکتور قاسملوو بە بەڵگەوە پێی سەلماندم کە دێموکراسی دەتوانێ خاڵی هاوبەشی ئێمەی فەڕەنسی و کوردەکان بێت". هەر وەک ماندێلا و خەبات دژی ئاپارتاید لە ئەفریقای باشوور تەواوکەری یەکترن، لە کوردستانیش دێموکراسی و دوکتور قاسملوو دووانەیەکی لێکدانەبڕاون کە جیاکردنەوەیان لە یەکتر ئیمکانی نییە.

دێموکراتیزەکردنی پەیوەندییەکانی حیزبی دێموکرات بە لێزانی و لێوەشاوەیی دوکتور قاسملوو گەیشتنە ئەنجام؛ ئەو تاکە ڕێبەری نەتەوەی کورد بوو کە لە ڕێگەی هەڵبژاردنەوە لە کۆنگرە و پلینۆمە حیزبییەکاندا دەبووە کەسی یەکەمی حیزب. ئەمە لە هیچ ڕێکخراو و حیزبێکی دیکەی کوردستانی لە چوار پارچەدا نەبینراوە و هەر ئەم پڕەنسیپەش بووەتە ئەسڵێکی نەگۆڕ لە نێو حیزبەکەی قاسملوودا.

دوکتور قاسملوو باوەڕی بە ڕێبەریی تاکەکەسی نەبوو؛ ئەو بەرزەمرۆڤە بانگەشەی بۆ ڕێبەریی بەکۆمەڵ دەکرد و لە ساڵی ١٩٨٠ی زایینیدا لە میتینگێکدا لە شاری مەهاباد، ڕەخنەی لە دروشمی "بژی قاسملوو" گرت کە لەلایەن خەڵکی بەشداری میتینگەکەوە دەگوترایەوە. ئەو بەئاشکرا ڕایگەیاند: "دروشمی بژی قاسملوو دروشمی ئێمە نییە، بەڵکوو بژی ئازادی، بژی کوردستان و بژی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دروشمی ئێمەیە".

هەر کاتێک کە حیزبی دێموکرات لە ئەنجامی ناتێگەیشتوویی یان لێکدانەوەی نادروستی ئەندامێکی خۆی لە چەمکی دێموکراسی تووشی زیان دەبوو، دوکتور قاسملوو دەیگوت: "هەتا ئەو کاتەی فێری دێموکراسی دەبین، دەبێ نرخەکەشی بدەین، چونکە ئێمە لە ئێستادا تەمرینی دێموکراسی دەکەین".

وەزیری کاری دەوڵەتی فەڕانسە لە پەڕاوی بیرەوەرییەکانیدا نووسیبووی: "تیرۆری دوکتور قاسملوو خەنجەرێک بوو کە لەسەر دڵی دێموکراسیی تازەپێگرتووی لە حاڵی گەشەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا درا".

پێداگریی دوکتور قاسملوو لەسەر خودموختاریی بۆ کوردستانی ئێران، بۆ دوو هۆکار دەگەڕێتەوە؛ یەکەم ئەوەی کە: دوکتور قاسملوو لەو باوەڕەدا بوو کە بواری مێژوویی و سیاسیی نەتەوەی کورد لە کوردستانی ئێران لەگەڵ هەڵکەوتە و پێگەی کورد لە بەشەکانی دیکەی کوردستان (عێراق، تورکیە و سووریە) جیاوازیی هەیە و لە پێگەی کەسایەتییەکی لێزانی سیاسیدا، واقیعبینیی سنوورە سیاسییەکانی کوردستانی قبووڵ کردبوو. دووەمیش ئەوە بوو کە، جۆری ستەمی نەتەوەیی کە لە وڵاتی ئێران بەرۆکی کوردی گرتبوو، لەگەڵ ئەو ستەمە نەتەوەییەی کە بەرەوڕووی گەلانی دیکەی ئێران دەبووەوە جیاوازیی هەیە، کەواتە بەپێی لۆژیک ناکرێ بە یەک شێوە چارەسەر بکرێن.

دوکتور قاسملوو نەیدەشاردەوە کە باوەڕی بە پێکهاتنی دەوڵەتی کوردی و دیاریکردنی مافی چارەی خۆنووسین هەیە و لە ساڵی ١٩٨٠ی زایینیدا لە دیدارێکدا لەگەڵ هانی ئەلحەسەن، نوێنەری فەلەستینییەکان، ڕایگەیاندبوو: "ئێمە لە ئێستادا داوای خودموختاری دەکەین، بەڵام ئەگەر خەباتەکە قووڵتر و درێژتر بێتەوە، کوردەکان بیر لە ئاڵتێرناتیڤێکی دیکە دەکەنەوە".

لەگەڵ ئەوەی کە دوکتور قاسملوو بەردەوام ڕەخنەی لە سۆسیالیزمی مەوجود دەگرت، بەڵام هەمیشە سیستمێکی سۆسیالیستی، لە سیستمێکی کاپیتالیستی پێ باشتر بوو. دروشمی سۆسیالیزم ئەو دروشمە نەبوو کە دوکتور قاسملوو ڕازی بکات، ئەوەش لە ڕوانگە و بیری عەداڵەتخوازانەی دوکتور قاسملووەوە بە نیسبەت سۆسیالیزمەوە سەرچاوەی دەگرت. ئەو لە پێگەی کەسایەتییەکی بیردۆزی سۆسیالیستییەوە، هەم لەگەڵ سۆسیالیستە نەریتی و کلاسیکەکان کە بە بیانووی خەبات دژی ئیمپریالیزمەوە نکۆڵییان لە ستەمی نەتەوەیی لە ئێران دەکرد، و هەم کۆمۆنیستە توندڕەوەکان کە بەهۆی خەباتی چینایەتییەوە دژایەتییان لەگەڵ مافی نەتەوەکانی ئێران دەکرد، جیاوازییەکی یەکجار زۆری هەبوو؛ دوکتور قاسملوو ڕەخنەی لەو جۆرە ئایدیا و بۆچوونانە گرت.

بەم شێوەیە بزووتنەوەی میللی-دێموکراتیکی کورد لە کوردستانی ئێران، خۆی لە دەست دوو تێڕوانینی هەڵە و نادروست ڕزگار کرد و ئامانجی دوارۆژی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، واتە سۆسیالیزمی دێموکراتیک کە تێزی بەناوبانگی ئەو ڕێبەرە مەزنەی مێژووی خەباتی نەتەوایەتیی کوردە، دیاری کرد. دوکتور قاسملوو هەتا کاتی تیرۆرکرانی، وەکوو یەکێک لە ڕێبەرانی سۆسیالیستیی جیهان لە لیستی ڕەشی ڕێکخراوی (سیا)ی ئەمریکادا بوو، هەر بەم هۆیەوە ئیزنی چوون بۆ ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکای نەبوو.

دوکتور قاسملوو وەکوو دیپلۆماتێکی لێزان و بەئەزموون و شارەزا لە هەوراز و نشێوە دیپلۆماتیکەکان، بایەخێکی یەکجار گەورەی بۆ ناساندنی پرسی کورد بە کۆڕ و کۆمەڵی نێودەوڵەتی دەدا؛ ئەو پێی وابوو کە یەکێتیی سیاسیی کوردەکان بۆ لابردنی ستەمی نەتەوەیی مەرجی سەرەکییە، بەڵام پشتیوانیی وڵاتانی زلهێز مەرجێکی پێویستە و ڕاکێشانی سەرنج و پشتیوانیی وڵاتانیش تەنیا لە ڕێگەی چالاکیی دیپلۆماسییەوە بە ئەنجام دەگات و دەستەبەر دەبێت. ئەو بە هەوڵی ماندوونەناسانەی خۆی توانی هەتا ڕادەیەکی یەکجار زۆر پشتیوانیی دەوڵەتی فەڕانسە بەدەست بهێنێت؛ حیزبەکەی دوکتور قاسملوو یەکەمین حیزبی سیاسیی کورد بوو کە لەلایەن دەوڵەتێکی زلهێزەوە (فەڕانسە) بە فەرمی بناسرێت. دوکتور قاسملوو توانیبووی لە ئاستێکی بەرزدا جێگە و پێگەی تایبەتی لە نێو کۆڕ و کۆبوونەوە سیاسییەکانی وڵاتی فەڕانسەدا بۆ نەتەوەی کورد بەدەست بێنێت. بە بەردەوامی لەلایەن حیزبە خاوەن پێگە و جەماوەرییەکانەوە (حیزبی کۆمۆنیست و حیزبی سۆسیالیست) بۆ بەشداری لە ڕێوڕەسم و کۆنگرەکاندا بانگهێشت دەکرایەوە.

هزری دوکتور قاسملوو وای کرد کە ئەو حیزبەی خۆی ڕێبەرایەتیی دەکرد، هاوتای حیزبی کاری ئیسرائیل، دووەمین حیزبی سیاسی بێت کە لە ئینتەرناسیۆنال سۆسیالیستدا بە ئەندام وەربگیرێت. بە دڵنیاییەوە دەتوانین بڵێین کە دوکتور قاسملوو بناغەدارێژەری دیپلۆماسیی کوردە. لەخۆڕا نییە د. کۆشنێر (کە دواتر بووە وەزیری دەرەوەی فەڕانسە) گوتبووی: "دوکتور قاسملوو فێری کردم کە بۆ چارەسەریی پرسی کورد، نابێ تەنیا پشت بە مافەکانی مرۆڤ ببەستین، بەڵکوو دەبێ کەڵک لە دەفرایەتیی سیاسی و دیپلۆماسیش وەرگرین".

خەباتی چەکدارانە یەکێکی دیکە لەو بابەتانەیە کە گرێدراوی ناوی دوکتور قاسملووە؛ دوکتور قاسملوو بۆ ماوەی ١٠ ساڵ (١٣٥٨ هەتا ١٣٦٨) فەرماندەی گشتیی هێزی پێشمەرگەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بوو، کە ژمارەی ئەو هێزە زیاتر لە ١٢ هەزار پێشمەرگەی شۆڕشگێڕ بوو. خەباتی چەکداری لە ڕوانگەی دوکتور قاسملووەوە باشترین وڵامدانەوە بوو بە هێرشی سەربازیی ڕێژیمی مەزهەبیی ئێران بۆ سەر خاکی کوردستان و بەرگری لە ئازادیی نەتەوەی کورد. بە پێچەوانەی بۆچوونی ڕێکخراوە چریکەکان کە خەباتی چەکدارییان هەم بە ستراتیژی دەزانی و هەم ئازادیشیان لە لوولەی چەکەکانیانەوە دەبینی، دوکتور قاسملوو وەکوو تاکتیکێکی کاتی کەڵکی لە خەباتی چەکدارانە بۆ هەموارکردنی ڕێگەی سیاسی و ئاشتیخوازانە وەرگرت.

سەرەڕای هەموو ئەو دڕندەییانەی پاسدارەکان و گوشارە سەربازییەکانی ڕێژیمی ئیسلامیی ئێران لە کوردستان، خەباتی چەکدارانەی نەتەوەی کورد لە کوردستانی ئێران بە سەرکردایەتیی دوکتور قاسملوو، لە چوارچێوەی خەباتێکی ئازادیخوازانە نەترازا و هەموو کات خۆی لە کردەوەی تیرۆریستی بە دوور گرت. لە کاتێکدا کەسانێکی تریش هەبوو کە بانگەشەی ڕێبەریی هەر چوار بەشی کوردستانیان دەکرد و لە ئەنجامدا بە هەڵسوکەوتی ناتێگەیشتووانەیان، بەشێک لە نەتەوەی کوردیان خستە نێو لیستی ڕەشی تیرۆریستییەوە کە پاشهاتی زیانباری بۆ نەتەوەی کورد بە دوای خۆیدا هێنا.

یاسر عەرەفات، ڕێبەری فەلەستینییەکان لە چاوپێکەوتنێکدا لەگەڵ کریس کۆچێرا، هەواڵنێری فەڕەنسی، گوتبووی: "قاسملوو، ڕێبەری کوردەکان، هەم خەباتی چەکدارانەی کرد و لەگەڵ ئەوەشدا دێموکراتبوونی خۆی پاراست".

یەکێکی دیکە لەو چەمکە بەنرخانەی کە دوکتور قاسملوو بۆ ڕێبوارانی دێموکراسی بەجێ هێشت، هەمان سەربەخۆیی حیزبی دێموکرات لە بڕیاردانی سیاسیدا بوو. دوکتور قاسملوو ماوەی نزیک بە ٢٠ ساڵ (١٣٤٩ هەتا ١٣٦٨) سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکرات بوو؛ بەر لەوەی کە بەرپرسیاریەتی لە حیزبدا وەئەستۆ بگرێت، حیزبی دێموکرات پێکهاتەیەکی تێکڕووخاوی هەبوو و ڕێکخستنەکەی بەسەر حیزب و ڕەوتە سیاسییەکانی دیکەدا دابەش ببوو و کەوتبووە ژێر کاریگەریی لایەنە سیاسییەکانی تر؛ بەڵام دوکتور قاسملوو بە لێزانیی خۆی، سەربەخۆیی بۆ حیزب گەڕاندەوە و بووە گەورەترین و بەهێزترین حیزبی کورد و یەکێک لە کاریگەرترین و دیارترین حیزبەکان لە ئاستی ئێراندا. کەواتە هەستانەوە و گەشەکردنی حیزبی دێموکرات، ئەنجامی لێزانی و بناغەدارێژیی نەمر دوکتور قاسملووە.

واقیعبینیی سیاسی، یەکێک لە تایبەتمەندییە بەرزەکانی دوکتور قاسملوو بوو؛ "لە سیاسەتکردندا نابێ بە تەواوەتی خۆشبین و ناشبێ بە تەواوەتی ڕەشبین بین، بەڵکوو دەبێ واقیعبین بین". ئەمە لە وتە بەنرخەکانی ئەو بەرزەمرۆڤەیە. ئەو سیاسەتمەدارێکی پراگماتیست بوو کە دیاردە و ڕووداوەکانی بە ڕەش یان سپی نەدەبینی. متمانەبەخۆبوونی ...

درێژە بۆ لاپەڕەی ١٠

کوردستان
ژمارە ٩٢٢
١٥ی پووشپەڕی ١٤٠٥ _ ٦ی ژوئیەی ٢٠٢٦

غیابی کوردستان لە مەیدانی جامی جیهانیدا

برایم لاجانی

لە جامی جیهانیی تۆپی پێدا، جارێکی دیکە تاویاوی تۆپانەی دونیای داگرتووە. ئاڵاکان دەشەکێنەوە، دەنگی سروودە نیشتیمانییەکان دەچێتە تەشقی ئاسمان، بە میلیۆن ئینسان لە گۆڕەپانەکاندا، لە کلوپ، ماڵ، قاوەخانە و شەقامەکاندا سەیری کێبڕکێیەکان دەکەن و وڵاتەکان خۆیان لە قەوارە و جووڵەی یازدە یاریزاندا ڕێکدەدەخەن. لەو ساتەوەختانەدا، فوتباڵ ئیدی بەتەنیا هەر وەرزش نییە، مەیدانێکە، شانۆیەکە گەلان لەوێدا خۆیان بە دونیا نیشان دەدەن، وەک چۆن دەبینین هەر تیمێکی نیشتیمانی، ئاڵا، سرودی نەتەوەیی، مێژوو، زمان و غرووری نەتەوە و نیشتیمانەکەی دەخاتە سەرشانی و دەیباتە گۆڕەپانەکە. کەچی لەو مەیدانە جیهانییەدا، پرسیارێکی گرنگ لە پێوەندیی دەگەڵ نەتەوەی کورددا دێتەگۆڕێ؟ کوردستان لەکوێیە؟ بۆ یەکێک لە گەورەترین نەتەوەکانی دونیا لە گەورەترین مەیدانی خۆپێشاندانی میللەتاندا حزووری نییە؟ بۆ لاوی کورد کاتێک تەماشای جامی جیهانی دەکات، دەبێت تەماشای ئاڵای ئەوانیدی دیکە بکات. ئەو بۆ دەبێ فەڕانسە، ئەرژانتین، مەراکش، ئاڵمان، پاکستان، سوریە، میسر، تورکیە و هتد لەقمەیدانەکاندا ببینێ، بەڵام تیمێک نابینێ کە ناوی کوردستان لەسەر سینگی یاریزانەکانی بدرەوشێتەوە.

ئەو غیابە بەتەنیا هەر وەرزشی نییە، بەڵکوو سیاسیشە. جامی جیهانی بەڕواڵەت کێبەڕکێی نێوان وڵاتانە، بەڵام لە ڕاستیدا ئاوێنەی باڵانوێنی ئەو سیستەمە جیهانییە هاوچەرخەیە کە لەسەر بنەمایەکی دەوڵەت‌تەوەری بنیات نراوە. لێرەدا تەنیا ئەو نەتەوانەی لە چواچێوەی دەوڵەتدا بەڕەسمی ناسراون، ڕێگایان هەیە پێ بنێنە ئەو مەیدانەوە. ئەو نەتەوانەی دەوڵەتی خۆیان نییە، تەنانەت ئەگەر مێژوو، زمان، نیشتمان، ئەدەبیات، فەرهەنگ، حافیزەی بەکۆمەڵ و ئیرادەی سیاسیشیان هەبێت، لێرە وەلا دەنرێن. کوردەکان ڕاست لە هەلومەرجێکی ئاوادان. نەتەوەیەک کە خاوەنی ناسنامەی مێژوویی خۆیەتی، بەڵام بێدەوڵەتە. نەتەوەیەک کە لە مێژوودا هەیە، بەڵام لە سیستەمی سیاسیی جیهاندا غاییە.

لەو گۆشەنیگایەوە کوردستان بەتەنیا هەر جوغرافیایەک نییە، بەڵکوو برینێکی مێژووییە بەسەر جەستەی سیستەمی سیاسیی نێونەتەوەییەوە. نەتەوەی کورد لەنێوان چەند دەوڵەتدا دابەش بووە. ئێران، تورکیە، سووریە و عێراق. هەریەک لەو دەوڵەتانە، بە شکڵ و ڕادەی جۆراوجۆر تێکۆشاون حاشا لە شوناسی کوردی و لە چوارچێوەی ناسنامەی خۆیاندا بیتوێننەوە. لە دۆخێکی ئاوادا فوتباڵیش لە سیاسەت دانابڕێ. وەختێک یاریزانێکی کورد، بە جلی تیمی میللی دەوڵەتێکەوە دێتە مەیدان کە لە چوارچێوەی سنوورەکانی خۆیدا زمان، فەرهەنگ و مافە سیاسیەکانی ئەو و گەلەکەی سەرکوت دەکات، وەزعێکی ئاڵوز و تراژیدیک دێتە کایەوە. بەهرە و لێوەشایی و شارەزایی کورد دەکەوێتە خزمەت ئاڵایەک کە لە زۆرترین حاڵەتەکاندا نوێنەرایەتیی ئازادیی وی ناکات.

ئەو دژوازییە بۆ لاوی کورد ناخۆشە. ئەو ڕەنگە بە درەوشانەوەی یاریزانێکی کورد لە ڕیزەکانی تیمی میلیی ئێران، عێراق، تورکیە یا سووریەدا خۆشحاڵ بێت، بەڵام لە هەمان کاتدا دەزانێ کە هەر هەمان یاریزان ڕێگای پێ نادرێ بە ناوی کوردستانەوە بێتە نێوگۆڕەپانی یاری. ئەو دەزانێ کە دڵخۆشییەکەی ناتەواوە. چوونکە شانازییە تاکییەکانی یاریزانە کوردەکان ناگۆڕدرێت بۆ شانازیی نەتەوەیی. لێرەدا فوتباڵ دەبێتە ئاوێنەیەک کە هەم توانا و بەهرەی کورد دەردەخات، هەم بێبەشی و چەوسانەوەی سیاسیی کوردستانیش پێشان دەدات.

ئەمڕۆ فوتباڵ کاریگەرترین ئامرازی دروستکردنی ناسنامەی نەتەوەیی و نیشتیمانییە. دەوڵەتەکان فوتباڵ بۆ دروستکردنی هەستی نیشتیمانی، بەهێزکردنی یەکیەتی نەتەوەیی، شاردنەوەی ناکۆکییە نێوخۆییەکان و پێشاندانی هێزی نەرم بەکار دێنن. خوێندنەوەی سروودی نەتەوەیی پێش دەستپێکردنی یاری، ئاڵای سەرشانی یاریزانەکان، فرمێسکی ئەوانەی تەماشای کێبەڕکێیەکە دەکەن، جەژن و شایی و هەڵپەڕکێی سەر شەقامەکان پاش بردنەوە و ڕیوایەتی مێدیایی لە "غرووری نەتەوەیی" هەموویان بەشێک لە ماتۆری ماشێنی نەتەوەزسازین. دەوڵەتەکان چاک دەزانن فوتباڵ دەتوانێ هەندێک کارقبکات کە سیاسەتی ڕەسمی زۆر جاران لەبەرانبەریدا دەستەوەستانە. واتە دروستکردنی هەست و ئیحساسی نەتەوەیی و هاوپێوەندیی نیشتیمانی.

کەواتە نەتەوە بێدەوڵەتەکانیش ناتوانن لە پێوەندی دەگەڵ فوتباڵدا بێباک و بێ‌تەفاوەت بن. ئەگەر فوتباڵ گۆڕەپانی خۆنیشاندانی نەتەوەکان بێت، کوردەکان دەپرسن چۆن لە مەیدانێکدا کە ئێمە بەڕەسمی ناناسێ، دەکرێ حزووری سیمبولیک بۆخۆمان دروست بکەین؟ چۆن دەتوانین لە فوتباڵ بۆ زیندووڕاگرتنی ناسیۆنالیزمی سەرکوتکراوی کورد کەڵک وەرگرین؟ چۆن دەکرێ لاوی کورد لە تەماشاچییەکی پاسیڤی ئاڵای میللەتانی دیکەوە بکەینە هەڵگرێکی وشیار و ئاگای، شوناس و ناسنامەی خۆی؟

یەکەمین هەنگاو لەو پێوەندیەدا بریتییە لە تێگەیشتنی سیاسی لە فوتباڵ. لاوی کورد دەبێت بزانێت جامی جیهانی بەتەنیا هەر کێبەڕکێیەکی وەرزشی نییە، بەڵکوو مەیدانی خۆنیشاندانی دەوڵەتەکانە. هەرکات تیمێک بە ئاڵای خۆیەوە پێ دەنێتە مەیدان، لە ڕاستیدا، ئەوە یەکەیەکی سیاسی بەڕەسمی ناسراوە دێتە بەردەم دونیا و خۆی ڕادەنێ. غیابی کوردستان لەو مەیدانەدا شتێکی بەڕێکەوت نییە. ئاکامی نەبوونی دەوڵەتی سەربەخۆ و پێشێلکرانی مافی دیاریکردنی چارەنووسی گەلی کوردە. کەواتە ئەرکی بنەڕەتی ئەوەیە "هەستی غیاب" بگۆڕین بۆ "وشیاریی سیاسی".

ئەرکی دووهەم ئەوەیە ڕەمز و سیمبوڵ و نیشانە بۆ وەرزش و فوتباڵی کوردستانی بەرهەم بێنین. ئەگەر کوردستان و نەتەوەی کورد هێشتا لە ڕیزەکانی فیفادا جێگای خۆی نییە، مانای ئەوە نییە کە نەتەوەی کورد مافی نییە بیر لە وەرزش و ڕێکخستنی فوتباڵی خۆی بکاتەوە و کاری لەسەر بکات. ڕێکخستنی تیمەکانی فوتباڵ، پێکهێنانی کێبەڕکێ لەنێوان تیمی شار و هەرێم و ناوچە جۆراوجۆرەکانی کوردستاندا، پشتیوانیکردن لەو کلوب و باشگایانەی ناسنامەی کوردیان هەیە، دروستکردن و دیزاینی جلوبەرگ، ئاڵا، خوێندنەوەی سروود و گێرانەوەی ڕیوایەتی تایبەت بە فوتباڵی کوردی، هەموویان دەکرێ بەشێک بن لە پڕۆژەی میللەتسازی. ئاخر نەتەوەکان پێش ئەوەی لەلایەن یاسای نێونەتەوەییەوە بەڕەسمی بناسرێن، لە زەین، زمان، فەرهەنگ و حافیزە و یادگەی خەڵکی خۆیان و ڕۆڵەکانی خۆیاندا دروست دەبن.

هەنگاوی سێهەم بریتییە لە کەڵکوەرگرتن لە مێدیاکان، ڕاگەیەنە گشتی و تۆڕە کۆمەڵایەتییە جۆراوجۆرەکان. لە دونیای ئەمڕۆدا مەیدانەکانی فوتباڵ تەنیا هەر ساڵۆن و گۆڕەپانە گەورەکان نین، بەڵکوو ئینستاگرام، ئێکس، تیکتۆک، یوتیوب، تێلگرام و مێدیا کوردییەکان، بەشێک لە مەیدانەکەن. لاوانی کورد دەتوانن بە دروستکردنی چیرۆک و نێوەرۆک سەبارەت بە فوتباڵیستە کوردەکان، مێژووی فوتباڵ لە شارەکانی کوردستان، جیاوازیدانان لەسەر یاریزانە کوردەکان، بێبەشی ناوچەکانی کوردستان لە ئیمکاناتی وەرزشی. ئارەزووی هەبوونی تیمی میلیی کوردستان، مەسەلەکە لە ئاستی هەست و ئیحساسی فەردییەوە بگوێزنەوە بۆ ئاستی دیسکۆرس و گوفتمانێکی میللی و نەتەوەیی. لەو بارەوە هەر وێنەیەک، هەر فیلم و ویدیۆیەک، هەر داستان و ڕیوایەتێک دەتوانێ یارمەتی بە هێنانە بەرچاوی نەتەوەی کورد بکات.

ڕێگای چوارەم بریتییە لە پێوەندیی فوتباڵ بە زمانی کوردییەوە. زمان کۆڵەکەی سەرەکیی ناسنامەی نەتەوەییە. ڕاپۆرتی فوتباڵ بە زمانی کوردی، تەفسیر و لێکدانەوەی وەرزشی بە کوردی، ناولێنانی تیمەکان و ڕووداو و کێبڕییەکان بە کوردی، بەرهەمهێنانی ڕیتۆریک و تێرمینۆلۆژیی فوتباڵ و وەرزش بە زمانی کوردی، پەروەردەکردنی ڕاپۆرتێری کورد کە بەکوردی کێبەڕکێیەکان بگوازێتەوە نێوماڵەکان، هەموویان نرخ و بایەخی سیاسیی خۆیان هەیە. کاتێک فوتباڵ بە زمانی کوردی تەفسیر و شیکار دەکرێ، هەر ئەوە نییە کە یاریەک بە کوردی دەگوێزرێتەوە، بەڵکوو مانای وایە جیهانی کوردی ساز دەبێت. نەتەوەیەک کە زمانەکەی لە هونەر، وەرزش، فوتباڵ، ئەدەب و عیرفان و زانست و فەلسەفە و سیاسەت و مێدیاکاندا بەکار دێنێ، لەبەرانبەر سەرکوت و حاشادا، بەرگری و دیفاع دەکات.

ئەرکی پێنجەم بریتییە لە دووریکردن لە ناسیۆنالیزمی کوێر و بەرچاوتەنگ و ڕقتەوەر. ناسیۆنالیزمی کورد ئەگەر دەیەوێ ئەخلاقی، مۆدێرن و ڕزگاریخواز وەمێنێ، نابێت ئالوودەی ڕق و قین و نەفرەت لە نەتەوە و گەلانی دیکە بێت. پرسی کورد ڕق و قین لە فارس و تورک و عەرەب و گەلانی دیکە نییە، مەسەلەی ئێمە بریتییە لە حاشاکردن لە مافە نەتەوەییەکانمان، سەرکوتی سیاسی، پێشێلکرانی مافی دیاریکردنی چارەنووسی خۆمان بە دەستی خۆمان. فوتباڵ دەتوانێ هەم ئامرازای پەرەپێدانی شوناسی سیاسی بێ و هەم داوێکیش بێت بۆ کەوتنە نێو چاڵی دەمارگرژی و کەللە وشکی. ئەگەر لاوی کورد تۆپانە بۆ بەکەمگرتن و سوکایەتی بە میللەتانی دیکە بەکار بێنێ، ئەوە هەر ئەو مەنتقە دەکار دەکات، کە بۆخۆی قوربانیی ئەوە. بەڵام ئەگەر فوتباڵ بکەین بە کاناڵێک بۆ بەیانی کەرامەت، زمان، شوناس ، مێژوو و هێنانەگۆڕی داخوازە سیاسیەکانمان، ئەودەم فوتباڵ دەبێتە ئامرازێک بۆ پەرەپێدانی وشیاری و ئاگایی ڕزگاریخوازانە.

شەشەمین کە پێویستە بەهێندی بگرین بریتییە لە سەرنجدان بە ژنانی کورد لە فوتباڵدا. ناسیۆنالیزمێک کە ژنان لە ژێرچەپۆکەییدا ڕابگرێت، ناتوانێت پڕۆژەیەکی ڕزگاریخوازانە بێت. کچان و ژنانی کوردستان دەبێ بەشێکی گرنگی مەیدانی فوتباڵ بن. نەک هەر وەک تەماشاچی و جەماوەری فوتباڵ، بەڵکوو وەک یاریزان، فوتبالیست، هەواڵدەر، موفەسیر، هەواڵنێر، داوەر و ڕێکخەر و هتد. حزووری ژنانی کورد لە فوتباڵدا هەم خەباتە بەدژی پیاوسالاری و هەم خەباتە دژی ستەم و ئینکاری نەتەوەیی. ئاخر نەتەوە بەبێ ژنان و کچانی خۆی قەت بە کەماڵ ناگات. کوردستانێک کە داوای ئازادی دەکات، دەبێت ئازادی لە ماڵ، قوتابخانە، مەیدانەکانی وەرزش و مێدیاکانەوە دەست پێ بکات.

حەوتەمین خاڵ بریتییە لە لێکگرێدانی فوتباڵ دەگەڵ عەداڵەتی کۆمەڵایەتی. ناوچە کوردستانییەکان لە سووریە، تورکیە، ئێران و عێراق، لە زۆربواردا، بۆ نموونە لە باری ئابووری، ئیمکانات و دامەزراوەی پەروەردەیی و وەرزشی، تەبعیز و هەڵاواردنی ئیداری بەرەو ڕوون. لاوی کورد دەپرسێت بۆ بەهرەو توانای لاوانی کورد نابینرێت؟ بۆ شارەکانی...

درێژە بۆ لاپەڕەی ٩

دەستبەسەرداگرتنی دارایی و ملک‌وماڵی نەیارانی سیاسی؛ بۆچی و بە چ ئامانجێک؟

کاوە ئاهەنگەری

دەستبەسەرداگرتنی دارایی و ملک‌وماڵی زیندانیانی سیاسی و چالاکانی نەیاری دەسەڵات، لە کاتی دامەزرانی ڕێژیمی سیاسیی کۆماری ئیسلامییەوە لە لایەن خومەینییەوە پەیڕەو کراوە. خومەینی بە دەرکردنی حوکمی تایبەت بۆ دادوەرانی دادگا نادادپەروەرەکانی ڕێژیمەکەی، دەستی ئەوانی لە گرتن، لەسێدارەدان و دەستبەسەرداگرتنی ملک‌وماڵی نەیارانی حکوومەتەکەی واڵا کردبوو؛ بەتایبەت ئەوانەی لە دەرەوەی ئێران نیشتەجێن.

هەر لە سەرەتای دامەزرانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامییەوە دەسەڵات بە پشتبەستن بە تۆمەتگەلێکی وەک «هەوڵدان دژی ئەمنییەتی وڵات»، «هاوکاری لەگەڵ وڵاتە نەیارەکان»، «سیخوڕی» یان «پاوانکردنی ماڵی ناشەرعی» داگیرکارییەکانی پاساو داوەتەوە؛ بەڵام ڕەخنەگران و ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ هۆکاری دیکەش دەخەنە ڕوو. لەوەش گرنگتر، ئەم جۆرە تۆمەتانە لە هەمبەر دەست‌بەسەرداگرتنی ملک‌وماڵی چالاکانی سیاسی و خەڵکی جیابیر و دژبەری سیاسیدا ڕاست نین؛ بەڵگەش نەک هەڵکشان بەڵکوو تەقینەوەی دزی، گەندەڵی و بەتاڵانبردنی سەروەت و سامانی خەڵکی ئێرانە لە لایەن مۆرە و باندە مافیاییەکانی نێوخۆی کۆماری ئیسلامییەوە، لەپاڵ هاتوچۆی ئازادانە و بەرزبوونەوەی پلە و پێگەی نیزامی و سیاسی و ئیداریی هەموو گەندەڵکارەکان لە سیستەمی کۆماری ئیسلامی لە ماوەی چەند دەیەی ڕابردوودا.

ئێستا با بزانین گرنگترین هۆکارەکانی پشت ئەم ڕەفتارە قێزەونەی دەسەڵات لەمەڕ "دەستبەسەرداگرتنی ملک‌وماڵی" نەیارانی سیاسی چین:

١) یەکەمین هۆکاری دەستبەسەرداگرتنی ملک‌وماڵی چالاکان و جیابیرانی سیاسی و نەیارانی ڕێژیم، دەکرێ "سەپاندنی تێچووی قورستری چالاکیی سیاسی و بەرهەڵستکاری لەسەر نەیارانی سیاسی" بێت. حکوومەتەکان تەنیا بە زیندانیکردن یان سزادانی کەسەکە واز ناهێنن؛ بەڵکوو لە ڕێگەی دەستبەسەرداگرتنی سامانەکەیەوە، هەوڵ دەدەن تێچووی چالاکیی سیاسی بۆ کەسەکە و دەوروبەرییەکانی زۆر قورس بکەن. لە دۆخێکی لەو چەشنەدا ڕەنگە کەسانی دیکەش لە ترسی لەدەستدانی داراییەکانیان لە چالاکیی سیاسی دوور بکەونەوە. بەتایبەت لە ئێستادا و لە کاتێکدا بژێوی و دۆخی ئابووریی خەڵک لەوپەڕی خراپی‌دایە و زۆربەی خەڵک بۆ بەڕێکردنی ژیان و دابینکردنی پێداویستییە سەرەتاییەکانی ڕۆژانەیان داماون، زیادکردنی باری دارایی لەسەر شانی خەڵک یەکێک لە هۆکارە سەرەکییەکانی دەستبەسەرداگرتنی ملک‌وماڵی نەیارانی سیاسییە.

٢) دووەم هۆکار «خولقاندنی هۆکاری ڕێگریکەر و کەشێکی پڕ لە ترس»، بەتایبەت بۆ ئەو کەسانەیە بەرپرسیارێتیی دابینکردنی بژێویی خێزانەکەیان لەسەر شانە. بەرپرسانی دەزگای دادی ڕێژیم لە هەندێک حاڵەتدا بە ڕاشکاوی ڕایانگەیاندووە دەستبەسەرداگرتنی داراییەکان لایەنێکی «ڕێگریکەر»ی هەیە؛ واتە ئامانجەکە ئەوەیە ئەوانی دی بزانن دژایەتیکردنی حکوومەت، جیا لە سزای سێدارە و بەندیخانە، دەرهاویشتەی داراییشی لێ دەکەوێتەوە. ئێستا باوکێک یان دایکێک بهێننە پێش چاوی خۆتان کە ئەرکی دابینکردنی بژێویی خێزانێکی لەسەر شانە، ئاخۆ ترسی دەستبەسەرداگرتنی ملک‌وماڵەکەی، ناتوانێ ببێتە کۆسپێک لە بەردەم ڕێڕەوی چالاکی و خەباتی ئەو دایک و باوکە لە دژی ڕێژیمدا؟

٣) سێیەمین هۆکار «خستنەژێر گوشاری بنەماڵە و ڕایەڵەی کۆمەڵایەتیی نەیاران»ە. زۆر جار دەستبەسەرداگرتنی دارایی تەنیا کاریگەری لەسەر کەسی زیندانی هەر خۆی دانانێت، بەڵکوو بنەماڵە، هاوژین، منداڵان یان هاوبەشە ئابوورییەکانیشی لێی زەرەرمەند دەبن. بە دەربڕینێکی دیکە، ئەم جۆرە سزادانە نەک هەر سزادانی ڕاستەوخۆی کەسی زیندانی و بنەماڵەکەی، بەڵکوو جۆرێک لە «سزای بەکۆمەڵ»ە و ڕێژیم لەم ڕێگەیەوە سەرجەم ئەو کەسانە سزا دەدا کە بە جۆرێک لە جۆرەکان لە ڕووی بژێوی، دارایی یان سۆزدارییەوە گرێدراوی کەسە زیندانییەکەن.

٤) چوارەم هۆکار «لاوازکردنی توانای دارایی ئۆپۆزسیۆن یان نەیارانی حکومەت»ە. هەر ڕەوتێکی سیاسی بۆ چالاکیی میدیایی، یاسایی یان ڕێکخراوەیی حەوجێی بە سەرچاوەی دارایی هەیە. بۆیە دەستبەسەرداگرتنی ملک‌وماڵ ئامرازێکە بۆ سنووردارکردنی توانای ئابووریی نەیاران و کەمکردنەوەی توانای ڕێکخستنیان. ئەگەر کەسە زیندانییەکە خاوەنی کۆمپانیا، کارخانە یان کارگەیەک بێت کە سەرچاوەی دابینکردنی سەرمایە بۆ چالاکییە سیاسییەکانی بێت، بێگومان دەستبەسەرداگرتنی ئەو داراییانە دەکرێ تۆڕی بەهێزکردن و تواناسازیی کەسی نەیاری ڕێژیم لاواز بکات یان بە یەکجاری پەکی بخات.

٥) پێنجەم هۆکار بۆ لایەنی سیاسی-دەروونیی ئەم کارە، واتە "نیشاندانی هێز و کۆنترۆڵکردن بە کردەوە لەبەردەم چاوی گشتی"دا دەگەڕێتەوە. لەو قۆناغانەی حکوومەت ڕووبەڕووی قەیرانی ئەمنی، شەڕ یان نارەزایەتیی نێوخۆیی دەبێتەوە، ڕێکاری توندوتیژانەی پتر دەگرێتە بەر، بۆ ئەوەی پەیامێکی ڕوون لەسەر توانا و دەسەڵاتی خۆی لە کۆنترۆڵکردنی دۆخەکەدا بە دژبەرانی بدات.

بە پوختی حکوومەت بەگشتی پاساوی ئەمنییەتیی بۆ ئەو داگیرکارییانەی هەیە، بەڵام ڕەخنەگران لەو بڕوایەدان ئامانجگەلێکی وەک ڕێگریکردن، خوڵقاندنی ترس، خستنەژێر گوشاری نەیاران و سنووردارکردنی توانای دارایی ئۆپۆزسیۆن لە پشت ئەم سیاسەتەن.

حەسەن شەرەفی:

ترسی دژبەرانی مافە نەتەوەییەکان نەک لە پارچەبوونی خاک، بەڵکوو لە دابەشبوونی هێز و دەسەڵاتە

دیمانە: فاتمە عوسمانی

ئاماژە: سەرچاوەی بنەمای وەهمی پارچەپارچەکردن و نکۆڵیکردن لە فرەیی نەتەوەیی لە ئێران چییە؟ چ کەسان و ڕەوتگەلێک بواریان بۆ هەڵاواردن، ناسەقامگیری و بەدینەهاتنی مافە بنەڕەتییەکانی نەتەوەکانی نێو ئێرانیان خولقاندووە؟ ئاخۆ بەبێ دەستەبەرکردنی مافی نەتەوەکانی ئێران و دانان بە مێژووی خەباتی ئەوان، دێموکراسییەکی ڕاستەقینە دەستەبەر دەبێت؟ بەرنامەی "کانون"ی کوردکاناڵ لە دیمانەیەکدا لەگەڵ کاک حەسەن شەرەفی، ئەندامی ناوەندی بەڕێوەبەریی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران هۆکاری تۆمەتبارکردنی نەتەوە مافخواز و خەباتکارەکانی نێو ئێرانی بە جیاوازیخوازیی تاوتوێ کردووە و "کوردستان"یش دەقی ئەم گفتوگۆیەی سەرلەنوێ بڵاو کردووەتەوە.

بەڕێز کاک حەسەن، ئەو بابەتەی دەمهەوێت لەم گفتوگۆیەدا لەگەڵتانی بخەمە بەر باس، "وەهمی جیاوازیخوازی و نکۆڵیکردن لە فرەیی نەتەوەیی لە ئێراندا"یە. بەڕاستی ئەم قەبارەیە لە ترس و دڵەڕاوکێی دەستکرد لە هەمبەر قبووڵکردنی واقعی سیاسیی ئێران و فرەنەتەوەییبوونی ئێران لە کوێوە سەرچاوە دەگرێت؟

مەسەلەی جیاکردنەوە و دابەشبوونی خاکی ئێران لە بارودۆخی ئێستادا، لە وەهمێک بەولاوەتر نییە. لەگەڵ ئەوەشدا، ئەگەر پێداچوونەوە و خوێندنەوە بۆ ڕەوتی مێژوویی گۆڕانکارییە سنوورییەکانی ئێران بکەین، دەبینین کە لە سەردەمە دوورەکان و تەنانەت لە مێژووی هاوچەرخیشدا، هەمیشە بەشگەلێک لە خاکی ئەم وڵاتە جیا بووەتەوە. لێرەدا خاڵی گرنگ و پڕبایەخ ئەوەیە هیچ کام لەم جیابوونەوانە، هەرگیز خواست یان هەوڵی بەکردەوەی بەشێک لە خەڵکی ئەو جوغرافیا سیاسییە نەبووە؛ بەڵکوو ئەو بەشە بەربڵاو و بەرچاوانەی لە جەستەی ئێران جیا بوونەتەوە، هەر هەموویان بەرهەمی نەزانی و بێکیفایەتی یان هەوڵی دەسەڵاتبەدەستانی وڵات بۆ پاراستنی پێگە و دەسەڵاتی خۆیان خۆیان بووە. ڕەنگدانەوەی ئەم ڕاستییە مێژووییە دەکرێ لە سێ جوگرافیای سەرەکیدا بناسرێتەوە:

لە بەشی ڕۆژاوادا، بەشێک لە خاکی ئێران یان لە کاتی شەڕ لەگەڵ عوسمانییەکاندا لە دەست چوو، یان لەلایەن فەرمانڕەوایانی ئەو سەردەمەوە پێیان بەخشرا. لە بەشی باکووریشدا، بەهۆی شکستە سەربازییەکان، لێکدانەوەی هەڵە، سیاسەتی چەوت و تێنەگەیشتنی دروست لە هاوسەنگیی هێز، زەوی و زارێکی بەربڵاو بە ڕووسیای قەیسەری (یەکیەتیی سۆڤیەتی دواتر) بەخشرا. هەر لە باکووری وڵاتدا، دۆخی دەریای قەزوین (خەزەر) نموونەیەکی زەق و بەرچاوی ئەم تێڕوانینەیە؛ پانتاییەکی ئاوی کە لە ڕابردوودا بەپێی پەیماننامەکان بە شێوەیەکی هاوبەش و یەکسان لە نێوان ئێران و سۆڤیەتدا دابەش ببوو، بەڵام دوای ڕووخانی یەکیەتیی سۆڤییەت و دەرکەوتنی کۆمارە سەربەخۆ نوێیەکان، لە ئەنجامی بێدەربەستی و لاوازیی دیپلۆماسیی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیدا پشکی ئێران بۆ کەمتر لە ١٥٪ دابەزی و بەشە هەرە زۆرەکەی لە نێوان وڵاتانی دیکەدا دابەش کرا. ئەم بابەتە و دەستبەرداربوونە لە هەمبەر سنوورەکاندا، لە باشووری وڵاتیشدا بە ڕوونی ڕاستە. وەک چۆن لە سەردەمی محەمەدڕەزا شادا، بەحرەین کە وەک پارێزگای چواردەیەمی ئێران ناوی لێ دەبرا، لە ژێر گوشارە نێودەوڵەتییەکاندا و بەهۆی بێتوانایی و بێمایەیی و بێلیاقەتیی حکوومەتی پەهلەوی زۆر بە سادەیی لە خاکی وڵات جیا بۆوە؛ و دەسەڵاتی ئەو کاتەش نەک هەر لە دژی ئەم جیاکردنەوەیە ڕانەوەستا، بەڵکوو لە تاران بۆ لەدەستچوونی ئەم بەشەی وڵات، ئاهەنگ و شادی گێڕدرا و نوقڵ و شیرینی دابەش کرا.

جێگای سەرنج و تێڕامانە ئەوانەی خۆیان کارنامەیەکی پڕ لە جیاکردنەوە و پارچەپارچەکردنیان هەیە، ئەمڕۆ کەسانی دیکە بە جیاوازیخوازی تۆمەتبار دەکەن. بە ڕوانینێکی واقیعبینانە بۆ بارودۆخی ئێستا، بەرنامەی حیزبەکان و نێوەرۆکی ڕاپەڕینە جەماوەرییە بەردەوامەکان، بە ڕوونی دەبینین کە هیچ دەنگ و خواستێکی ڕاستەوخۆ کە بنەمای لەسەر جیاکردنەوەی وڵات بێت نابیسترێت. بۆیە، هێنانەگۆڕێی مەترسیی پارچەپارچەبوونی ئێران لە قۆناغی ئێستادا، تەنیا وەهمێکە و هیچی تر؛ وەهمێکی دەستکرد کە هەندێک کەس کردوویانەتە ئامرازێک بۆ پێشخستنی ئامانجە سیاسییەکانی تریان.

لە بەستێنی مێژووی ئێراندا، بەڵگە و نموونەی بەرجەستە هەن بتوانن ئەم عەقڵییەت و وەهمە پاساو بدەن کە نەتەوەکان خوازیاری جیابوونەوەن لە ئێراندا؟

من ڕێک لە سەرەتای قسەکانمدا ئاماژەم بەم خاڵە کرد؛ چ لە سەردەمە دوورەکان و چ لە ساڵانی نزیکتردا؛ تەنانەت بە تایبەتی لە سەردەمی محەمەدڕەزا شادا؛ هیچ کات هەوڵ و هەنگاوێکی بەکردەوە لەلایەن خەڵکەوە نەنراوە کە بتوانێت ئەم وەهمە پاساو بدات. من ئاماژەم بە هەموو ئەم حاڵەتانە کردووە. بۆیە، هیچ بەڵگە، دۆکیۆمێنت یان نیشانەیەکی بەرجەستە لە ئارادا نییە ئەم وەهمە بە ڕەوا پیشان بدات و وەک واقیعێک یان مەترسییەکی ڕاستەقینەی وێنا بکات.

بەڵام ئاخۆ نەتەوە جیاوازەکان لە ئێران بەهۆی نەگونجانی بارودۆخ و بوارە عەینییەکانەوە نەیانتوانیوە ڕێگای جیابوونەوە بگرنە بەر، یان ئەوەتا لەسەر بنەمای خواستێکی گشتی و بە شێوەیەکی خۆبەخشانە پێیان باش بووە لەنێو پێکهاتەی ئێراندا بمێننەوە؟

ئەمڕۆ نەتەوە جیاوازەکانی ئێران لەوانە کورد، تورک، عەرەب، بەلووچ، تورکمان؛ هەموویان خاوەنی بەرنامەیەکی سیاسیی دیاریکراون و لەپێناو گەیشتن بە ئامانجەکانیاندا هەوڵ دەدەن. داواکارییەکانی ئەم نەتەوانە، ئامانجگەلێکی دێموکراتیک، ئازادیخوازانە و لەپێناو دەستەبەرکردنی مافە نەتەوەییەکانیاندایە؛ خواستگەلێکی وەک پێداگری لەسەر پاراستنی ناسنامەی نەتەوەیی، زمانەوانی و کولتووری، و هەروەها مافی خوێندن بە زمانی دایک و سەرجەم ئەو مافانەی نەتەوەیەک دەتوانێ لە چوارچێوەی وڵاتێکدا لێیان بەهرەمەند بێت. لە ئێستادا، ئەم داواکارییانە لە نێو سنوورەکانی ئێراندا و بە شێوازێک دەخرێنە ڕوو کە هیچ شوێنێک بۆ وەهم، هەڕەشە یان ترس لە پارچەبوونی وڵات ناهێڵنەوە. بەڵام ئەگەر بارودۆخەکە بەم شێوەیە بەردەوام بێت، واتە ناسنامەی ئەم نەتەوانە نکۆڵیی لێ بکرێت، پاشبنەما و مێژوویان پشتگوێ بخرێت، بە فەرمی دان بە بوونیان دانەنرێت و بخرێتە مەترسییەوە، و هیچ میکانیزمێکی دێموکراتیکیش بۆ گەیشتن بە خواستە یاساییەکانیان لە ئارادا نەبێت؛ ئەو کاتە ئیتر بابەتەکە لە نیگەرانییەکی سادە تێدەپەڕێت. لە دۆخێکی وەهادا، بەرپرسیارێتیی دەرئەنجامەکانی داهاتوو و مەترسییە ئەگەرییەکانی بەردەم، ڕاستەوخۆ دەکەوێتە ئەستۆی ئەو کەسانەی بواریان بۆ ئەم هەڵاواردن، نائەمنی و بەدینەهاتنی ئەو مافە بنەڕەتییانەی نەتەوەکان خوڵقاندووە و ئەوانن کە دەبێ وەڵامدەرەوە بن.

جەنابت ئاماژەت بە خەباتی نەتەوەکان لە چوارچێوەی ئێراندا کرد. ئەمڕۆ هەموویان لە چوارچێوەی حیزبەکانیاندا کە خاوەن بەرنامەی ڕوونن و بەبێ هیچ گومانێکی جیاوازیخوازی بەدواداچوون بۆ ماف و داواکانیان دەکەن. لەگەڵ ئەم وەسفەدا، بە فەرمی ناسینی مافی ئەم نەتەوانە، چ دژایەتییەکی لەگەڵ دێموکراسی و پێشکەوتنی ئێراندا هەیە؟

بڕوانە، ئەم دوو چەمکە نەک هەر هیچ دژایەتییەکیان لەگەڵ یەکتردا نییە، بەڵکوو ڕێک بەشێکی دانەبڕاون لە پێکهاتەی دێموکراسی. هیچ دێموکراسییەک بەبێ دابینکردنی مافی نەتەوەکان، نابێتە دێموکراسییەکی ڕاستەقینە و ڕەسەن؛ لە لایەکی تریشەوە، هاتنەدی و جێگیربوونی ئەم مافانەش لە سیستەمە ملهوڕ و سەرەڕۆکاندا، ئەگەر نەڵێین مەحاڵە، بێگومان ناسەقامگیر و لەرزۆکە. بۆیە ئەو خاڵەی ئاماژەت پێدا تەواو ڕاستە. ئەمڕۆ بەرنامەی سیاسیی زۆربەی حیزبە کاریگەر و ڕەوتسازەکان لە فەزای خەباتی ئێراندا، لە چوارچێوەی ئەم وڵاتەدا پێناسە کراوە. بە بڕوای من، سەرڕای ئەو دژایەتییانەی لەم بوارەدا هەن، فیدراڵیزم تەنیا مۆدێلێکە کە دەتوانێ هاوکات پاراستنی چوارچێوەی ئێران و دابینکردنی مافی نەتەوەکانیش دەستەبەر بکات. لە ئەنجامدا، پاشبنەما و بەرنامەی سیاسیی ئەم حیزبانە، شتێک جگە لە دێموکراسی و ناوکی سەرەکیی ئەو، واتە دابینکردنی مافە نەتەوەییەکان نەبووە و نییە.

تەواوی ئۆپۆزسیۆن باس لە دێموکراسی لە ئایندەی ئێراندا دەکەن؛ بەڵام ئایا بەبێ دەستەبەرکردنی مافی نەتەوەکانی ئێران و ڕەچاوکردنی مێژووی خەباتی ئەوان، هاتنەدیی دێموکراسییەکی ڕاستەقینە شیاوە؟

دێموکراسی بەبێ دەستەبەرکردنی مافی نەتەوەکان، یان لە بنەڕەتدا هەر نییە یان ناتەواوە. لەگەڵ ئەوەشدا، هەر کاتێک ئەم داواکارییە ڕەوا و دێموکراتیکانە دەردەبڕدرێن و ئەم نەتەوانە تەنانەت باس لە پرەنسیپی دێموکراسی دەکەن، لەلایەن ئەو دەستە لە خەڵکی ئێرانەوە کە باوەڕیان بە ئێرانێکی یەکناسنامەیی و یەکزمانی هەیە، بە جیاوازیخوازی تۆمەتبار دەکرێن. هۆکاری ئەم جۆرە ڕوانین و نواندنە تەواو ڕوونە؛ ئەوان دەزانن لە پێکهاتەیەکی دیموکراتیکی ڕاستەقینەدا، پشتگوێخستنی مافی نەتەوەکان مەحاڵە و ناتوانرێت لە وەڵامدانەوەی ئەم داواکارییانە خۆ بدزنەوە. لەبەر ئەوە، خستنەڕووی ئەم خواستنە نەک هەر لە دژایەتی لەگەڵ دێموکراسیدا نییە، بەڵکوو بە پێکهێنەری سەرەکی و بنەمای هەر سیستمێکی دێموکراتیک دادەنرێت.

واتە کاتێک باس لە ئێرانی دیموکراتیکی داهاتوو دەکرێت، ئەم دڵەڕاوکێ و ترسە لە کوێوە سەرچاوە دەگرێت کە دەبێ نەتەوەکانی ئێران ماف و داواکارییە یاساییەکانی خۆیانیان هەبێت؟

دەبێ جارێکی تر جەخت بکەمەوە کە ترسی ئەو حیزب و ڕەوت و لایەنانەی خۆیان بە خاوەنماڵ دەزانن و وا بیر دەکەنەوە کە ئێران تەنیا سەر بەوانە؛ نەک هەموو نەتەوەکانی ئێران؛ ترسیان لە پارچەبوونی خاک نییە؛ چونکە لە درێژایی مێژوودا، چەندین جار بەشگەلێک لە خاکی ئێران جیا بووەتەوە و ئەوان هیچ کاردانەوەیەکیان لە خۆیان نیشان نەداوە.

ئەو جیابوونەوانەی نەتەوەکان هیچ ڕۆڵێکیان تێدا نەگێڕاوە!

واقیعەکە ئەوەیە هیچ بەڵگە و دێکیۆمێنتێکی مێژوویی لە ئارادا نییە کە نیشاندەری بوونی ترسێکی ڕاستەقینە بێت لە پارچەبوونی خاک لە لای ئەوانەوە؛ و تەنانەت ئەگەر دڵگرانییەکی وەهاش بخرێتە ڕوو، نیگەرانیی سەرەکیی ئەوان لە خاک و جوگرافیا نییە. شایەتحاڵە مێژووییەکانیش ئەمە پشتڕاست دەکەنەوە؛ وەک چۆن لە سەردەمی پەهلەویدا و لە کاتی جیابوونەوەی بەحرەین لە ئێران، هیچ کام لە حیزبە سیاسییەکان یان کەسایەتییە دیارەکانی ئەو سەردەمە نارەزایەتییان لە هەمبەر ئەم مەسەلەیە دەرنەبڕی و تەنانەت بەیاننامەیەکیان دەرنەکرد. بەپێچەوانەوە، دەزگای پاشایەتی خۆی خەریکی شادمانی و پاساودانی ئەم جیابوونەوەیە بوو. بۆیە، دەبێ لە جێیەکی دیکە بۆ ڕیشەی ئەم ترس و دڵەڕاوکێیە بگەڕێین: ترسی ئەوان نەک لە پارچەبوونی خاک، بەڵکوو لە "پارچەبوونی دەسەڵات" و "دابەشکردنی هێزی" دایە. ئەوان حاکمییەت بە موڵکی تایبەت و مافی قۆرغکراوی خۆیان دەزانن، لە کاتێکدا نەتەوە جیاوازەکانی ئێران داوای بەشداریی سیاسی، شەریکبوون لە پێکهاتەی دەسەڵات و دابەشکردنی دادپەروەرانەی هێز دەکەن. لەم پێناسەکردنەوەیەدا، باس لە هەڵوەشاندن و لێکترازانی جوگرافیایی نییە، بەڵکوو باس لە سڕینەوەی قۆرغکاری لە دەسەڵاتی پاوانکراودایە؛ واتە هەمان داواکاریی ڕەوا و گشتیی نەتەوەکان بۆ ئامادەیی چالاکانە لە بەڕێوەبردنی کاروباری وڵاتدا. نەتەوەکان داوا دەکەن بەڕێوەبردنی ناوچەی نەتەوەیی خۆیان لە ڕوانگەی مێژوویی، جوگرافیایی، کولتووری و زمانەوانییەوە بە شێوەیەکی سەربەخۆ لە دەستدا بێت، بەڵام لە هەمان کاتدا، بەڕێوەبردنێکی ناوەندیش لە گشت وڵاتدا بەرقەرار بێت.

لەگەڵ ئەوەشدا، قبووڵکردنی ئەم جۆرە داواکارییانە بۆ ڕەوتە قۆرغخواز و خۆسەنتەرەکان، تەنانەت لەم سنوورەشدا بە خەیاڵ دانایەت. ئەم ڕەوتانە لە بنەڕەتدا لە تێگەیشتنی واقیعی فرەلایەنە و مۆزاییکیی کۆمەڵگەی ئێران بێتوانان و واقیعەکە تەنیا لە چوارچێوەی تێڕوانینە قۆرغکارییەکانی خۆیاندا لێک دەدەنەوە. لە کۆتاییدا، تا ئەوکاتەی تێگەیشتن لەسەر ئەم واقیعە عەینییانە نەیەنە ئاراوە و تێڕوانینێکی ئەرێنی بۆ دابینکردن و هاتنەدیی مافە یاساییەکانی نەتەوەکان دروست نەبێت، ناتوانرێت ئاسۆیەکی بەردەوام لە ئارامی، سەقامگیری و خۆشگوزەرانی بۆ ئایندەی ئێران وێنا بکرێت.

ئایا لە غیابی بەشداریی بەکۆمەڵ لە پێکهاتەی وڵاتداری و بەڕێوەبردنی کاروباری وڵاتدا، دیسانەوە دەکرێ دێموکراسی ئەو هیوا و مانا ڕاستەقینەیە بەدەستەوە بدات؟

بێگومان دێموکراسی سیستمێکە هاوکات مافە گشتییەکانی کۆمەڵگە و مافە تاکەکەسییەکانی کەسەکان دەستەبەر دەکات. لە چوارچێوەیەکی وەهادا، ئەگەر بەشێکی گەورەی کۆمەڵگە، واتە نەتەوە جیاوازەکانی ئێران لە ناسنامەی خۆیان بێبەش بکرێن و داواکارییە ڕەواکانیان پشتگوێ بخرێت یان سووکایەتیی پێ بکرێت، هەرگیز گەشەپێدان و پێشکەوتن نایەتە دی. ئەم تێڕوانینە هەمیشە دەبێتە هۆی سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی ململانێی نێوان دەسەڵات و خەڵکی مافخواز؛ ململانێیەک کە ئەگەر وەڵامێکی لێبووردوانە و گونجاو وەرنەگرێت، سروشتییە کە دەبێتە هۆی کاردانەوەگەلێک کە سەقامگیری، ئارامی و خۆشگوزەرانیی وڵات تێکدەدەن.

وەک پرسیاری کۆتایی و کۆبەندی باسەکەمان، پێتان وایە قبووڵکردنی فرەیی نەتەوەیی و ددانپێدانان بە مافی نەتەوەکان لە ئێراندا، یارمەتیی بنیادنانی ئایندەی ئەم کۆمەڵگایە دەدات یان پشتگوێخستنی؟

بە لێکۆڵینەوە لە دۆخی وڵاتە جیاوازەکانی جیهان، چ کۆمەڵگە فرەنەتەوەکان و چ ئەو وڵاتانەی خاوەنی فرەیی نەتەوەیین لە نێو سنوورە جوگرافیاییە هاوبەشەکاندا، بۆمان دەردەکەوێت کە دەستەبەرکردن و دابینکردنی مافی نەتەوەکان، پێوەندییەکی ڕاستەوخۆی لەگەڵ هاتنەدیی دێموکراسیدا هەیە. ئەو سیستمانەی دێموکراسییان لە سەرجەم ڕەهەندەکانیدا بە فەرمی ناسیوە و لە کردەوەدا بە پرەنسیپەکانی وەفادار ماونەتەوە، لە بێستەری هەر جۆرە شەڕ، نائارامی و تۆمەتبەخشینێک تێپەڕیون. دەستکەوتی ئەم بەردەوامییە، پابەندبوون بە ئاشتی، گەشەپێدان و پێشکەوتنی بەردەوام، و ڕاکێشانی چەتری ئارامی بووە بەسەر سەرانسەری وڵاتدا.

شیوەسەڵیی کورد و فاوستی ئاڵمانی

د. هاشم ئەحمەدزادە

ئەم کورتە نووسینە بەراوردی ناوەڕۆکییانەی "ڕەشەشەوی" حەسەنی شیوەسەڵییە لەگەڵ فاوستی ئاڵمانی. ڕەنگە لە یەکەم ڕوانیندا ئەم دوو مژارە بۆ بەراوردکردن دەست نەدەن. ئاخر فاوست ناوی کەسایەتییەکی ئوستورەیی/ئەفسانەییە و دواتر سەرەڕای ڕیشە ئاڵمانییەکەی، سنووری نەتەوەییەکانی دەرباز کردووە و بە قەڵەمی کەڵە نووسەر و شاعیرانی جیهانی، بووەتە بابەتێکی گشتگیری مرۆیی و جیهانی. ڕەشەشەویش بیرەوەریی تازەبڵاوبووەوەی خەباتکارێکی کوردە کە هێشتا سنوورەکانی زمانی کوردیی دەرباز نەکردووە. ڕەشەشەو کتێبێکە و فاوست کەسایەتییەک. بۆ هاوتەرازکردنی ئەم بەراوردە دەکرێت نووسەری ڕەشەشەو و فاوست لەهەمبەر یەکتر دابنێین و بەراوردیان بکەین. بۆ ئەم کارە لە جیاتی ڕەشەشەو دەکرێت ڕێک پاشناوی نووسەری ڕەشەشەو، شیوەسەڵی، و فاوست وەک دوو سووژە بخەینە بەر باس. بۆ ئەم کارە ئاوڕێکی خێرا لە فاوستی ئەفسانەیی و مێژوویی و ئەدەبی دەدەمەوە و دواتر بەخێراییش ئاماژەیەک بە شیوەسەڵیی کورد دەکەم. بنەمای بەراوردەکە ڕێک ئەم خاڵەیە: فاوست لەم دنیایە هەموو خواست و حەزێکی وەدی دەهێنرێت، بەڵام شیوەسەڵی لەم دنیایە تەنانەت بینایی و دەستەکانیشی لێ دەستێندرێن و پلانیان ئەوەیە لە هەموو خۆشییەکانی ژیان بێبەشی بکەن.

فاوست ئەو کەسایەتییە مێژوویی و ئەفسانەیی و ئوستورەییەیە کە سەرەتا لە کۆتاییەکانی سەدەی شازدەهەمەوە بە قەڵەمی شاعیری گەورەی ئینگلیسی، کریستۆفەر مارڵۆ (١٥٩٣-١٥٦٤) لە جیهانی زارەکییەوە گواسترایەوە سەر کاغەز و بە ناوی دکتۆر فاستوس ناوبانگی دەرکرد دواتر وۆلفگانگ گۆتە (١٨٣٢- ١٧٤٩) بە قەڵەمە سیحراوییەکەی خۆی ڕۆحێکی تازەی وەبەر هێنا و کردییە هەوێنی گێڕانەوەیەکی سنووربەزێنی هەموو مرۆڤایەتی. توماس مان (١٩٥٥-١٨٧٥) و کلاس مان (١٩٤٩- ١٩٠٦) هەمدیسان فاوستیان بەڕۆژ کردووەتەوە و بە شێوازی جیاواز ژیاندوویانەتەوە و ئاراستەی خوێنەرانی سەردەمی خۆیانیان کردووە. هەڵبەت هەر لە سەدەی حەڤدەهەمەوە، پێداگریی لەسەر لایەنە جیاوازەکانی کەسایەتیی فاوست کراوە و، هەر کام لە بەرهەمە هونەری و ئەدەبییەکان بە شێوازێکی تایبەت فاوستیان خەملاندووە. ئەگەر بەرهەمەکانی توماس مانی باوک و کلاس مانی کوڕ بە شێوازی گێڕانەوەی ڕۆمان بەم ئەرکە هەستاون و بەرهەمەکەی کریستۆفەر مارڵۆیش وەک تراژێدیا پێناسە کراوە، ئەوە ئافرێندراوە دووبەرگییەکەی گۆتە سنووری ژانرەکانی بەزاندووە و حەماسە و ئوستورە و تراژێدیا و دراما و شیعر، بەتێکڕایی تێکهەڵکێشی ئەم شاکارە بوونە. فاوستی گۆتە هەموو ژانرە ئەدەبییەکانی لە خۆیدا کۆ کردووەتەوە و گێڕانەوەیەکی ئاڵمانی/ئەورووپیی کۆنی ژیاندووەتەوە و کردوویە بە دیاردەیەکی مرۆیی و جیهانی بۆ هەموو وەرزەکان و هەموو سەردەمەکان و ڕەنگە بکرێ بگوترێت هەموو زەمەن و زمانەکان.

با ئاوڕێک لە نێوەڕۆکی فاوست بدەینەوە و بزانین چۆن دەکرێت شیوەسەڵیی کورد بنێردرێتە گۆڕەپانی بەراوردکاریی لەگەڵ ئەو مرۆڤە ئەفسانەییە زەمەنبەزێنە. فاوست زانایەکی سەردەمی خۆیەتی و شەو و ڕۆژی لەسەر یەک داناوە تا لە ڕەمز و ڕازی بوون و ژیان بکۆڵێتەوە. لەو چوار نووسەرەی کە لە سەرەوە ئاماژەم پێداون و هەریەکەو بە شێوەیەک شوێنپێی فاوستی حەماسی هەڵدەگرن، چارەنووسی فاوست یاخود دکتۆر فاستوس بە چەند شێوە دەگێڕدرێتەوە. ئەگەر لە بەرهەمی مارڵۆ و گۆتەدا خودی فاوست لە چەقی گێڕانەوەکەدایە، ئەوە لە ڕۆمانەکانی توماس مانی باوک و کلاس مانی کوڕدا کارتێکەریی ئەفسانەیی فاوستە کە دەبێتە ئیلهامبەخشی کاراکتەرە سەرەکییەکانی ئەو دوو ڕۆمانە. بە واتایەکی دیکە شوێنپێی زەمەن و گوتاری باوی سەردەم لە کاری هەر چوار نووسەرە ئافرێنەرەکەدا ڕەنگ دەداتەوە.

لە داهێنانەکەی مارڵۆدا دکتۆر فاستۆس لەبری وەدیهاتنی هەموو ئاوات و حەزەکانی بۆ ماوەی ٢٤ ساڵ، پەیمانێک لەگەڵ مێفیستفۆفێلس (شەیتان) دەبەستێت و ڕۆحی خۆی پێ دەفرۆشێت. کاتێک مۆڵەتە بیست و چوار ساڵییەکە تەواو دەبێت و دەمی ڕۆحکێشان دەگاتێ، دمەقاڵەی دکتۆر فاستۆسی پەژیوان و شەیتانی سەرکەوتوو لەوپەڕی جوانیی ئەدەبیدا دەردەکەوێت. لە فاوستەکەی گۆتەدا هەمدیسان پەیمانێک لەنێوان فاوست و مێفیستۆفێلسدا بەستراوە. بەڵام ئەمجارەیان نێوەڕۆکی پەیمانەکە مۆرکی مرۆڤی سەردەمی مۆدێرنی پێوەیە. فاوستی زانا خەونی زاڵبوونی بەسەر زانستەکاندا هەیە و دەڵێت کە ئەو چرکەیەکیش لە هەوڵدان بۆ گەیشتن بە لووتکەکانی زانست ناوەستێت. بە واتایەکی دیکە ئەگەر فاوست لە هەوڵدان و تێکۆشان بوەستێت ئەوە گرێوەکە دەدۆڕێنێت. هەر چۆنێک بێت، ئاکامی پەیمانەکە دواجار دەبێتە سەرکەوتنی فاوست. ئاخر، ئەو لە تێکۆشان ناوەستێت و لە دەرفەتەکان کەڵک وەردەگرێت بۆ بەخۆداچوونەوە و ڕاستکردنەوەی هەڵەکانی خۆی. بە گوێرەی پەیمانەکە مێفیستۆفێلس بەڵێن بە فاوست دەدات کە هەتا لە ژیاندایە لەم دنیایە لە خزمەتی دابێت و حەز و ئاواتەکانی بەتەواوی وەدی بێنێت و یارمەتیدەری بێت لە ئەزموونکردنی هەموو ئەو شتە ناوازانەی دەکرێت مرۆڤ بیریان لێ بکاتەوە. ئەو یارمەتیی فاوست دەدات بەسەر کۆسپەکانی سەر ڕێگەی ژیانیدا سەرکەوێت و لە سەروەت و خۆشگوزەرانیدا هیچ لەمپەرێکی لەسەر ڕێگەی نەهێڵێت. بەڵام لە ڕەوتی پێوەندییەکەیاندا فاوست ئەو کەسە نییە تەنێ بە خۆشییە ڕواڵەتییەکان دابمرکێت. ئەو دەبێتە ئەڤینداری مارگریت و بە دڵ عاشقی دەبێت و سەرەڕای دەسیسەکانی مێفیستۆفێلسس بۆ هاندانی دژ بە خۆشەویستیی مارگریت، فاوست هەرگیز مارگریت لەبیر ناکات و تەنانەت شەوی پێش کوژرانی مارگریت دەچێتە لای و هەوڵ دەدات ئەڤینی خۆی پێ بسەلمێنێت و گەر بۆی بلوێت ڕزگاریشی بکات. ئەو کارەساتانەی بەسەر مارگریت هاتوون، وەک کوژرانی ڤالێنتینی برای، کوشتنی مناڵەکەی نێو زگی خۆی و دواجار حوکمدرانی خودی مارگریت بە هەڵواسین بە گوناهی کوشتنی مناڵەکەی نێو زگی خۆی، لایەنە تراژێدییەکانی گێڕانەوەکە بەهێزتر دەکەن و ڕەوتی گەشەی کەسایەتیی فاوست زیاتر دەخەملێنن. مارگریتیش هەرگیز فاوست لەبیر ناکات و لە دژوارترین چرکەکانی ژیانیدا ئاواتی بینینەوەی فاوستی لە دڵدایە. تەنانەت لە چرکەساتی مردنیشیدا، فاوست هان دەدات فریوی دەسیسەکانی مێفیستۆفێلس نەخوات و هەموو پێوەندییەکانی لەگەڵ ئەو مەوجودە بێزراوە بپچڕێنێت.

بەڵێنیی فاوستیش بە شەیتان ئەوەیە کە ئەگەر بێتوو ئەو بەتەواوی ڕازی بێت و لە هەوڵدان بکەوێت و بەشوێن شتی بەرزترەوە نەبێت و پێی وابێت بەوپەڕی ویستەکانی خۆی لەسەر عەرد گەیشتووە، ئەوە لە ڕاستیدا گەمەکەی بە شەیتان دۆڕاندووە و ئیتر تەسلیم دەبێت و ڕۆحەکەی دەبێت بە هی شەیتان. ئەمە لە کاتێکدایە لە دکتۆر فاستوسی کریستۆفەر مارڵۆدا بە تەواوبوونی ٢٤ ساڵەکە فاستوس بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ ڕۆحەکەی دەبێتە هی شەیتان. لێرەدا جیاوازیی گوتاری باوی سەردەم لە بەرهەمەکانی مارڵۆ و گۆتەدا خۆی نیشان دەدات. لە کۆتاییەکانی بەشی دووهەمی فاوستی گۆتەدا داخوازی و خەونەکانی فاوست لە ئاستی تاکەکەسیەوە دەگوێزرێنەوە بۆ ئاستی گشتی و جەماوەری. ئیتر فاوست خەون بە گەلی ئازاد و بەرهمهێنانی بەربڵاو و دەستەبەرکردنی شوێنی نیشتەجێبوون لە زەریاکانەوە دەبینێت. ئەم ئاواتانەش شتێک نین جگە لە نیشانەگەلی نەوەستانی ئەو لە هەوڵدان بۆ ویستی بەرزتر و پێگەی سەرووتر. لە ڕاستیدا فاوست هەرگیز لە تێکۆشان و گەڕان و بەرزەفڕی ناکەوێت و هەرگیز بەوەی هەیەتی ڕازی نابێت و هەر ئەوەش وا دەکات لە ساتەوەختی مەرگیدا فریشتەکان بێن و ڕۆحەکەی بەرەو ئاسمان ببەن و شکست بە شەیتان بهێنن.

شیوەسەڵیی کورد لەگەڵ تێکۆشان و نەسرەوتنی فاوستی گۆتەدا خزمایەتی هەیە. بەڵام شیوەسەڵیی کورد هەرگیز لەگەڵ شەیتان پەیمانی نەبەستووە کە لەبری وەدیهاتنی ئاواتەکانیدا ڕۆحی خۆی ڕادەستی ئەو بکات. ئەو هەرگیز بیری لەوە نەکردووەتەوە لەبری هەوڵ و تێکۆشانەکەی بە پاداشتی ماددی باربوو بکرێت. بەپێچەوانەوە، ئەو هەر لە هەڕەتیی لاوییەوە ڕووبەڕووی شەیتانی دەسەڵات و دەسەڵاتی شەیتان وەستاوەتەوە و خەونی ڕزگاری و سەروەریی گەلەکەی بینیوە. ئەو نەک لەگەڵ شەیتان، بەڵکو لەگەڵ گەلەکەی پەیمانی بەستووە. ئەو نەک بۆ وەدیهێنانی حەز و ویستە تاکەکەسییەکانی خۆی، بەڵکوو بۆ ئازادیی و بژیوی مرۆڤانەی گەلەکەی، پەیمانی بەستووە. ئەو بەڵێنیی داوە لەو ڕێگە سەخت و دژوارەدا سەر بنێتەوە و گەلەکەی ڕزگار بکات. بەڵام کە شەیتانی دەسەڵات ئاگاداری خەون و بڕیاری بەباوەڕی شیوەسەڵی دەبێت، قۆڵی لێ هەڵ دەماڵێت کە نەهێڵێت بە ئاواتەکانی بگات. بۆ ئەم مەبەستەش داوی مەرگی بۆ دەنێتەوە و نەخشەی لەنێوبردنی بۆ دەکێشێتەوە.

ئێستا کاتی گەیشتنی ڕۆژە ڕەشەکەی وەدیهاتنی پیلانی شەیتانە کە شیوەسەڵیی کوردان بخاتە نێو داوی مەرگی خۆیەوە. ئەگەر خەڵکانێکی دیکەن کە بەسەرهاتی فاوست دەگێڕنەوە، ئەوە شیوەسەڵییەکەی کورد بۆ خۆی، لەو پەڕی جوانیدا دیمەنی مەرگەساتی خۆی دەگێڕێتەوە. میوانە ئاشناکانی ئەو ڕۆژەی، چ دێوەزمەگەلێکن. ئەوان لە متمانە و باوەڕی شیوەسەڵی کەڵکی خراپیان وەرگرتووە و بوونەتە چاوساغی شەیتان بۆ هێنانی دانچەرموو. شیوەسەڵی ویستوویە دانچەرموو بخوێنێتەوە و هاریی و نارەسەنایەتیی مرۆڤگەلێک ئەزموون بکات کە دانچەرموو لە دڕندایەتیدا هەرگیز تۆزیان ناشکێنێت. دانچەرموو لەبەر پەنجەرەکەیە. کابرایەک لەولاتر دانیشتووە و چاوەڕوانە شیوەسەڵی کارێکی بۆ ڕاست بێنێت و گرفتێکی بۆ چارەسەر بکات. باشە ئەو دانچەرموویە بۆ هێندە قورسە؟ بۆ هێندە قەبەیە؟ بۆ دەبێ شیوەسەڵیی بۆخۆی پاکەتەکە بکاتەوە؟ خۆ جارەکانی دیکە ئەزموون پێی گوتبوو هەر پاکەتێکی بۆ دێت، دەبێ هێنەرەکەی هەڵی بپچڕێت. بەڵام شیوەسەڵی ئەمجارەیان کەمتەرخەمی دەکات. سیلەیەکی چاوی لە کابرای گۆشەی هۆدەکەیە کە دەستی لە گیرفانی دایە و چاوی بڕیوەتە شیوەسەڵییەوە. ئەو دەستانەی دواجار بەرەو پاکەتەکە دەچن و هەست بە قورساییەکەی دەکەن و ئەو چاوانەی دواجار سەیری پیاوەکەی گۆشەی هۆدەکە دەکەن و ئەو تەقینەوە ترسناکەی دەبێتە قیامەت و مەحشەری شیوەسەڵی و ئەم بیگبانگەی ئیتر دنیا دەکاتە دوو سەردەم: سەردەمی پێش تەقینەوەکە و سەردەمی دوای تەقینەوەکە. سەردەمی ڕووناکی و سەردەمی تاریکی.

ئێستا کە دانچەرموو لە دەستەکانی شیوەسەڵیدا تەقیوەتەوە و تاریکی باڵی بەسەر بووندا کێشاوە و ڕەنگە کەس لە دەوروبەریدا نەمابێت و دوژمن گەمارۆی دابێت، شیوەسەڵی دەیەوێت بە دەمانچەکەی سەر کەلەکەی چەپی، دوافیشەک لە مێشکی خۆی بدات و بە زیندوویی نەکەوێتە دەستی دوژمنەوە. بەڵام هەیهات، کوانێ دەمانچەکە؟! با بە دەستەکەی دیکەی ئەم ئەرکە ڕاپەڕێنێت، بەڵام هەیهات کوا دەمانچەکە؟! کە بینایی نەمابێت، لەو تاریکەسەڵاتەدا هەستەکان ڕێنوێنتن. ئەو دەستانەی هەمیشە درێژ دەکران و جیهانیان پێ لەمس دەکران، ئێستا ئیتر نەماون. ئەو چاوانەی لەگەڵ ڕۆژ ڕەکابەرییان دەکرد، ئێستا ئیتر نەماون. ئەو گەرووەی زەمانێک پەیڤی دەپڕژاند ئێستا گیراوە و پێش بە هەناسەشی دەگرێت. ئەو کەسە نزیکانەی بە سەرسامییەوە لێیان دەڕوانی و شەیدای قەدوباڵای بوون و چاویان لە دەمی ئەو بوو گوڵ ببارێنێت و ئەوان بۆنی پێوە بکەن، ئێستا کوان، لە کوێن؟ ئەو ناتوانێت هاوار بکات، یان ڕەنگە کەس نەمابێت گوێی لە دەنگی بێت؟ وای لەو ڕەشەڕۆژە و لەو چارەنووسە کە دەستت هاوڕێییت نەکات دوافیشەکی دەمانچەکەت ئاراستەی مێشکت بکەیت! شیوەسەڵی، بەڵێنیی بەخۆی دابوو هەرگیز بەزیندوویی نەکەوێتە بەردەستی دوژمنەکەی. بەڵام ئێستا چۆن ئەو بەڵێنییە وەدی بێنێت؟ کاتێ ئەندامانی لەش چیتر لەژێر فەرمانی مێشکدا نین، چۆن ئەم ئەرکە ڕادەپەڕێندرێت؟ ئەی هاوار، کەسێک لە هانای بێت و نیشانی بدات چارە چییە. دەبێ ڕابێیت! تاوێکی دیکە هاوڕێیانت، گەر مابن، دێن و لەسەر دارمەیتێک دەتگوێزنەوە بۆ هەناوی ئەو خاکەی لێیەوە هاتووی و ئێستا گیانت لەپێناویدا بەخت کردووە. ئەودەم بۆ هەمیشە ئارام دەگری و کۆتایی بەو ئێشە ئەبەدییەت دێت کە ئازاری داوی و لەو کۆتا چرکەکانی ژیانتدا ئۆقرەی لێبڕیوی.

تۆ ئەو فاوستەی کە هیچ مێفیستۆفێلسێک بەڵێنیی پاداشتی سەر عەردی پێ نەدابووی. تۆ بە زامەوە ژیای، زیندانیت کێشا، مەلەت کرد، تەقەت کرد، سێرەت لە دوژمنانی گەل گرت و سزات دان. تۆ بە شەوان و ڕۆژان خاکی وەڵاتەکەت گەڕای و چاوت بڕییە دیمەنەکانی. تۆ بە تەنیا لەهەمبەر هێزێکی پۆشتەی دوژمندا وەستایت و حەماسەت خوڵقاند. تۆ قۆز و ڕاوەستاو و سەربەرزانە هەنگاوت نایەوە و ئاخافتی. تۆ خەونت بینی گەلەکەت بە بەختیاری ببینی. ئێستا دوژمن زەفەری پێ بردووی و لە ڕێی ناسیاوەکانتەوە بینایی و قۆڵەکانتی لێ ئەستاندووی. بەڵام خۆ ئەمە لای تۆ زۆر نامۆ نەبوو. تۆ ئەمەت پێشبینی کردبوو. ئەمە لە پەیمانی نەنووسراوی تۆ و گەلەکەتدا هاتبوو. تۆ گیانت بۆ ئەم گەمەیە دانابوو. ئیتر بەزوویی کۆتایی بە هەموو شتێک دێت و تۆ دەچییە خەوی ئەبەدییەوە. هیچ نەبێت لەو ئازارە کوشەندەیە ڕزگاریت دەبێت. یانی تەواو؟ هەموو شتێک کۆتایی هات؟ لەو بێکۆتا ڕەشەڕۆژەدا هەزاران فکر و خەیاڵ بە دالانە تەسک و بێکۆتاییەکانی زەینی شیوەسەڵیدا دێن و دەڕۆن، دەخوشن و ئاوا دەبن، دەتروسکێن و دەکوژێنەوە. ئای لەو زەینە ئاڵۆز و سەوداسەر و پڕ لە جەنجاڵە! یانی هەموو شت کۆتایی هات؟ یانی پەیمانی شیوەسەڵی و گەڵ کۆتایی هات؟ شیوەسەڵی، بینایی دانا، دەستەکانی دانا، ئەدی لایەنی دیکەی پەیمانەکە هیچ ناکات؟

ئەو کاتەی دکتۆر فاستوسی مارڵۆ خەریکی نووزانەوە و پاڕانەوەیە لە دەرباری شەیتاندا و باوەڕ ناکات هەموو خۆشییەکان ئاوا زوو کۆتاییان هاتبێت، شیوەسەڵیی کورد بەردەوامە لەسەر بەربەرەکانیی شەیتانی کورد و ئازارەکان پێش بە خەونەکانی ناگرن. ئەو کاتەی فاوستی گۆتە لە دوا چرکەساتی ژیانیدا لەگەڵ مێفیستۆفێلس مشتومڕێتی و ئەو ئانوساتە گەیشتووە کە ڕۆحی ببێتە ملکەچی شەیتان، فریشتەکان دێن و هەڵی دەکێشن بۆ ئاسمانی بەربەرینی ئەبەدییەت. ئەدی شیوەسەڵیی کورد چی بەسەر دێت؟ ئەدی فریشتە فریادڕەسەکانی شیوەسەڵیی کورد چی دەکەن و چۆن دەهانایەوە دێن؟ ئەدی گەڵ چۆن پاداشتی ئەو دەداتەوە؟ ڕەوتەکە چەند پێچەوانەیە! فاوست هەموو ئاوات و خواستەکانی لەم دنیایە وەدی هاتوون و ئێستا دەبێ شەیتان تۆڵەی لێ بکاتەوە. شیوەسەڵی لەم دنیایە بە ناجوامێرانەترین شێواز سزا دراوە و ئێستا کە لە بینایی و دەستەکانی بێبەش کراوە، چ ڕوو دەدات؟ ئێستا کێ برینەکانی سارێژ دەکات و کێ بەڵێنیی بەردەوامیی یارانی بۆ وەدیهاتنی ئامانجەکانی پێ ڕادەگەیەنێت؟ هاوڕێیانی دەیگەنێ. گەل فرمێسکی بۆ هەڵ دەوەرێنێت. هەواڵی تەقینەوەی دانچەرموو بە هەموو گۆشە و کەناری وەڵاتدا بڵاو دەبێتەوە. قاقای سەرمەستانەی شەیتان تا بەرزایی ئاسمانان هەڵ دەکشێت. ڕووباری سریشکی گریانی گەل خوشەی دێت. شیوەسەڵی دواجار لە وڵاتی هوگۆ و باڵزاک و زۆلا و بوتۆری وەگێڕدا دەرمان دەکرێت. ئەو بەسەر شەیتانی دەسەڵاتدا سەر دەکەوێت. کوا نابینایی و بێباڵیی فیزیکی، دەتوانن پێش بە فڕینی مەزنەمرۆڤەکەی کورد بگرن؟

فریشتەکانیش وەخۆ دەکەون. نوێنەرێکی خۆیان دەنێرن تا بۆ هەمیشە یارمەتیدەری بێت بۆ زاڵبوونی بەسەر دژوارییەکانی لە تاقەتبەدەری ژیاندا. فریشتە کلسووم دەبێتە دەست و چاوی شیوەسەڵیی کورد و باغی ژیانی بە چوار شیوەسەڵیی دیکە ئاوەدانتر دەکاتەوە. گەل شیوەسەڵیی دەکاتە میوانی دڵ و هزری خۆی. گوێ لە گێڕانەوەکەی دەگرێت. 'مەن'ی بەرزەفڕ و سەرکێشی شیوەسەڵی مل نادات. ئەوان خەیاڵیان خاوە پێیان وابێت توانیویانە شیوەسەڵیی کورد بەچۆک دابێنن. ئەو ڕێگەی تاراوگە دەگرێتە بەر. لە باکووریترین وڵاتی ئەم جیهانەدا دەگیرسێتەوە و لە کۆنترین زانکۆی ئەم جەمسەری باکوورەدا مل لەبەر خوێندن دەنێت. ئینگلیسی دەخوێنێت. دیسانەوە پەیمان لەگەڵ گەلەکەی نوێ دەکاتەوە. ئەو خەیاڵی تەسلیمبوونی نییە. ژیان و بەرخۆدان درێژەیان هەیە. ئەمیان ئەوە و ئەویان ئەمە. ئەو دەبێتە مارکێزی کوردان و دەژیت کە بگێڕێتەوە. با دەستیشی نەبێت و نابیناش بێت. دڵە گەورەکەی و گەرووە ژێدارەکەی دەبنە ئامێری بڵاوکردنەوەی هیوا و گواستنەوەی حەماسەی بەڵێنی و ژیانەکەی.

بەڵام لایەنێکی پەیمانەکە هێشتا قەرزداری شیوەسەڵییە. ئەگەر هۆگرانی فاوست سەدان ساڵە هەر پاداشتی دەدەنەوە و بە سەمفۆنیا و فیلم و شانۆ و دراما و تراژێدیا و ڕۆمان و شیعر دەیژێیننەوە، گەلی شیوەسەڵییش دەبێ بیر لەوە بکاتەوە لە گۆڕەپانی باژێڕەکانی کوردستاندا پەیکەری بۆ ساز بکات کە بڕوانێتە بەرزاییەکانی ئاویەری سنە و ئاربابای بانە و داشامەجیدی مەهاباد و دمدمی ورمێ و شاهۆی کرماشان و تەرەغەی بۆکان و کوێستانی قەندیلی سەردەشت و کێلێی شنۆ و قەرەداغی سندووس. دەبێ ژیانی شیوەسەڵی ببێتە بابەتی سەدان گێڕانەوەی نوێ، دەبێ سەدان فیلم تەرخانی گێڕانەوە و نیشاندانی بەسەرهاتی شیوەسەڵی بکرێن. ئیتر شیوەسەڵی، بەمجۆرە دەبێتە سیمای جوانی و هەرمانیی دەنگ و هێمای بەرخۆدانی خۆنەویستانە و سیمبۆلی ژیانی ژانداری کوردانە.

***

هەگبەی شاخ و شۆڕش

من بە یادی ئەو هەڵۆیەی کەم ژیاوە بوومە باڵ

ڕوو لە بەرزی هەر دەژیم تاکوو هەناوی ئاسمان

شەهید لەتیف حوسێنی

برایم چووکەڵی

کەم نین ئەو لاوانەی کورد بە تەمەنی کەمەوە دێنە ڕیزی خەباتەوە و مخابن گوڵی تەمەنیان زوو دەژاکێ و دەچنە ڕیزی کاروانی نەمرانەوە. لە نێو ئەستێرە گەشاوەکانی ڕێی خەبات و لە هەگبەی شاخ و شۆڕشی ئەم ژمارەیەدا و لە کاروانی شەهیدان لە مەڵبەندی شاری شنۆیە، یادی فەرماندەی بەتوانا و خۆشەویست، لاوی ئازا و فیداکار شەهید سەید لەتیفی حوسێنی دەکەینەوە.

شەهید لەتیف حوسێنی ساڵی ١٣٤٠ لە گوندی مەلاعیسا لە ناوچەی دەشتەبێڵی شنۆ، لە بنەماڵەیەکی مامناوەندیی نیشتمانپەروەر لەدایک بوو. هەر بەهۆی کوێرەوەری و مەینەتبەشیی ئەوکات، توانی تا پۆلی ٥ی سەرەتایی دەرس بخوێنێ. بەرەبەرە کە گەورە بوو، زیاتر لە نێو خەڵک خۆشەویستتر دەبوو، بەو تەمەنە کەمەوە یارمەتیی خەڵکی دەدا، چونکە هەوڵی دەدا ئەوەی لەدەستی بێت بۆ بەهاناوەچوونی خەڵک دریغی لێ نەکات.

ساڵی ١٣٥٧ گەلانی ئێران لە چنگ زوڵم و زۆریی نیزامی پاشایەتیی پەهلەوی ڕزگاریان بوو. ئەو وای بیر دەکردەوە ئەو زوڵم و زۆرە کۆتایی دێ و نەتەوەکەی بە سەربەستی دەژی؛ بەڵام ڕێژیمێکی دیکە و زۆردارتر لە ڕێژیمی پێشوو دەسەڵاتی ئێرانی بەدەستەوەگرت. بە دەستپێکردنی تێکۆشانی ئاشکرای حیزب لە شاری شنۆ، سەید لەتیف ئەستێرەیەکی گەشاوەی هەست پێ کرد، بۆیە ئاواتەکانی خۆی و نەتەوەکەی لە بەرنامەی حیزبی دێموکراتدا دیتەوە. بێ سێ‌ودوو کردن، لە سەرەتای ساڵی ١٣٥٨ هاتە ڕیزی تێکۆشەرانی دێموکراتەوە و لە هێزی سمکۆی ئەوکاتدا سازمان درا؛ بەم جۆرە قۆناغێکی تازە لە ژیانی سەید لەتیف دەستی پێ کرد.

سەید لەتیف لاوێکی ژیر و ڕوحسووک بوو. سەرتاسەری وجودی ئیحساساتی شۆڕشگێڕانە بوو، ئازا، بەجەرگ و نەترس بوو. ئیمانێکی قووڵی بە سیاسەتەکانی حیزب و ڕێبازی بزووتنەوەی گەلەکەی بوو. لە ماوەیەکی زۆر کورتدا جێگای خۆی لەنێو دڵی هاوسەنگەرانی پێشمەرگەدا کردەوە و وەک پێشمەرگەیەکی بەئیمان و دڵسۆز لە نێو هاوسەنگەرانیدا ناسرا. ئەو بۆ هەموو مەئمووریەتەکانی حیزبی ئامادە بوو. لە ماوەی پێشمەرگایەتیدا ڕێکوپێک، بەنەزم و لەخۆبوردوو بوو. لەگەڵ هاوسەنگەرانی ڕووخۆش و بەئەخلاق بوو؛ خەڵک ڕێزیان دەگرت و خۆشیان دەویست. لە شەڕە حەماسییەکانی مەڵبەندی شنۆ ئازایەتیی دەنواند و هەموو ئەو تایبەتمەندییانە بوو بەهۆی ئەوەی وەک سەرپەل دیاری بکرێ. هەروەک چاوەڕوان دەکرا، لەم پۆستەشدا بە هەستکردن بە بەرپرسیارێتی، ئەرکەکانی بەڕێوە دەبرد.

شەهید لەتیف دوای وەرگرتنی ئەو بەرپرسایەتییەش سەلماندی کە توانایی بەڕێوەبردنی ئەرکی گەورەتریشی هەیە، بۆیە زۆر عەمەلیاتی قارەمانانە لە ناوچەی شنۆ بە فەرماندەیی ئەو بەڕێوە چوو. ئیمان بە ڕێبازەکەی وای لێ کردبوو چاوی لە گوللە نەترسێ و هەمیشە لە سەنگەری پێشەوەی خۆڕاگریدا بێ.

دەرکەوتنی سەید لەتیف حوسێنی لە مەیدانی کردەوەدا بوو بەهۆی ئەوەی زۆر زوو پلەکانی پێشمەرگایەتی ببڕێ، لەبەر ئەوەی سەداقەت و ئیمان، قارەمانەتی، هەڵسووڕان و دەستوبردی بۆ هەموو پێشمەرگەکان ناسراو بوو، بە فەرماندەری لک دیاری کرا. ناوبراو ڕۆژ لەگەڵ ڕۆژ زیاتر، بەتایبەتی لەباری نیزامییەوە، زانیاریی خۆی پەرە پێ دەدا. شەڕە بەناوبانگەکانی ناو شاری ورمێ، ڕێگای نەغەدە – شنۆ، نێوشاری شنۆ و زۆر شەڕی دیکە، بەتێکڕا شەڕگەی شەهید سەید لەتیف و ئازایەتیی نواندنەکانی بوون و سینگی لە هەموو شەڕاندا قەڵخانی بەرگریی شوناسی نەتەوەیی و ئاخی خاک و نیشتمان و گەلەکەی بوو.

ئەو وەک فەرماندەیەکی ئازا، وریا و نەترس، ئامادەی هەر چەشنە مەئمووریەتێک بوو. کوڕێکی خاکی، ڕوحسووک و گوێڕایەڵی بڕیاراتی حیزب بوو. لە ماوەی پێشمەرگایەتیدا لە دەیان نەبەرد و خۆڕاگری و شەڕی پارتیزانیدا بوێرانە بەشداریی کرد. لە شەڕەکاندا یەکپارچە ئاگر بوو، بۆیەش هەمیشە ئاگری بەسەر دوژمندا دەباراند. سەید لەتیفی قارەمان لە شەڕەکاندا ٤ جار بریندار بوو، بەڵام زامەکان چۆکی پێ دانەدا و پاش ساڕێژبوونەوەی برینەکانی، گەڕایەوە سەنگەری ئازادی و دیفاع لە نەتەوەکەی. هەر بۆیە لاوی شۆڕشگێڕ و خەباتکار بڕیاری دابوو لە هر جێگایەک قەڵای زۆرداری بەرز بێت، لوولەی تفەنگەکەی تێ دەکرد و قەڵای زۆرداریی وەلەرزە دەخست و ڕێگای نەدەدا لە ئاستی زوڵم لێکراوانی کورد بە بەرزی خۆی نیشان بدا و تێکی دەقرماند.

ڕۆژی ١٩ی خەرمانان بوو. پێشمەرگەکان لە گوندی کانی‌باغ لە جادەی پەسوێ – مەهاباد، کەمینیان بۆ هێزەکانی کۆنەپەرستی داناوە و زەبرێکی گورچکبڕیان لە هێزی کۆنەپەرستی دا. لەو شەڕەدا کە دوایین فیداکاری و فەرماندەیی سەید لەتیفی حوسێنی بوو، بەداخەوە کەوتە بەر گوللەی داگیرکەران و گیانی خۆی کردە قوربانی بۆ ڕزگاریی نەتەوەکەی و بۆ هەمیشە ماڵئاوایی لە حیزب و گەلەکەی کرد.

" کۆیلەی کۆیلەدار"

✍ **دیاکۆ ڕۆژهەڵاتی**

بە درێژایی مێژوو مرۆڤ بۆخۆی و بە دەستی خۆی سەدان کۆت و بەندی بۆخۆی ساز کردووە. هەر بە یارمەتیی هێز و هزری خۆی هەزاران تەڵە و تەپکە و داوی بۆخۆی ناوەتەوە و زۆر سەختە کە بتوانێت هەروا بە سانایی لێیان دەرباز بێت. مرۆڤ ڕوژانە سەدان کەڕەت لە نێچیرڤانەوە دەبێتە نێچیر و لە نێچیرەوە دەبێتەوە نێچیروان. هەر ئەوەش وای کردووە مرۆڤ لە کەسایەتیی خۆی دوورکەوێتەوە و زۆرجار هەر لەلایەن ئەو تەپکەداوانەوە کە بەدەستی خۆی ئافراندوونی وەک کەرەستەیەک کەلکی لێ وەربگیردرێت. گەلێک جاران هەر ئەوکەسانەی ماوەیەکی زۆر کەڵکی کەرەستەیی لەکەسانی دیکە وەردەگرن لەناکاو بۆخۆیان دەبنە کەرەستەی دەستی کەسانی دیکە و کەسایەتییان لە مرۆڤێکی هەژموونیدارەوە دەگۆڕێت بۆ کەسێکی تەپەسەر و ژێردەست.

ئەوەی زیاتر ئەم قوڕە بۆ مرۆڤ دەگرێتەوە و لە زەلکاوی خۆسازی دەچەقێنێت چوونە بازنەی بیرۆکە چەقبەستووەکانە. ئەو بیرۆکانەی خۆیان وەک دەسەڵاتی ڕەها بە لایەنگرانیان دەناسێنن و وادەی پارووی نەرم و چەور بە شوێنکەوتوانی خۆیان دەدەن و بەو ناوەوە خۆیان بەسەردا دەسەپێنن و بەکردەوە دەیانکەنە کۆیلە و کەرەستەی بەردەستی خۆیان.

بانگەشەکەرانی ئەو بیرۆکەیانە، چ ئەوانەی بە ناوی ڕێبازی ئاسمانی و چ ئەوانەی بە ناوی ڕێبازی زەوینییەوە قاو دەدەن ڕێبازەکەیان وەک ڕێگایەکی بێ کەموکووڕی و تەواو بە خەڵک دەناسێنن و بەرە بەرە شوێنکەوتووەکانیان دەکەنە کۆیلەی باوەڕەکە و ئیتر وەک مێویان لێ دەکەن و دەیانکەنە مرۆڤگەلی گوێڕایەڵ و هەرچییەک پێیان خۆش بێت پێیان دەکەن. ئەو کەسانە لە خۆشیی ئەو وادانەی پێیان دەدرێت وشەی "نا"یان لەبیر دەچێتەوە و خوو بە بەڵێ و بەسەرچاوەوە دەگرن. ئەوان ئەوەندە بەگوێی شوێنکەوتووەکانیاندا دەخوێنن و بیرەکەیان لە بەرچاو شیرین دەکەن و وادەی پڕ لە زریقەوبریقەیان پێ دەدەن کەسەکە لە کەسیی دەخەن و دەیکەنە ئامراز و کەرەستەیەکی بێ‌گیان و توانای دژکردەوە و سەربزێویی لێ دەستێننەوە.

ئەو مرۆڤانەی بە دەستی خۆیان دەچنە نێو ئەو داو و بۆسەگەلە و بە ئاسانی ملی خۆیان بە پەتەکەوە دەکەن و شانازی بەو کۆیلەتییەوە دەکەن و لەنێو خەڵکیشدا فەخری پێوە دەفرۆشن. دیارە کەسی زیت و داودۆزیش لەنێو ئەو کۆیلانەدا هەڵدەکەوێ، هەربۆیە هەندێک کەس لەم کۆیلانە بە هۆی ئازایی، یان دەهۆبازییەوە بەرە بەرە دەچنە سەرێ و پلەی بەرز وەردەگرن و دەبنە دەسەڵاتدار. ئیتر ئەوانە لە سەرێوە چاو لە هاوڕێبازەکانیان دەکەن و خۆیان بە دەسەڵاتی ڕەها دەزانن و هەر بەهۆی پڕووپاگەندە و گەمژاندنی هاوبیرە سادەکانیان بەرگی پیرۆز بەبەر بەخۆیاندا دەکەن. بەرگێک کە ئیتر کەس ناتوانێت لەبەریان دامالێت. تەنانەت دەست بردن بۆ ئەو بەرگانەش دەبێتە تابۆو کەس ناوێرێت توخوونیان کەوێت. ئەگەر کەسانێکی وشیاریش بە ساختەکاری و دەهۆکانیان بزانن، ناچارن بەردێکی لەسەردانێن و خۆی لێ ببوێرن. چونکە لە لایەن ئەو دەسەڵاتدارانەوە بە لادەر و دۆڕاو دەناسێندرێن و بە سەختی هەر لەلایەن کۆیلەکانی بەردەستی ئەو ڕێبازەوە بە زۆر و بێ بەزییانە سزا دەدرێن.

زۆرجار یەکێک لەو دەسەڵاتدارانە لە لایەن لایەنگرەکانیانەوە دەسەڵاتی بان‌سروشتییان پێ دەدرێت و کار دەگاتە جێگایەک ئاوی دەست و شوێن پێ و ئەو کەرەستانەی ئەو دەستیان لێ دەدات وەک شتێکی پیرۆز لێیان دەڕواندرێت و شوێنکەوتووەکانیان وەک پیرۆزی دەیقەبڵێنن و بە تەبەڕوک دەستاودەستیان پێ دەکەن.

هەشن ئەو کەسانەی وەردە وردە لە بیروباوەڕەکە گەورەتر دەبنەوە و ئیتر ئەوە ئەوانن بە مەیلی خۆیان ڕێ بۆ باوەڕداران دەکێشن و شوێنیان بۆ دیاری دەکەن و پلەیان پێ دەبەخشن. بەڵام ئەوەی جێی سەرنجە ئەوانە هەرچەندە مەزن دەکرێنەوە و خۆیان لێ دەگۆڕدێت، لە کۆتاییدا خۆشیان دەبن بە تەڵەی ئایدۆلۆژییەکەوە و دەبنە کەرەستەی دەستی فیڵبازانێکی تری ئەو ڕێبازە. لەو جۆرە بیرۆکانەدا کەس هەتاسەر، سەر نامێنێتەوە و دوامەنزڵی هەموویان هەر وەک لە کەرەستەیەکەوە دەست پێدەکات، دەبنەوە بە کەرەستە و تەواو.

ئەوەی جێی سەرنجە زۆر جار ئەو شوێنانەی ئەو بیرۆکانەیان تێدا باڵادەستە تەمتومانی بیرکردنەوە دایاندەگرێت و ڕێبوارانی ئەو ڕێبازانە قەتیس دەمێننەوە. تەنانەت لە لایەن ڕێبەرانیانەوە بیرکردنەوەشیان لێ قەدەغە دەکرێت. ئەوانە ئیتر دەگەنە شوێنێک کە کانگای بیرکردنەوەیان ویشک هەڵدێ و تەڕایی تێدا نامێنێت.

نموونەی ئەو ئایدۆلۆژی و سەرکردانە لە هەموو بوارەکاندا زۆر و بەرچاون. کەسانێک هەن خۆیان لە کۆیلەوە گەیشتوونەتە پلەی کۆیلەدار و هەمدیس هاتوونەتەوە پلەی کۆیلە و وەک کەرەستەی بەردەستی کەسانی دیکە و کەلکیان لێ وەرگیراوە.

دنیای کۆمونیستی و ئیسلامی سیاسی بەرچاوترینی ئەوانەن کە بە ناوی ئازادی و ڕەهاییەوە خەریکی کۆیلەداریتین. ڕێبازەکەی ئەوان پڕە لە وادەی شیرین و بریقەدار، کە هەموویان تۆو و توانایی مرۆڤ خەڵەتاندنیان تێدایە. هەر ئەوانیش زۆر کەسایەتیان تێدایە کە سەرەڕای ئەوەی گەیشتوونەتە پلەی بەرزی کۆیلەداریتی و لە کۆتاییدا خۆشیان بوونەتە کەرەستە و دوای مردنیان و لە کاتی ناشتنیاندا بۆ ئەو ڕێبازە کەلکی پڕووپاگەندەییان لێوەرگیراوە. بەناوبانگترینی ئەوانە بریتین لە:

لینین (١٨٧٠ –١٩٢٤ز)، ئیستالین (١٨٧٨ –١٩٥٣ز)، مائۆ (١٨٩٣ –١٩٧٦ز)، خومەینی (١٢٨١ –١٣٦٨ی هەتاوی)، قاسم سولەیمانی (١٣٣٥–١٣٩٨)، کیم جوونگ ئیل (فێوریە ١٩٤٢ –٢٠١١ ز)... و لە کۆتاییشدا خامنەیی. ئەو کەسانە بەڵگەی ڕوونن کە چۆن لە کۆیلە و کەرەستەوە بوونەتە دەسەڵاتدار. لە کۆتاییشدا چۆن لە دەسەڵاتدارەوە بوونەتەوە کەرەستەی پڕووپاگەندا. زۆربەی ئەوانە لە سەرتاوە ئەندامێکی ساکارێکی ڕێکخراوەیەک، یان ڕێبازێک بوون. دوایە هەڵکشاون و هەتا لووتکەی دەسەڵات چوون و پاشان بوونەتەوە کەرەستەی پڕووپاگەندا. ئەوانە ئەوەندەی لە دەسەڵاتدا ژیان هەموو شوێنکەتوانی بیروباوەڕەکەیان وەک کۆیلە و کەرەستە چاولێ کرد. کوشتیانن و بەکوشتیان دان. بە میلیۆنان کەسیشیان بەتاوانی ئەوەی لەگەڵ بیروباوەڕەکەیان دژ بوون کوشت و لە زیندانەکاندا لەسێدارە دا و گوللەباران کرد. تەنانەت کەسانێک لە هاوبیرەکانی خۆیان کە لە بەئامانجگەیشتنی ڕێبازەکەشیاندا شوێندانەر بوون کوشت و سڕییانەوە. ئەوانەی کە لە شوێنکەتوویەک و کۆیلەیەکەوە بە دەسەڵات گەیشتن، هەرچەندە بەڕواڵەت بانگەشەیان بۆ ژیانی پڕ لە چێژ و ئاسوودەیی دەکرد ژیانێکی خۆشیان بۆ شوێنکەتوانی خۆیان و بیروباوەڕەکەیان تەیار نەکرد، بەڵکوو لە زەلکاوی نەهامەتیشیاندا نوقمیان کردن.

هەموو ئەوکەسانەی لە سەرەوە باسیانکرا سەرەڕای دەینساڵ دەسەڵاتداری و کوشت و کوشتار و زوڵمکردن لە گەل و نەتەوە و هاوبیرەکانیان لە کۆتاییدا بوونەوە کەرەستەی بیروباوەڕەکەیان و لەکاتی ناشتیاندا خەڵکێکی زۆریان لێ کۆ کراوە و لە لایەن پاشماوەکانی ئەو ڕێبازانەوە وەک کەرەستە کەلکیان لێ وەرگیرایەوە. نموونەی هەرە نیزیکی ئەو دیکتاتۆڕانە عەلی خامنەییە. ئەو خوێنخۆرە کە دوای دەیان ساڵ دەسەڵاتداریی و بەکوشتدانی دەیان هەزار کەس لە وڵاتەکانی، ئێران، عێراق، سووریە، لوبنان، یەمەن و فەلستین بۆ بەئامانج گەیشتنی ڕێبازەکەی لە کۆتاییدا لە ڕۆژی نۆی ڕەشەمەی ١٤٠٤ی هەتاوی بە دەستی دوژمنەکانی –ئیسڕائیل و ئەمریکا– لە ماڵەکەی خۆی لە تاران کوژرا و لە کۆتاییشدا دیتمان کە وەک کەرەستەی بیر و باوەڕەکەی کەلکی لێ وەگیردرا. شوێنکەوتووانی پێشووی و دەسەڵاتدارانی ئێستا بۆ وروژاندنی هەستی لایەنگرانی خۆیان و بۆ نیشاندانی هێژموونییەکەیان، بە میلیۆن کەسیان لە دوو وڵاتی ئێران و ئێراق هێنایە سەر شەقامەکان و بە خەرجکردنی میلیۆنان دۆلار لە گیرفانی خەڵکی برسی و بێکاری ئێران، شانۆیەکیان ڕێکخست و ئێسک و پروسکەکەیان –ئەگەر بووشبێ– دوای نزیکەی چوار مانگ ناشت. ئەم دیکتاتۆڕە کە بۆخۆی بۆ بیروباوەڕەکەی گیان و ماڵ و ژیانی کەسی بەلاوە گرینگ نەبوو، هەموو شتێک و هەموو کەسێکی وەک کەرەستەی بەردەستی خۆی چاولێ دەکرد و دەیکردە قوربانیی ئایدۆلۆژیاکەی، لەکۆتاییدا خۆشی وەک لێنین و ئیستالین و خومەینی و مائۆ و کیم جوونگ ئیل و قاسم سولەیمانی بووە کەرەستەی بەردەستی پاشماوەکانی ئەو ڕێبازە و لە شانۆیەکی ڕێکخراودا خرایە ژێر گڵەوە.

گرنگترین دەستکەوتی لێکتێگەیشتنەکەی نێوان ئێران و ئەمریکا، کڕینی کات بووە بۆ هەردوولا

بێرت مەکگۆرک، شیکەرەوەی کاروباری نێودەوڵەتی لە تۆڕی (CNN) لێکتێگەیشتنی ١٤ خاڵیی نێوان ئێران و ئەمریکای بە یەکێک لە نائاساییترین ڕێککەوتنەکانی ساڵانی ڕابردوو ناو بردووە و نووسیویەتی: ئەم بەڵگەنامە کورتە کە کەمترین وردەکاریی تێدایە، لە سەرەتاوە تا ئێستا لەلایەن هەردوولاوە لێکدانەوەی جیاوازی بۆ دەکرێ.

ئەو باس لەوە دەکا نزیکەی لەسەر سەرجەم خاڵەکانی ڕێککەوتنەکە ناکۆکی هەیە؛ لە چۆنیەتی جێبەجێکردنی پابەندبوونەکانی پێوەست بە گەرووی هورمز و ئازادکردنی سەرمایە بلۆککراوەکانی ئێرانەوە بگرە، هەتا دەگاتە هەڵگرتنی گەمارۆکان و ئاگربەست لە لوبنان. لە کاتێکدا واشنتۆن پابەندبوونی بەم ڕێککەوتنە بە جێبەجێکردنی پابەندبوونەکان لەلایەن ئێرانەوە بەستۆتەوە، تاران تێڕوانینێکی جیاوازی هەیە و داوای هەڵگرتنی گەمارۆکان و دەستڕاگرتنی فراوانتر بەسەر داراییەکانیدا دەکات.

مەکگۆرک ئاماژە بە جیاوازیی بۆچوونی هەردوولا لەسەر ڕێککەوتنە نوێیەکەی نێوان لوبنان و ئیسرائیل دەکات و نووسیویەتی: ئێران ئەمە بە پێچەوانەی لێکتێگەیشتنەکە دەزانێت لە کاتێکدا ئەمریکا پێی وایە ئەم ڕێککەوتنە لە چوارچێوەی هەمان لێکتێگەیشتندایە. بە بڕوای ئەو، هەر ئەم ناکۆکییانە بوونە هۆکاری ئەوەی گفتوگۆکانی ئەم دواییانە لە 'دەوحە'ش نەتوانێت تەمومژی سەر بابەتەکان بڕوێنێتەوە، تەنانەت گفتوگۆی جیددیش لەسەر بەرنامەی ئەتۆمیی ئێران هێشتا دەستی پێ نەکردووە.

سەرەڕای ئەمانە، نووسەر پێی وایە گرنگترین دەستکەوتی لێکتێگەیشتنەکە، نەک چارەسەرکردنی ناڕوونییەکان، بەڵکوو کڕینی کات بووە بۆ هەردوولا. ئەو بە پشتبەستن بە ڕستەیەکی هێنری کیسینجەر کە دەڵێت «حکوومەتەکان بۆ کڕینی کات پێشنیازی گفتوگۆ دەکەن»، دەنووسێت: ئەمریکا و ئێران هەردووکیان لە ڕاگرتنی پەرەسەندنی ئاڵۆزییەکان سوودمەند بوون؛ ئەمریکا لە گوشارەکانی سەر ئابووریی جیهانی و ئێران لە بەردەوامیی گەمارۆ ئابووری و سەربازییەکان دوور کەوتووەتەوە.

مەکگۆرک دەنووسێت هێشتا ڕوون نییە ئەم دەرفەتە زەمەنییە لە کۆتاییدا بە قازانجی کام لایەن دەشکێتەوە، بەڵام بە بڕوای ئەو لە ئێستادا چەند هۆکارێک لە بەرژەوەندیی ئەمریکادان: ڕاگرتنی پیتاندنی یۆرانیۆم لە ئێران، بەردەوامیی گوشارەکان لەسەر ئابووریی ئێران، دابەزینی نرخی جیهانیی نەوت و سنووردارتربوونی هەژموونی هەرێمیی کۆماری ئیسلامی. ئەو هەروەها پێی‌وایە هەنگاوەکانی ئێران لە گەرووی هورمز بووەتە هۆی ئەوەی وڵاتانی ناوچەکە هەوڵی زیاتر بدەن بۆ دۆزینەوەی ڕێڕەوی جێگرەوە بۆ گواستنەوەی وزە.

ئەم شیکەرەوەیە لە کۆتاییدا پێی لەسەر ئەوە داگرتووە کە داهاتووی ئەم لێکتێگەیشتنە هێشتا ناڕوونە، بەڵام تا ئەو کاتەی ڕێگری لە تەشەنەسەندنی جەنگ بکات، گوشارە ئابوورییەکان کەم بکاتەوە و ڕێگەی دیپلۆماسی بە کراوەیی بهێڵێتەوە، دەکرێت لانی کەم لە بەدیهێنانی ئامانجی کڕینی کات بۆ هەردوولا بە سەرکەوتوو دابنرێت، ئەگەرچی هێشتا ڕێککەوتنێکی تەمومژاوی و جێی ناکۆکییە.

تاکی کورد؛ لە قەیرانی مانەوە بۆ قەیرانی گێڕانەوە

کەیوان فاتحی

لە سەردەمێکدا دەژین کە پشێوییەکی قووڵ و قەیرانێکی فرەڕەهەند بوارە جیاجیاکانی ژیانی مرۆیی و بەو پێیەش کۆمەڵگەی کوردستانی تەنیوەتەوە. ڕەنگە دیارترین تایبەتمەندییەکانی ئەم سەردەمە بریتی بن لە: لێشاوی زانیاری و خێراییەکی لەڕادەبەدەر بەهۆی پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا، لێکترازان و لەباوکەوتنی بەشێکی بەرچاو لە بەها نەریتییەکان، بوونە مۆد و باڵادەستبوونی ڕواڵەتبینی و ڕووکەشگەرایی، دروستبوونی پەیوەندیی دیجیتاڵی هاوشان لەگەڵ دابڕانێکی قووڵی دەروونیدا، و لە سەرووی هەمووشیانەوە، شۆڕبوونەوەی قورسایی تەواوی بەرپرسیارێتییەکانی ژیان بۆ سەر شانی خودی تاک. ئەم تایبەتمەندییانە بەشی زۆری ژیانی مرۆڤایەتیی گرتووەتەوە و بووەتە هۆی گۆڕانکاری لە کۆی ژیان و زۆرینەی کۆمەڵگەکانی سەر گۆی زەوی.

تاکی کورد لە ناوجەرگەی ئەم پشێوییەدا و لەم سەردەمە تایبەت و قۆناغە نوێیەدا، لە جیاتی ئەوەی هەوڵی بەرهەمهێنانی مانا، پێگەیاندنی خۆی و بەرزکردنەوەی پێوەرەکانی کار و ژیان بدات، تووشی سەرلێشێواوییەکی فرەچەشن و هەمەڕەهەند بووەتەوە، کە تا ڕادەیەکی زۆر لە واقیع دابڕاوە. ئەمە کە لە پلەی یەکەمدا بە واتای خۆڕێکنەخستن و مانەوە لە پەراوێزی گۆڕانکارییەکان دایە، وای کردووە دوو قەیرانی لێکگرێدراو وەک گەورەترین تەنگەژەی فەلسەفی، دەروونی و کۆمەڵایەتی سەرهەڵبدەن کە پەیکەری گشتیی کۆمەڵگەی کوردستانیان پەکخستووە، کە بریتین لە: قەیرانی بەرهەمهێنانی مانا و قەیرانی گێڕانەوە.

گێڕانەوە (ڕەوایەت) چییە و چۆن کار دەکات؟

مرۆڤ لە بنەڕەتدا بوونەوەرێکی چیرۆکبێژە؛ مرۆڤەکان تەنیا لە ڕێگەی گێڕانەوە و ڕەوایەتەکانەوە دەتوانن لە جیهانی دەوروبەر تێبگەن و ژیانی خۆیان ڕێکبخەن یان ڕێکیبخەنەوە. لەم بەستێنەدا، ڕەوایەت وەک نەخشەڕێگایەکی فیکری کاردەکات؛ مانا بە خۆشی، ئازار، تێکۆشان و نەهامەتییەکانی مرۆڤ دەبەخشێت و هەستی ناسنامە، خاوەنداریەتی و پەیوەستبوونی پێدەبەخشێت. کاتێک ئەم گێڕانەوانە تێکدەشکێن، قەیرانی مانا دێتە ئاراوە. بە زمانێکی سادە، ئەم قەیرانە کاتێک بەرۆکی تاک و کۆمەڵگە دەگرێت کە سەرجەم ئەو پێکهاتە، چیرۆک و مەزنەگێڕانەوانە کە پێشتر ئاراستە و ئامانجیان بە ژیانی مرۆڤەکان دەبەخشی، کارایی خۆیان لە دەست دەدەن و هەوڵی چێکردنی ڕەوایەتێکی نوێش نادرێت، تاک لە بەرامبەر بۆشاییەکی گەورە و بێئامانجییەکی ڕەهادا بە تەنیا دەمێنێتەوە. ئەمە ئەو دۆخەیە کە لەم سەردەمە پڕ لە گۆڕانکارییەدا باڵی بەسەر کۆمەڵگەی کوردستاندا کێشاوە.

تاکی کورد لە تێپەڕبوون بەرەو مانای نوێ و دابڕان لە واقیع

قەیرانی مانا و گێڕانەوە لای تاکی کورد، دۆخێکی یەکجار تایبەتە. لە ڕابردوودا، گێڕانەوەی گەورەی مرۆڤی کورد لەسەر بنەمای "مانەوە و بەرگری" داڕێژرابوو، کە مانایەکی بەردەستی بە ژیان و تەنانەت ڕەنجەکانیشی دەبەخشی. بەڵام لەم سەردەمەدا، بەهۆی پێکدادانی نەریت لەگەڵ واقیعی دژواری نوێ و جیهانگیریدا، ئەو گێڕانەوە کۆنانە کاراییان لە دەست داوە و ناتوانن وەڵامدەری پێداویستییەکانی تاک بن. ئەمەش وای کردووە تاکی کورد لە نێوان "شەکەتیی مێژوویی" و نەبوونی ئاسۆیەکی هاوبەشدا بکەوێتە ناو قەیرانی تێپەڕینەوە؛ قەیرانی تێپەڕین لە گێڕانەوەیەکی حەماسییەوە بەرەو دروستکردنی مانایەکی سەربەخۆ و تاکەکەسی.

بەڵام ئەم تێپەڕینە لە کاتێکدایە کە وەک پێشتر ئاماژەی پێکرا، تاکی کۆمەڵگە لە واقیعی جیهان و دەوروبەری دابڕاوە، بۆیە لە جیاتی بەرهەمهێنانی گێڕانەوەیەکی نوێ کە مانابەخشی جیهان بێت، پەنا بۆ میکانیزمگەلێکی ناکارامەی دیکە دەبات. ئەمەش ئاساییە؛ کاتێک مرۆڤ نەتوانێت پەیوەندییەکی ڕاستەقینە لەگەڵ واقیعی خۆی و دەوروبەری دروست بکات، بە شێوەیەکی ئۆتۆماتیکی پەنا دەباتە بەر پاساوهێنانەوە و هەڵهاتن لە وەئەستۆگرتنی بەرپرسیارێتی. لێرەوە، تەمبەڵی وەک پەتا تەشەنە دەکات و بوار بۆ گەندەڵییەکی گشتگیر دەڕەخسێنێت؛ گەندەڵییەک کە تا قووڵایی مێشکی تاکەکانیش شۆڕ دەبێتەوە و هەر جۆرە هەوڵێکی جدی و تایبەتیش بەمەبەستی چاکسازی یان گۆڕانکاریی بنەڕەتی لەبار دەبات. ئەمەش سەرچاوەی نامۆبوونە.

بۆ تێگەیشتن لە ڕەگ و ڕیشەی ئەم نامۆبوونە و هۆکاری ونبوونی تاکی کورد لە ناو جیهانی ڕاستەقینە و واقیعی جیهاندا، دەبێ پەنجە بخەینە سەر سەرەکیترین هۆکارەکان. لە پلەی یەکەمدا ئێمە وەک تاکی کۆمەڵگەی کوردستان لە پرۆسەی بەرهەمهێنان، بڵاوکردنەوە و بەکارهێنانی بیر و هزردا، زۆر هەمەکی و گشتین. فێرنەکراوین و خۆمان پەروەردە نەکردووە کە کار و لێکۆڵینەوە لەسەر وردەکارییەکان بکەین. توانای ئەوەمان نییە چیرۆکە ڕاستەقینە و سادەکانی ناو ژیانی ڕۆژانەی خۆمان و دەوروبەرمان ببینین و بیانگێڕینەوە. ئەم لاوازییە بەستێنخوڵقێنە بۆ دوورکەوتنەوە و دابڕان لە واقیع و وەڵامدانەوەی گونجاو بە گۆڕانکارییەکان. هەر بۆیە بەناچارەکی پەنا دەبەینە بەر دروشمی گەورە و زۆرجاریش بێناوەڕۆک؛ واتە لە جیاتی ئەوەی هەوڵی تێگەیشتن لە چۆنێتیی ڕێکخستنی شتەکان بدرێت و بە واتایەک مانا بەرهەم بێت، زۆرجار پەنا دەبرێتە بەر سێ میکانیزمی بەرگریکارانە کە مرۆڤی سەرلێشێواو بۆ شاردنەوەی نائاگایی و نەزانیی خۆی بەکاریان دەهێنێت، ئەوانەش بریتین لە:

زەقکردنەوەی بەڵگەنەویستەکان: واتە دووبارەکردنەوەی پەیتاپەیتا قسەی باو و ئاشکرا و ڕوون و ئەو ڕاستیانەی گومانیان لەسەر نییە، ئەویش بەهۆی بێتوانایی لە شیکردنەوەی قووڵی ڕووداوەکانی جیهانی دەوروبەر و تەنانەت گۆڕانکارییەکانی کۆمەڵگەی خۆمان. بۆ نموونە، لەجیاتی ئەوەی بەقووڵی بچینە ناو هۆکارەکانی کێشەکانمان، بەردەوام ڕستەی گشتی وەک "سیستەمەکە خراپە" یان "گەندەڵی هەیە" دووبارە دەکەینەوە؛ کورتکردنەوەی کێشەکان لەم قسە باوانەدا، ڕێگرە لەوەی بپرسین "کێشەی سیستەمەکە بە وردی لە کوێدایە و پشکی ئێمە لە سەرهەڵدانی ئەو کێشەیە چییە و هەروەها چۆن دەتوانین لە چارەسەرکردنیدا ڕۆڵ بگێڕین". ئەم کەموکوڕییە، واتە پەنابردن بۆ دووبارەکردنەوەی بابەتە ڕوون و بەڵگەنەویستەکان و گوێنەدان بە فەکت و ژمارە، تەنانەت لە بەشێکی زۆر لەو بابەتانەدا کە خوێندکاران و مامۆستایانی کورد لە چوارچێوەی شیکاری و لێکۆڵینەوەی ئاکادیمیک بڵاوی دەکەنەوە، بەرچاوە.

ئایدیاڵی نادیار یان دوورمەودا: واتە باسکردنی خەون و ئایدیاڵێک وەک مزگێنیدانی کۆمەڵگەیەکی بێخەوش، ئەویش لە کاتێکدا هیچ نەخشەڕێگایەکمان بۆ بنیاتنانی نییە و نازانین کەی و چۆن دێتە دی. ئەگەر ورد بینەوە دەبینین چۆن لە ناو گفتوگۆکانماندا، بەبەردەوامی داوای کۆمەڵگەیەکی بێخەوش یان داهاتوویەکی گەشتر دەکەین، بەبێ ئەوەی بەکردە هەنگاوێکی بچووک لەو ئاراستەیەدا، تەنانەت لە ئاستی چاککردنی ئوسلووبی پەروەردەکردنی منداڵێک لە دەوروبەری خۆمان، یان بگرە گۆڕینی ڕەفتارێکی چەوتی خۆمان لە ژیانی ڕۆژانەماندا هەڵبگرین. هۆکاری ئەم جۆرە باسکردنە لە نەناسراو و نەزانراو، وەک پێشتر ئاماژەی پێکرا، پەردەپۆشکردنی نائاگایی و نەزانیی خۆمانە.

پەنابردن بۆ زاراوە و چەمکە دەرهەستەکان: واتە قسەکردن بە زمانێکی ئاڵۆز و چەمکگەلێکی ئینتیزاعی کە پەیوەندییەکی ئەوتۆیان بە دۆخی ژیانی ڕۆژانە و واقیع و دۆخی هەنووکەیی کۆمەڵگەوە نییە، تەنیا بۆ ئەوەی تاک یان کەسی بەکارهێنەری ئەو زاراوە و چەمکانە وای بنوێنێت کە خاوەن مەعریفەیە، یاخود بە شێوەیەکی زانستی و پسپۆڕانە قسە دەکات. بێگومان ئەمە بە واتای ڕەتکردنەوەی زاراوە و چەمکە ئینتیزاعی و زەینییەکان نییە، بەتایبەت لە بواری ئاکادیمیک و زانستە مرۆییەکاندا، چونکە بیردۆز و زانست لەسەر ئەم چەمکانە دامەزراوە. مەبەست لە بەکارهێنانی زاراوەگەلی دەرهەست و چەمکی قورس و پێچەڵپێچ لە شوێنێکدایە کە نە جێگایەتی و نە سوودبەخشە و نە مانایەک چێ دەکەن و نە کێشەیەکی ژیانی ڕۆژانەی کۆمەڵگە چارەسەر دەکەن. چاوخشاندنێک بە ناوەڕۆکی سۆشیاڵ میدیا و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان یان زۆرێک لەو باسانەی لە کۆبوونەوە و دانیشتنەکاندا دێنە بەرباس، دەری دەخات کە ئەگەر نا هەمووی، لانیکەم بەشێکی زۆریان تەنیا بۆ پڕکردنەوەی بۆشایی تێگەیشتنمانە لە کێشە هەرە سادەکانی نێوان خۆمان و واقیعەکەمان. پەنابردن بۆ ئەم میکانیزمەش دیسان دابڕانە لە واقیع و دۆشداماوییە بەرامبەر گۆڕانکارییەکانی سەردەمی پشێوی.

کۆی ئەمانە واتە پشتگوێخستنی واقیع و پەنابردن بۆ میکانیزمەکانی بەرگری، ڕەنگدانەوەی ئەو سەرلێشێواوییەن کە وەک لە پێشتردا باس کرا، بەهۆی خێرایی گۆڕانکارییەکان، سۆشیاڵ میدیا، شکستی پرۆژە سیاسی و فەرهەنگییەکانەوە و هاوکات بێتوانایی لە چێکردنی مانایەکی نوێ بۆ ژیانی سەردەم بەسەر تاکی کورددا هاتووە. ئەمەش تاک و کۆمەڵگەیەکی بەرهەمهێناوە کە پڕە لە دەنگی بەرز و خاڵی لە ناوەڕۆک، کە تێیدا قسە و ئاخافتنی بێبنەما هەم جێگای گوتارێکی پڕناوەڕۆک و مانادار و کارامە بۆ ژیانی کۆمەڵگەی گرتووەتەوە و هەم وەهەمیش جێگای بەها ڕاستەقینەکان. لەم ژینگە ژەهراوییەدا، هەر تاکێکی وشیاریش کە بیەوێت هەوڵ بۆ چەسپاندنی پێوەرەکانی کار بدات، بەرەوڕووی بەربەستی بێژمار دەبێتەوە. ئەم دۆخە خنکێنەرە، تاکی وشیار و ئاگا ناچار دەکات بەمەبەستی پاراستنی باری دەروونی خۆی و بەرزکردنەوەی تواناکانی بکشێتەوە؛ کشانەوەیەک نەک بەواتای تووشبوون بە خەمۆکی و نە پشتگوێخستنی کۆمەڵگە و کێشە و گرفتەکانی، بەڵکوو بەواتای هەڵبژاردنی "تەنیایی ستراتیژی" کە دەتوانێت بەرهەمهێنەری مانا بێت لە سەردەمی پشێوییەکاندا.

تەنیایی ستراتیژی:
قەڵغانی پاراستنی عەقڵ و ئالیەتی گەشەپێدانی خود

لەم دۆخە وێرانکەر و پڕ لە ژاوەژاوەدا، تەنیایی ستراتیژی وەک تاکە پەناگە بۆ تاکی وشیار دەردەکەوێت. بێگومان ئەم تەنیاییە، دابڕانێکی نەخۆشئاسا یان هەستێکی نەرێنی بەرامبەر بە مرۆڤایەتی بە گشتی و کۆمەڵگەی خودی تاک بەتایبەتی نییە، بەڵکوو بڕیارێکی ئاگایانە و هەڵبژاردنێکی ئامانجدارە؛ بە دەربڕینێکی ڕوونتر، کشانەوەیەکی وشیارانەیە لەو کۆڕ و کۆبوونەوە بێمانایانەی تەنیا وزەی مرۆڤ بەفیڕۆ دەدەن. تاکی وشیار بەم کشانەوەیە دەیەوێت کات، بیرکردنەوە و باری دەروونی خۆی، لەو زەلکاوە بەدوور بگرێت. بۆیە خۆبەندکردن و مانەوە لە چواردیواری نییە، بەڵکوو بەخۆداچوونەوە و تاقیگەیەکی کەسییە کە تێیدا تاک دەتوانێت دوور لە تەمبەڵی، کار لەسەر خۆی بکات و دوور لە دووپاتکردنەوەی بەڵگەنەویستەکان، کار بۆ داهێنان بکات. ئەم تەنیاییە تایبەتە، لەسەر دوو کۆڵەکەی سەرەکی بنیات دەنرێت کە ڕێڕەوی ژیانی هەر مرۆڤێکی وشیار پێک دەهێنن: یەکەم، خۆبوون (Authenticity) و دووەم، فێربوونی بەردەوام (Continuous Learning).

خۆبوونی تاکی هۆشیار: کە تەنیایی ستراتیژی هەڵبژاردووە، بەو واتایە دێت کە ناکەوێتە شوێن شەپۆل و ئامادە نییە تەنیا بۆ پەسنی ئەوانی تر، خۆی هاوڕەنگی کۆمەڵگە بکات. ئەم خۆبوونە خۆی گەورەترین شێوەی یاخیبوونە. ڕێزگرتنە لە سنوورە کەسییەکان، ڕەتکردنەوەی قسەی بێبنەما و پێداگری لەسەر پاراستنی ناسنامە و بەها ڕاستەقینەکان.

فێربوونی بەردەوام: تاکە پەرژینی کاریگەرە بەرامبەر بەو تەمبەڵییە فیکرییەی کە کۆمەڵگە خووی پێوە گرتووە. تەنیایی ستراتیژیانە دەبێتە دەرفەتێکی ناوازە و کەموێنە بۆ گەشەپێدانی وشیاری و دەوڵەمەندکردنی عەقڵ؛ ئەویش لە ڕێگەی بینینی فیلم، گوێگرتن لە میوزیک، خوێندنەوەی کتێب و گەڕان بەدوای زانیاریی نوێدا. هەر بۆیە جەختم لەوە کردەوە کە ئەم تەنیاییە بەواتای گۆشەگیری و خەمۆکی نایەت.

بەم چەشنە، مرۆڤی گۆشەگر لە ڕووی فیکرییەوە چیتر ڕێگە نادات کەسانی دەوروبەری—کە زۆرجار کاتکوژ و وزەمژن—ئاراستەی ژیانی دیاری بکەن، یان بەلاڕێیدا ببەن. لە جیاتی ئەوە، ئەو لە ڕێگەی ئەو...

درێژە بۆ لاپەڕەی ١٠

درێژەی لاپەڕەی ٥

... کوردستان ستادیۆمی وەرزشی و فوتباڵیان تێدا نییە. بۆ لە ناوچە کوردستانیەکاندا، ئەکادیمیی وەرزشی و ناوەندی ڕاهێنان بۆ پەرەپێدانی بەهرەوتواناکانی لاوانی کورد نابینرێ. بۆ سەرمایەگوزاری لە ناوچە کوردستانیەکاندا نییە. بۆچی زۆربەی لاوانی خاوەن بەهرەی کورد لە دەستی هەژاری و مەینەت بەشی و پەروایزخرانی دەوڵەتیدا، وەک گوڵ پەرپەڕ دەبن؟ لێرەدا داخوازیەکانمان بۆ دادپەروەریی کۆمەڵایەتی دەبنە داخوازی سیاسی و نەتەوەی بەدژی ستەم و تەبعیز و ئاپارتاید.

خاڵی هەشتەم بریتیە لە بنیاتنانی حافیزەی وەرزشیی کوردستانی. هەر نەتەوەیەک بۆخۆی قارەمان، ڕیوایەت و بیرەوەری و ئەفسانە و ئوستورەی خۆی درووست دەکات. کوردەکانیش دەبێت مێژوو و کولتوور و فەرهەنگی وەرزشیی تایبەت بەخۆیان درووست کەن. یاریزانە بەناوبانگەکان، تیمە ناوچەییەکان، کێبەڕکێ گرنگەکان، فوتباڵیستە درەوشاوەکان، ئەو کچانەی ڕەچەشکێن بوون، ئەو لاو و مێرمنداڵانەی لە کوچە وکۆڵان و زەوییە خاکییەکانی گوندەکاندا، خەونی گەورەیان دیووە، هەموو دەبێت بچنە ناو حافیزەی میللیمان. بەبێ حافیزەی دەستەجەمعی نەتەوە لێک بڵاو دەبێت. حافیزەی وەرزشی دەتوانێت ببێتە بەشێک لە حافیزەی نەتەوەیی و میللی.

فوتباڵ بۆ ئێمەی کورد دەتوانێ ببێتە قوتابخانەیەک بۆ فێربوونی خۆڕێکخستن، دیسپلین و ئینزیبات، هاوکاری و متمانە بەیەکتر. ئاخر هیچ تیمێکی فوتباڵ بەبێ هاوکاری ناتوانێ بمێنێتەوە. هیچ فوتباڵیستێک بەتەنیا نابێتە قارەمان. پاسدان بە یەکتری، بەرگری، هێرشی بەکۆمەڵ، متمانە بە هاوتیمکەت، وەرگرتنی ڕۆڵی تایبەتی و هەوڵدان بۆ گەیشتن بە ئامانجی هاوبەش. ئەوانە هەموویان ئەو نرخ و ئەسڵ و پرنسیپانەن کە نەتەوەیەکی ژێردەست بۆ ڕزگاری خۆی پێویستی پێیان هەیە. لەو ڕوانگەیەوە فوتباڵ هەر بەتەنیا هەستی نەتەوایەتی هەڵناخرێنێ، بەڵکوو دەتوانێت کولتووری کاری بەکۆمەڵیش پەرە پێ بدات. بەڵام دەبێت واقعبین بین. فوتباڵ بەتەنیا ناتوانێ میللەتێک ئازاد بکات. هیچ کێبەڕکێیەکی وەرزشی جێگای سیاسەت، خۆڕێکخستن، پەروەردە، خەبات و بەربەرەکانی مەدەنی، دیپلۆماسی و هێنانەگۆڕی داخوازیە نەتەوەییەکان ناگرێتەوە. مەترسی ئەوەیە فوتباڵ سڕمان بکات. واتە لاوی کورد بە تەماشای فوتباڵ هەیەجان بیگرێ، بەڵام شەممی سیاسی و پرسیاری سیاسی بۆ نەیەتە پێش. بۆیە تەماشای فوتباڵ و دەکارکردنی دەبێت ئاگاهانە بێت. فوتباڵ دەبێت پرسیارمان لا درووست کات. بۆ کورد لەو مەیدانەدا نییە؟ چۆن دەتوانین حزووری خۆمان لەو مەیدانەدا بسەپێنین.

لە دونیای دەوڵەتتەوەری ئەمڕۆدا، ئەو میللەتانەی دەوڵەتیان نییە، ناچارن بۆ ئەوەی ببینرێن، خەللاقییەت لە خۆیان نیشان دەن. ئەگەر کوردستان لەمەیدانی جامی جیهانیدا حزووری نییە، دەتوانێ لە مەیدانەکانی فەرهەنگ، هوونەر، مێدیا، تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان، ئینتڕنێت، باشگاکان، کێبەڕکێ وەرزشییەکان، دیاسپۆرا، وەرزشی ژنان و حافیزەی وەرزشیدا، وجوودی خۆی بسەپێنێ. حزوور هەمیشە هەر بەتەنیا لە ڕێگای بەڕەسمی ناسینی دەوڵەتیەوە دەستەبەر نابێت. زۆر جار لە زەین و بیری نەسلێک و چەند نەسلدا شکڵ دەگرێ و دوایە دەبێتە داوایەکی سیاسی و مێژوویی.

لاوی کورد دەبێت بزانێ کە تەماشای فوتباڵ ئەو ڕۆژانە دوو مانا دەخولقێنێ. یا ئەوەی بە شێوەیەکی پاسیڤ غەیبەتی خۆمان لە جامی جیهانیدا قبووڵ بکەین، یا ئەو غەیبەتە بکەینە وشیاریی نەتەوەیی و سیاسی. ئەگەر جامی جیهانی شانۆی خۆ ڕانانی نەتەوەکانە، غیابی کوردستان لەو مەیدانەدا بۆخۆی پەیامێکی سیاسیە. ئەو غیابە دەبێ ببینرێت، ببیسترێت و هەڵسەنگێنرێت. دەبێت بە هەموو زمانەکانی دونیا هاوار بکەین کە میللەتێکی گەورەی دەیان میلیۆنی، بە مێژوو و فەرهەنگ و زمان و ئیرادەی سیاسی خۆیەوە، هێشتاش لە مافی دیاری کردنی چارەنووسی خۆی بێبەش کراوە.

فوتباڵ بۆ میللەتی کورد ئاوێنەیەکە کە لەوێدا دەتوانێ هەم برینەکانی خۆی ببینێ و هەم ئەو دەرفەت و شانسانەش کە لە پێشی دان. برینەکان وەک بێدەوڵەتی و بێبەشی لە مافی دیاریکردنی چارەنووس. ئیمکان و دەرفەتیش بریتیە لەوە کە بتوانین حزووری خۆمان لە دونیای فەرهەنگ و کولتووری فوتباڵدا لە ڕێگای خەللاقیەتی جۆراوجۆرەوە دەستەبەر بکەین. ئەگەر لە ئیمکاناتی بەردەست چاک کەڵک وەرگرین، فوتباڵ دەتوانێت مەیدانێک بێت بۆ سازکردنەوە و بەهێزکردنی ناسیۆنالیزمی سەرکوتکراوی کورد. ناسیۆنالیزمێک کە دیفاعی و ئەخلاقییە و بۆ مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەیەک خەبات دەکات و دادپەروەرانە و ئازادیخوازە.

دەگوترێ لە دونیای هاوچەرخدا فوتباڵ جێگای کڵێسای گرتۆتەوە؟ ئایا وایە؟ ڕەنگە بۆ نەتەوە خاوەن دەوڵەتەکان ئەوە ڕاست بێت. بەڵام بۆ کورد وەک نەتەوەیەکی بێدەوڵەت، ستادیۆم و مەیدانی فوتباڵ هەر ئاینێکی مۆدێرن نییە. مەیدانی نیشاندانی غەدر و بێ عەداڵەتیەکی مێژووییە. کاتێک یاری و کێبەڕکێیەکان دەست پێدەکەن، سروودە میللیەکان دەگوترێن و ئاڵاکان دەچنە سەرشانان، کوردەکان نەک هەر کێبەڕکێ تەماشا دەکەن، بەڵکوو شوێنی خاڵی خۆشیان لەو مەیدانانەدا هەست پێدەکەن. جا ئەگەر ئەو جێگا خاڵی یە بگۆڕێ بۆ ئاگایی، بۆ خۆڕێکخستن و داخوازی سیاسی، دەتوانێ لە بێ دەنگیەوە ببێتە هاوار، لە غیابەوە ببێتە حزوور، لە تەماشاچیەوە ببێتە هەوڵ و خەباتێکی بەردەوام بۆ وەدەستهێنانی مافی دیاریکردنی چارەنووس.

کوردستان
• ژمارە ٩٢٢
١٥ی پووشپەڕی ١٤٠٥ _ ٦ی ژوئیيەی ٢٠٢٦

درێژەی لاپەڕە ٤

... دوکتور قاسملوو لە کۆمەڵگەی کوردەواریدا بێهاوتا بوو؛ ماڵپەڕی ویکیلیکس (ماڵپەڕی تایبەت بە لەقاوودان) نووسیویەتی: "قاسملوو تاقانە ڕێبەری ئۆپۆزیسیۆن بوو کە هەر کاتێک پێی خۆش بووایە دەیتوانی چاوی بە سەدام حوسێن بکەوێت، بەڵام لە وێنەگرتن لەگەڵ سەدام حوسێن خۆی دەبوارد".

دوکتور قاسملوو سیاسەتباز نەبوو، بەڵکوو سیاسەتمەدارێک بوو کە لە چوارچێوەی پرەنسیپدا سیاسەتی دەکرد و بۆ خۆیشی دەڵێ: "ئێمە یەکەم حیزب بووین کە ئەخلاقمان هێنایە ناو سیاسەتەوە"، کە ڕەنگە نهێنیی زیندوومانەوەی ڕوانگەکانی هەر لەم خاڵەدا خۆی شاردبێتەوە؛ بە کورتی ئەو سیاسەتی بە هونەری مومکین دەزانی.

قوتابخانەی قاسملوو؛ وەرچەرخانی مێژوویی لە سێبەری ناسیۆنالیزمی مۆدێرندا

ڕاستییەکی حاشاهەڵنەگر لە مێژووی هاوچەرخی کورددا هەیە کە دەڵێت: دوکتور قاسملوو تەنیا نوێنەری هزریی هاونەسڵ و هاوسەردەمەکانی خۆی نەبوو، بەڵکوو ئەو دەیان ساڵ لە زەمەنی فیزیکیی خۆی لە پێشتر بوو. ئەم پێشەنگایەتییە فیکرییە بە جۆرێک بوو کە تەنانەت زۆربەی هاونەسڵەکانی خۆیشی لە حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکاندا، نەیانتوانی لە قووڵایی ئەندێشە پێشکەوتنخواز و فرەڕەهەندەکانی تێبگەن. بیری مۆدێرن و فرەچەشنی قاسملوو، لێهاتوویی ئەو لە تێکەڵکردنی خەباتی نەتەوەیی لەگەڵ بنەما گەردوونییەکانی مافی مرۆڤ، ئەوی لە تەواوی ڕێبەرە کوردەکانی دیکەی سەردەمی خۆی جیا کردبووەوە. لە کۆمەڵگەی کوردیدا، چ لە ڕابردووی مێژووییدا و چ لە هاوکێشەکانی ئێستادا، ناکرێ و ناتوانرێ مۆدێلی ڕێبەرایەتیی ئەو لەگەڵ هیچ سەرکردەیەکی دیکە بەراورد بکرێت.

ئەم جیاوازییە تەنیا لە چوارچێوەی نێوخۆیی و ناوچەییدا قەتیس نەبوو، بەڵکوو دوکتور قاسملوو لە ئاستی نێونەتەوەییشدا، لە ڕوانگەی دیپلۆماسی، فەلسەفەی سیاسی و تێڕوانینی مرۆییەوە، لە ڕیزی ڕێبەرە گەورەکانی جیهاندا پۆلێن دەکرا؛ هاوشانی سەرکردە مێژووییەکانی وەک ویلی برانت لە ئەڵمانیا و نێلسۆن ماندێلا لە ئەفریقای باشوور. ئەو پرسی کوردی لە قاڵبی کێشەیەکی لۆکاڵی و ناوچەیی هێنایە دەرەوە و کردیە بابەتێکی زیندوو لەسەر مێزی ناوەندە بڕیاربەدەستەکانی ئەورووپادا.

ئێستا کە زیاتر لە سێ دەیە بەسەر تیرۆری جەستەیی دوکتور قاسملوودا تێدەپەڕێت، واقیعێکی نوێ لە گۆڕەپانی فیکریی کوردستاندا سەری هەڵداوە. نەسڵێکی نوێ و پێگەیشتوو هاتووەتە مەیدان کە بەهۆی کرانەوەی فیکری و گەشەی سیاسییەوە، زۆر باشتر، قووڵتر و ئاسانتر لە هزر و ئەندێشەی مۆدێرنی قاسملوو تێدەگات و دەتوانێ دیدگای خۆی لەگەڵ بنەماکانی ئەو ئەندێشەیە هاوتەریب بکات. ئەم نەسڵە نوێیە، دوکتور قاسملوو وەک پرۆژەیەکی مێژوویی تەواونەکراو دەبینن؛ ئەوان ئەو وەک هێمایەکی هەرە درەوشاوە بۆ گوتاری نوێی پرسی نەتەوەیی دێننە بەر باس و بە شانازییەوە بە "باوکی ناسیۆنالیزمی مۆدێرنی کورد" لە قەڵەمی دەدەن. لە ڕوانگەی ئەم نەوەیەوە، قاسملوو تەنیا سەرکردەیەکی سەربازی یان ڕێبەری حیزبێکی سیاسیی کوردستانی نەبوو، بەڵکوو سیمای دێموکراتێکی ڕاستەقینە، ڕۆشنبیرێکی دەوڵەتمەدار و خەباتکارێکی نەتەوەخوازی سەردەمیانە بوو.

لەسەر ئەم بنەمایە، نەسڵی نوێ تێڕوانین و داڕشتنی خۆی بۆ داهاتووی ناسیۆنالیزمی کوردی، لەسەر پێکهاتەی هزری و جیهانبینیی دوکتور قاسملوو فۆرمولیزە و مۆدێرنیزە دەکات. بە بۆچوونی کچ و کوڕانی ئەم نەوەیە، کوردایەتی بەبێ پایەکانی دێموکراسی، ئازادیی تاک و دادپەروەریی کۆمەڵایەتی، چەمکێکی پۆپۆلیستییە و هیچ ئیعتبار و بەهایەکی نییە. ئەوان گەڕانەوە بۆ دواوە و زیندووکردنەوەی مۆدێلە نەریتی و عەشیرەییەکانی سیاسەت قبووڵ ناکەن. هاوشێوەی دوکتور قاسملوو، بانگەشەی شێلگیری، پشوودرێژی، فێربوونی بەردەوام و خۆڕاگریی عەقڵانی لە کایەی سیاسەت و خەباتدا دەکەن.

ئەم کرانەوە و هاوتەریبییەی نەسڵی نوێ لەگەڵ دوکتور قاسملوودا، تەنیا لە چوارچێوەی باسێکی تیۆری و ئەکادیمیدا نەماوەتەوە، بەڵکوو بە شێوازێکی کرداری ڕژاوەتە ناو کایەی گشتی و سەر شەقامەکانی کوردستان. لە خۆپیشاندان و ڕاپەڕینە مەدەنییەکانی ئەم چەند ساڵەی دواییدا، یەکێک لە هەرە دیارترین هێما و فاکتە سەرنجڕاکێشەکان، زیندووبوونەوەی خێرا و بەربڵاوی دروشمی هاوبەشی لاوان بوو کە بە یەکدەنگ دەیانوتەوە: "قاسملوو، قاسملوو، ڕێگات درێژەی هەیە..."

ئەم هاوارە چەندپاتەیەی گەنجان لە سێبەری توندترین کەشی ئەمنیدا، پەیامێکی سیاسیی قووڵی تێدایە؛ ئەوە دەسەلمێنێت کە نەک هەر کۆتایی بەو گوتارە نەهاتووە، بەڵکوو کچ و کوڕانی نەوەی نوێ بەم دروشمە ناسنامەی سیاسیی خۆیان پێناسە دەکەنەوە. ئەوان بە بۆڵدکردنی ئەم ڕستەیە لەسەر شەقام، بە دەسەڵات و بە جیهانیش دەڵێن کە مانیفێستی دێموکراسی و ناسیۆنالیزمی مۆدێرنی قاسملوو، لای ئەوان پرۆژەیەکی زیندووی ئایندەیە، نەک یادەوەرییەکی خەمناکی ڕابردوو.

بۆیە دەتوانین بڵێین قوتابخانەی قاسملوو نوێنەرایەتیی جۆرێک لە ناسیۆنالیزمی مۆدێرن دەکات کە دەکرێ ناوی بنێین "ناسیۆنالیزمی دووربین و ستراتیژی". تایبەتمەندییە سێ قۆڵییە کێشەساز و بەرجەستەکانی ئەم قوتابخانەیەش بریتین لە: سێکۆلاریزم (جیاکردنەوەی ئایین لە دەسەڵات)، مۆدێرنیزم (هاوسەنگبوون لەگەڵ جیهانی نوێ) و دێموکراسی (باوەڕمەندبوون بە سندووقی دەنگدان و مافی هاووڵاتیبوون).

ئەمڕۆکە ئەم سێ پایەیە، بە پێچەوانەی ناسیۆنالیزمی کلاسیکی خێڵەکی و دروشمبازی، بڕبڕەی پشتی گفتوگۆکانن لە سیمینارەکان، کۆبوونەوە سیاسییە قووڵەکان، کۆڕە ڕۆشنبیرییەکان و بە تایبەت لە ناوەندە ئەکادیمی و زانکۆکاندا. ئەمەش ئاماژەیەکی ڕوونە بۆ وەرچەرخان، هۆشیاریی فیکری و گۆڕانکارییەکی مەزن و بەنرخ لە هۆشیاریی نەتەوەیی گەلی کورددا کە ڕیشەکەی دەچێتەوە سەر ئەو تۆوەی قاسملوو ساڵانێک لەمەوبەر چاندبووی.

گەرووی هورمز؛ شمشێری دامۆکلیس یان پاژنەی ئاشیل؟

ناسر باباخانی

گەرووی هورمز وەک یەکێک لە زیندووترین و گرنگترین ڕێڕەوەکانی وزە لە جیهاندا، هێشتا وەک چەق و چەقی گرژییە ژێئۆپۆلەتیکییەکانە. کۆماری ئیسلامیی ئێران، وەک دەوڵەتێکی یاخی کە چەندین جار ڕێسا نێودەوڵەتییەکانی پێشێل کردووە، ئەم گەرووەی کردووەتە ئامرازی سەرەکیی خۆی بۆ فشارخستنە سەر ئەمریکا و ڕۆژاوا. وەک دەردەکەوێت، ستراتیژیی ئەم ڕێژیمە لە ڕووبەڕووبوونەوەی ئەمریکادا، بریتییە لە "قەیرانسازیی ئامانجدار" لە ئەمنییەتی وزە و ئابووریی نێودەوڵەتیدا، ئەوەش لە ڕێگەی کۆنترۆڵکردن یان هەڕەشەکردن لە گەرووی هورمز. ئەم تێڕوانینە نەک هەر تاکتیکێکی نیزامی، بەڵکوو بەشێکە لە دۆکتۆرینی ناهاوسەنگ کە دەخوازێت لە ڕێگەی سەپاندنی تێچوو بەسەر ئابووریی جیهانییەوە، هاوسەنگیی هێز بە قازانجی خۆی بگۆڕێت. بەڵام هەڕەشەکانی ئەم دوایییەی سوپای پاسداران دەرخەری ئەوەن کە ئەم ستراتیژییە، زیاتر لەوەی شمشێری دامۆکلیس بێت بەسەر سەری جیهانەوە، بووەتە پاژنەی ئەشیل و خاڵی لاوازی خودی ڕێژیم.

بۆ پاراستنی کارایی "کارتی هورمز"، هەڕەشەکانی سوپای پاسداران چڕتر بوونەتەوە. بەرپرسانی سەربازیی ڕێژیم هۆشدارییان داوە کە ئەگەر هەر ڕێڕەوێکی ئاویی دیکە بۆ تێپەڕبوونی کەشتییەکان لە باشووری گەرووی هورمز، واتا لە کەناراوەکانی عومان بکرێتەوە، دەیکەنە ئامانج. هەروەها جەختیان کردووەتەوە لە ئەگەری گواستنەوەی نەوتی سعوودیە لە ڕێگەی هێڵە بۆرییەکانی ڕۆژهەڵات بۆ ڕۆژاوا، مووشەکەکانی ئێران توانای پێکانی ئەو دامەزراوانەشیان هەیە. موجتەبا خامنەیی لە یەکەم نامەی خۆیدا جەختی لەسەر ئەو خاڵە کردبۆوە کە باب‌ولمەندەبیش -وەک یەکێکی دیکە لە ڕێڕەوە ئاوییە سەرەکییەکانی گواستنەوەی وزە- دەکاتە ئامانج. تەنانەت هێڵی BTC (باکۆ-تفلیس-جەیحان) بۆ گواستنەوەی نەوتی ئازەربایجان بۆ ئیسرائیلیش لەم هەڕەشانە بەدەر نەکراوە. ئەم هەڕەشە بەربڵاوانە، وێنای دەوڵەتێکی یاخی دەکێشن کە پێبەندی هیچ ڕێسایەکی یاریی نێودەوڵەتی لە دەریاکان و ڕێڕەوەکانی وزە نییە و ئامادەیە سەرجەم نەزم و سیستمی وزەی جیهانی بە بارمتە بگرێت.

لە ڕوانگەیەکی تیۆرییەوە، دەکرێت ئەم ڕەفتارە لە چوارچێوەی "بەرگرتنی ناهاوسەنگ"دا (Asymmetric Deterrence) شیکاریی بۆ بکرێت. ڕێژیمی یاخی کە لە باڵادەستیی سەربازیی باوی ئەمریکا دڵنیایە، پەنای بردووەتە بەر ئامرازی هەرزان و ناهاوسەنگ (مووشەک، درۆن، مین و بریکارەکان/پرۆکسی) تاوەکوو تێچووە ئابووری و سیاسییەکان بۆ لایەنی بەرامبەر بەرز بکاتەوە. ئامانجەکە، خولقاندنی "هاوسەنگیی ترس و تۆقاندنی ئابووری"یە؛ چونکە گرژی و قەیران لە گەرووی هورمزدا نەک هەر نرخی نەوت بەرز دەکاتەوە، بەڵکوو زنجیرەی دابینکردنی جیهانییش پەک دەخات و حکوومەتەکان دەخاتە ژێر گوشاری نێوخۆییەوە. بەڵام ئەم ستراتیژییە لە بنەڕەتدا ناجێگیر و ناسەقامگیرە. هەڕەشەکردن لە جیهان لە ڕێگەی تێکدانی نەزمی وزەوە، لێکەوتەی ئابووریی نالەبار (هەڵاوسان، ڕکوودی ئابووری، قەیرانی دراو و ...) و لێکەوتەی سیاسیی (کۆدەنگیی دژە ئێرانی) لێ دەکەوێتەوە. بۆیە لە درێژخایەندا، ئەم بژاردە سیاسییە ناتوانێت وەک شمشێری دامۆکلیس لە دەستی ئێراندا بمێنێتەوە، بەڵکوو دەبێتە هۆی پێکهاتنی کۆدەنگییەکی جیهانی-هەرێمی دژی کۆماری ئیسلامی. لەم سیناریۆیەدا، ئەمریکا چیتر بەتەنیا نابێت و جیهان لە دژی دەوڵەتێکی یاخی یەک دەگرێت.

هەڕەشە مووشەکی و درۆنییەکانی کۆماری ئیسلامی، دۆکتۆرینی سەربازی، ئەمنییەتی و سیاسیی ناوچەکەی بە تەواوی گۆڕیوە. وڵاتانی ناوچە خەریکی داڕشتنەوەی پێگەی بەرگریی نوێی خۆیانن. هاوپەیمانیی "کوارتێت" (سعوودیە، پاکستان، میسر، تورکیا + قەتەر) و "هێگزاگۆن" (ئیسرائیل، قوبرس، یۆنان، هیندستان، ئێتیۆپی و ئیماراتی یەکگرتووی عەرەبی) نموونەیەک لەم داڕشتنەوەیەن. ئامادەیی مەیدانی و سەربازیی وڵاتانی وەک پاکستان و میسر لە وڵاتانی کەنداودا خاوەن ڕەهەندی ماناداره؛ چونکە هەر هێرشێکی ئێران بۆ سەر ئەم وڵاتانە، ڕاستەوخۆ دەیخاتە بەردەم ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ پاکستان و میسردا. فرۆشتنی سیستمەکانی بەرگریی موشەکیی ئیسرائیل بە قەتەر و سعوودیەش، توێژ و ڕەهەندێکی دیکەی بۆ ئەم هاوپەیمانێتییە زیاد کردووە. ئەم هاوپەیمانێتییانە نیشاندەری گواستنەوەن لە "ئەمنییەتی پاسیڤ/ناچالاک"ەوە بەرەو "بەرگریی بەکۆمەڵی پێشوەختە" و ئێران دەخەنە دۆخی گەمارۆدانی ستراتیژییەوە.

خاڵی جێی سەرنج ئەوەیە کە بەرپرسانی ئەمریکی جەخت لەسەر لاوازبوونی پلە بە پلە و قۆناغ بە قۆناغی کارتەکانی گوشاری سەر ئێران دەکەنەوە. مایکل واڵتز، باڵیۆزی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان ڕایگەیاندووە واشنتۆن لەگەڵ دەوڵەتانی عەرەبیی دەوروبەری کەنداو، چەندین ڕێوشوێنی جۆراوجۆریان گرتووەتە بەر تاوەکوو توانای مانۆڕ و هێزی گوشاری تاران بە تێپەڕبوونی کات کەم بکەنەوە. ئەو دەڵێت پێویستە ئێران لەوە تێ بگات کە کارتەکانی گوشاری ڕۆژ لە دوای ڕۆژ لاوازتر دەبن؛ چونکە دەوڵەتانی عەرەبیی کەنداو سەرقاڵی پەرەپێدانی ڕێڕەوی جێگرەوەن بۆ تێپەڕاندن و دۆزینەوەی بەدیل بۆ گەرووی هورمز. واڵتز ئەوەشی زیاد کردووە کە ئەمریکاش بۆ پاراستنی بنکە سەربازییەکانی خۆی لە ناوچەکەدا پلانی داڕشتووە و ڕێوشوێنی نوێ دەگرێتەبەر؛ بە شێوەیەک کە هەندێک لە بنکەکان بەهێزتر دەکرێن، ژمارەیەکیان دەگوازرێنەوە بۆ ژێر زەوی و هەندێکیشیان جێگۆڕکێیان پێ دەکرێت.

لە ڕوانگەی تیۆریی پێوەندییە نێودەوڵەتییەکانەوە، دەکرێت ڕەفتاری کۆماری ئیسلامی بە "تێڕوانینێکی ڕیڤیژنیستی" (Revisionist Approach / پێداچوونەوەخوازانەی هێزێکی مامناوەندی ناسەقامگیر لێک بدرێتەوە. ئەم ڕێژیمە لە ڕێگەی پێشێلکردنی نەزم و نۆرمەکانی دەریاوانی و وزەوە هەوڵی گۆڕینی دۆخی هەنووکەیی (Status Quo) دەدات، بەڵام هیچ شەرعییەتێک و هێزی بەردەوامی بۆ سەپاندنی ئیرادەی خۆی نییە. هەڕەشەکردن لە وزەی جیهانی و وڵاتانی دراوسێ، ئێرانی گۆڕیوە بۆ "دەوڵەتێکی تەواو تێکدەر و قەیرانخوڵقێنەر" (Disruptive State) کە ئەمنییەتی هەرێمی دەخاتە مەترسییەوە.

لە گۆشەنیگای تیۆریی ئەمنییەتی ئاڵۆزەوە (Complex Security Theory)، هەڕەشەکانی ئێران نەک هەر ڕەهەندی سەربازی، بەڵکوو ڕەهەندی ئابووری، سیاسی و ژینگەییشیان هەیە. بەردەوامبوونی ئەم سیاسەتانە، "ئەمنییەتی نەرێنی" (Negative Security) بەرهەم دەهێنێت؛ بە جۆرێک کە تەواوی لایەنەکان هەست بە نائارامی و تێکچوونی دۆخی ئارایی دەکەن، بەڵام لەو نێوەدا کارەکتەری دەستپێشخەر و سەرەکی واتە ئێران، خۆی گەورەترین زیانمەند دەبێت. پاژنەی ئەشیل و خاڵی لاوازی ڕێژیمیش ڕێک لێرەدایە؛ بەستراوەیی توندی ئابوورییەکەی بە هەناردەکردنی وزە لە هەمان ئەو ڕێڕەوانەی خۆی هەڕەشەی تێکدانیان دەکات. هەر جۆرە کارکردێکی کردەیی دژی گەرووی هورمز یان ڕێڕەوە جێگرەوەکان، پەرچەکردارێکی زنجیرەیی جیهانی چالاک دەکات کە بەدەر لە تواناکانی ڕێژیم بۆ بەڕێوەبردن و کۆنترۆڵکردنی قەیرانەکە.

دەرەنجام ئەوەیە گەرووی هورمز بۆ کۆماری ئیسلامیی ئێران، نەک هەر شمشێرێکی بۆ بڕین نییە، بەڵکوو چەکێکی دوودەمە. ستراتیژیی تێکدانی ئەمنییەتی وزە، لە کورتخایەندا ڕەنگە جۆرێک لە گوشار دروست بکات، بەڵام لە درێژخایاندا کۆدەنگیی دژە ئێرانی بەهێزتر، هاوپەیمانێتییە نوێیەکانی ناوچەکە جێگیرتر و درز و کەرتبوونە نێوخۆییەکانی ڕێژیمیش قووڵتر دەکاتەوە. ئەو دەوڵەتە یاخییەی بڕوای بە نۆرم و ڕێسا نێودەوڵەتییەکان نییە، لە کۆتاییدا خۆی لە گۆشەگیرییەکی ڕەهادا دەبینێتەوە. پێویستە جیهان لە ڕێگەی بەهێزکردنی ڕێڕەوە جێگرەوەکانی وزە، هاوپەیمانێتییە بەرگرییەکان و فشارە هۆشمەندەکانەوە، ئەوە نیشان بدات کە سەرکێشییە گرژیخوڵقێنەکان تێچوویەکی تاقەتپڕووکێن و ناتەبایان هەیە. تا ئەو کاتە، گەرووی هورمز وەک هەڕەشەیەک بەسەر سەری هەمووانەوە هەڵواسراو دەمێنێتەوە، بەڵام شمشێری ڕاستەقینە بەسەر سەری خودی ڕێژیمە یاخییەکەوەیە.

درێژەی لاپەڕە ٩

... پەرەسەندنە کەسییەی کە لە تەنیاییدا بەدەستی هێناوە، پەیوەندییەکی قووڵ و بێواستە لەگەڵ مێشکە گەورەکانی جیهاندا دروست دەکات. ئەم قووڵبوونەوەیە لە خود، تەنیا پەناگەیەک نییە بۆ پشوودان، بەڵکوو ئامادەکارییەکی قووڵە بۆ گەڕانەوەیەکی کاریگەر؛ هێزکۆکردنەوەیە بۆ ئەوەی مرۆڤ دەستی بە پێوانە و ستاندارده بەرزەکانی کار ڕابگات؛ چونکە جەوهەری مرۆڤ خزمەتکردنە، خزمەتکردنی ڕاستەقینەش بەبێ زانیاری، کارامەیی و توانا (Knowledge, Skills, Abilities) دەستەبەر نابێت. ئەم تەنیاییە تەنیا بۆ خودی تاک سوودمەند نییە، بەڵکوو دەتوانێت لە ئاستی سەرلێشێواویی کۆمەڵگە کەم بکاتەوە و بەستێنی گەڕانەوە بۆ واقیع فەراهەم بکات.

ئەنجام: بنیاتنانەوەی واقیع لە خوارەوە بۆ سەرەوە: لە سەردەمی گۆڕانکارییە مەزنەکان و پشێویی و بەتایبەت لە سەردەمی قەیرانی مانا و گێڕانەوە و دابڕانی تاکی کورد لە واقیع، گەڕانەوە بۆ ڕاستییەکان و بە واتایەک کەوتنە سەر ڕێڕەوی ڕاست و ڕزگاربوون لەم قەیرانانە، لە گۆڕینی دروشمە گەورەکان و دەسەڵاتەکانەوە دەست پێ ناکات، بەڵکوو لە ڕاستکردنەوە و ساخکردنەوەی ناخی خودی تاکەوە دەست پێ دەکات. لە تەنیاییەکی ستراتیژیانەوە کە نەک هەڵهاتن، بەڵکوو هەستکردنە بە بەرپرسیارێتیی کۆمەڵایەتی و هەوڵدانە بۆ داهێنانی نوێ بەمەبەستی ڕووبەڕووبوونەوەی واقیع و کۆتاییهێنان بە سەرلێشێواوی و سەیرکردنی پەتی و دەستەوەستانیی ڕووداوەکان. خۆبوون وەک ئەستوونێکی تەنیایی ستراتیژیانە، تاکەکان فێر دەکات کە کات و ساتەکانیان بەفیڕۆ نەدەن و فێربوونی بەردەوامیش فێریان دەکات پێوەرەکانی کارەکەیان بەرز بکەنەوە. لەم ڕێگایەوە دەکرێت بە شێوەیەکی کردەیی بنەمای کۆمەڵگەیەکی قایم دابڕێژرێت.

ئەوە دەمانگەیەنێتە ئەم ئاکامەی کە ڕزگاریی ئێمە، وەک کۆمەڵگەی کوردستان، لە گۆڕینی ئاراستەی سەرنجدایە؛ لە وازهێنان لەو ململانێ کۆنەقینانەی کە تەنیا بۆ سەرقاڵکردنمان بەرهەم دەهێنرێن، و گەڕانەوە بۆ ناو "مایکرۆچیرۆکەکان"-بۆ ناو وردەکاریی ئەو ئەرک و پیشەیەی کە هەمانە. تەنیا لەو کاتەدایە کە هەر مرۆڤێک لە هەر شوێنێک بێت، کاتێک بە دڵسۆزی و بە پێوەری بەرزەوە کارەکەی ئەنجام دەدات -لە وەستایەکی بەئەزموونەوە بگرە تا مامۆستایەک، پزیشکێک، یان کرێکارێک- هەموویان دەبنە دوورگەی دڵنیایی لەناو دەریایەکی شڵەژاودا، متمانە و مانا بە ژیان دەبەخشنەوە و بە کردە و بە شێوەیەکی پراکتیک پێوەرێکی نوێ دەسەپێنن. ئەمانە پێویستن، چونکە کۆمەڵگە بە پشتگوێخستنی وردەکارییەکان و فەکتەکان و تەنیا بە قسەی گشتی و باسکردن لە شاری خەونەکان و چەمکە دەرهەستەکان چاک نابێت. هەرگیز قسەکردن نابێتە جێگرەوەی ئەو کار و ئەرک و بەرپرسیارێتییەی کە دەبێ هەر تاکێک لە ژیانی خۆیدا بیگرێتە ئەستۆ. بەپێچەوانەوە، کۆمەڵگە بەو هەوڵە بێدەنگانە چاک دەبێت کە تاکەکان لە تەنیاییەکی ستراتیژیدا، بۆ پێگەیاندنی خۆیان و خزمەتکردنی ڕاستەقینەی دەوروبەریان تەرخانی دەکەن. ڕووداوە مێژووییەکان پێمان دەڵێن، تاکی کورد توانایەکی سەرسوڕهێنەری بۆ خۆڕاگری هەیە، بۆیە ئەگەر بتوانێت لە تەڵەی تاسە و پەژارەی ڕابردوو و بە گشتی خۆی لە داوی مانەوە لە ڕابردوودا دەرباز بکات و ڕێگە نەدات بێهیوایی سیاسی دەوری بدات، دەتوانێت بە پشبەستن بە بەرپرسیارێتیی تاکەکەسی، ڕەسەنایەتیی نەتەوەیی و بیری ڕەخنەگرانە، گێڕانەوەیەکی نوێ بنووسێتەوە؛ گێڕانەوەیەک کە تێیدا ئازارەکانی ڕابردوو لە جیاتی نائومێدی، ببنە هەوێنی هۆشیارییەکی قووڵتر و مرۆییانەتر بۆ جیهانی ئەمڕۆ.

گەلۆ؛ شێعری دڵداری؟
یان زمانحاڵی بەرگری و خۆڕاگریی نەتەوەیەک!

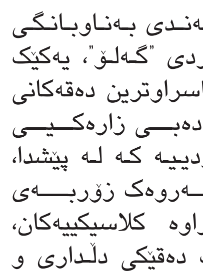

هێمن مەردانی

بەندی بەناوبانگی کوردی "گەلۆ"، یەکێک لە ناسراوترین دەقەکانی ئەدەبی زارەکیی کوردییە کە لە پێشدا، هەروەک زۆربەی هۆنراوە کلاسیکییەکان، وەک دەقێکی دڵداری و عاشقانە دێتە بەرچاو. بەڵام پاش تێڕامانێکی زۆرتر و وردبینانەتر، ئەو بەرهەمە بانتر و بەرەوژوورتر لە دەربڕینێکی هەستەکیی سادە و ساکار، دەبێتە دەقێکی فرەڕەهەند کە تێیدا خۆشەویستی، ژان، یادەوەری و شوناس ئاوێتەی یەکترین بوون و بە شێوازێکی جوان و زەریف، جۆرە گوتارێکی بەرگریی فەرهەنگی پێکدەهێنن و شەقڵی دەدەن.

ئەو هۆنراوەیە بێژەرەکەی نەناسراوە. هەروەک لە نەریتی ئەدەبی زارەکیدا باوە، لە ئێستادا هەندێک دەقی جۆراوجۆرمان لەو هۆنراوەیە لەبەر دەستدا هەیە. لە گێڕانەوەی دەقی بەردەستی ئێمەدا، بێژەرە نەناسراوەکە، چەقی هۆنراوەکە لەسەر ئەوە بنیات دەنێت کە دانەر یان هۆنەری گەلۆ، ئەوە داد و بێدادی گەلی خۆیەتی دەیکات و پەرتەوازەبوون و نەبوونی یەکیەتیی لە نێو کورداندا بە زمانی خوازە و وێکچواندن دەردەبڕێت. لەو ڕوانگەیەوە دەکرێ بڵێی کە "گەلۆ"کان بە تەنیا شت یان بەرهەمێکی سروشتی نین، بگرە وەک نوێنەر و هێمای کۆمەڵگەیەکی لێکبڵاو و بێسوباتن کە وێڵ و عەوداڵن بە شوێن مانا و یەکگرتنەوەدا.

لە هەندێک لە نوسخە و دەقەکانی دواتردا، ئەو هێمایانە بە ڕوانینی ئایینیی ئیسلامیی سەرلەنوێ دارێشتراونەتەوە، بە جۆرێک کە سەرتۆپی گەلۆکان بە پێغەمبەری ئیسلام و خاڵی گۆنای شیرین لەیلا، بە سیمای محەممەد وێکچوێندراون. بەڵام ئەو جۆرە خوێندنەوانە دەکرێ وەک جۆرە خوێندنەوەیەکی پلە دووهەم و ئایدیۆلۆژی چاو لێ بکرێن کە لە بەستێنی مێژوویی بەئیسلامکردنی بەشێکی زۆر لە کۆمەڵگەی کوردی شەقڵیان وەرگرتووە. لە بەرامبەریشدا، بەڵگە زمانی، وێنەیی و حەماسییەکانی دەقی مەبەستمان، ئەوە نیشان دەدەن کە "گەلۆ" بە ئەگەری زۆر دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمەکانی بەر لە پەرەسەندنی ئیسلام لە کوردستان؛ بۆ وێنە سەردەمی ساسانی، ئەشکانی یان تەنانەت مادی و مانایيش، کە دواتر لە بەستێنەکانی فەرهەنگی نوێدا، سەرلەنوێ دارشتن و تەفسیری نوێیان بۆ کردوون و بەشێک لە ئەسڵی دەقەکەیان گۆڕانکاری تێدا کردووە.

بۆیە هەر لەو ڕوانگەیەوە، دەتوانین و دەکارین کە بەندی "گەلۆ" بە بەرکوڵێک لەو دەقە جۆراوجۆرانە دابنێین کە بە درێژایی زەمەن، کۆمەڵێک چین و ڕەهەندی مانایی تری پێوە زیاد بووە، بێ ئەوەی کاکڵی سەرەکیی ئەو، یانی دەربڕینی ژان، خۆشەویستی و گەڕان بە دوای مانادا، لەناو بچێت.

ژانی تاکەکان، زمانحاڵی کۆمەڵانی خەڵک

یەکێک لە خەسڵەتە تایبەتەکانی ئەو هۆنراوەیە، شێوازی دەستپێکردنیەتی بە بانگهەڵهێنانی چەندپاتە کراوە:

"ئەمن بانگێکم وەبەر خودای... بانگی دووهەمم وەبەر حەزرەتی ڕەسوڵەڵایە... بانگی سێهەمم وەبەر ئەو غەوسەی ئەگەر لەنگەری ڕادەگرتەوە لە بەغدایە..."

ئەو دارشتەیە، ئەزموونێکی تاکەکەسی، ژان، چاوەڕوانی و دڵەڕاوکێ بەرز دەکاتەوە بۆ ئاستی هەراوی کۆمەڵانی خەڵک و هەروەها ئاستی ڕێگەپێدراو. لە ڕاستیدا، بێژەر بە جێکردنەوەی خۆی لە نێو تۆڕێک لە ئیرجاعاتی قودسی، دەنگی خۆی هەڵدەبڕێ و بەرز دەکاتەوە. لە ڕوانگەی تیۆرییەوە، دەکرێ ئەو شتە، بە جۆرە وەڵامێک بۆ ئەو پرسیارەی سپیڤاک دابنێین کە دەیهێنێتە گۆڕێ: سووژەکانی هەڵکەوتوو کە لە قەراغ و پەراوێزدا، چلۆن دەتوانن دەنگ هەڵبڕن و ببیسترێن؟ لە بەندی "گەلۆ"دا، سووژە نەک هەر قسە دەکات، بگرە بە دەکارکردنی فۆرمگەلی ئایینی و دووپاتە، دەنگی خۆی تۆمار و جێگیر دەکات.

دووپاتە بە واتای خۆڕاگری

واتای سەربەندی "من سەرگەردانی ئەوان شەدە شلانم..." کە بە جاران لە نێو دەقەکەدا دووپات دەبێتەوە، دەور و نەخشی سەرەکی لە داڕشتی هۆنراوەکەدا هەیە. ئەو دووپاتەییە، لە ئاستێکی سادە و ساکاردا، یەکگرتوویی و نەزمی دەقەکە دەپارێزێت؛ بەڵام لە ئاستێکی قووڵتریشدا، جۆرە ڕێگریکردنێکە لە فەرامۆشکردن و لەبیرچوونەوە.

لە فەرهەنگ و کولتووره زارەکییەکاندا، دووپاتکردنەوە یان دووپاتبوونەوە ئامرازی پاراستنی یادەوەرییە، بەڵام لێرەدا، دووپاتەیی دەبێتە کردەیەکی خۆڕاگری: سووژە بە باسکردنی چەندپاتەیی دۆخی خۆی، ڕێگە نادات کە ژان و زامەکانی لەبیر بکرێن و لەناو بچن. ئەمە ڕێک هەمان ئەو شتەیە کە دەکرێ پێی بڵێین "جوانیناسیی مانەوە"، یانی خۆڕاگری و خۆبەدەستەوەنەدان لە ڕێی زمانەوە.

جەستە بە واتای جیهان

لە بەشە جۆربەجۆرەکانی "گەلۆ"دا، جەستەی کیژۆڵەی حەیران، بە زنجیرەیەک لە وێنەکان نیشان دەدرێت: سینگی وەکوو بەفر، ددانی وەک مرواری، لێوی ئاورێشم و ئەبرۆی کەوانی. بەڵام ئەو وەسف و شەرحانە بە تەنیا شاعیرانە و عاشقانە نین. جەستە لێرەدا دەبێتە نەخشەیەکی فەرهەنگی. ڕەگەز و توخمگەلی سروشتی، بازرگانی و جوگرافی لەنێو جەستەی یارکۆڵە و کیژۆڵەی حەیراندا کۆ دەبنەوە و بەم چەشنە، جەستە دەکرێتە شوێنی پێگەیشتنەوەی جیهان.

لە گۆشەنیگای پۆست-کۆلۆنیالیزمەوە، ئەم شتە گرینگایەتیی خۆی هەیە، چونکە لە زۆرێک لە داڕشتنەکانی دەسەڵاتدا، جەستەی "ئەویتر" بە شێوەی بابەتێکی لەژێر کۆنترۆڵ، چاوەدێری و نەزمهەڵگر نیشان دەدرێتەوە؛ ئەو جۆرەی کە فۆکۆ دەری دەخات جەستەکان لە چوارچێوەی گوتارەکانی دەسەڵاتدا دەبنە گۆڕەپانی نەزم، چاوەدێری و مانادانان.

لە بەرامبەردا، "گەلۆ" ئەو جەستەیە وێنا دەکات کە ئاڵۆزکاو، فرەڕەهەند و دارماڵ لە مانایە؛ جەستەیەک کە لە لۆژیکی دەسەڵات ڕادەکات و بە واتای هەڵگری فەرهەنگ، یادەوەری و خەیاڵی بەکۆمەڵ، هەمدیسان مانا و پێناسە دەکرێتەوە.

سروشت، تەمسیل و ڕەخنەی ناجێگیری

یەکێک لە بەشە سەرنجڕاکێشەکانی دەقەکە، وتووێژی گوڵەکان و بای شەماڵە. گوڵەکان باس و وەسفی جوانیی خۆیان دەکەن، بەڵام بای شەماڵ، وەبیریان دێنێتەوە کە ئەو جوانی و چەلەنگییە کورتخایەنە و هەرمان نییە، و بێ بارانبارین هەموویان سیس دەبن و دەژاکێن.

دەکرێ ئەو بەشە وەکوو تەمسیلێک دابنێین کە تێیدا سروشت بە زمانی پەروەردەیی دێتە گۆ. پەیامی سەرەکی، ناجێگیربوون و بەستراوەییە. بەڵام لە ئاستێکی تردا، ئەو تەمسیلە دەتوانێ ئاماژەیەکیش بێت بۆ دۆخی مرۆڤایەتی: کۆمەڵگەیەک کە بێ هەبوونی پێوەندی و پشتیوانی لە مەترسیی داڕمان و لەناوچووندایە. ئەو خوێندنەوەیە لەتەک گێڕانەوەی حەمەدی ئاغای هاوڕێدا دەگونجێت کە پێی وایە گوڵەکان هێما و نوێنەرانی کۆمەڵگەی کوردەوارین لێرەدا.

خۆشەویستی بە واتای بەرگری و خۆڕاگری

لە سەرلەبەری دەقی "گەلۆ"دا، ژان و خۆشەویستی تێک ئاڵاون. بێژەر باس لە ژانەسەر، دڵی بێئۆقرە و چاوەڕوانی دەکات، بەڵام قەت بێدەنگ نابێت و دەنگی خۆی هەڵدەبڕێت. ئەو بەردەوامییە جۆرێک لە خۆڕاگریی سۆزداری و عاتیفیشە هاوکات. کەواتە، لێرەدا، بابەتی خۆشەویستی بە تەنیا هەست نییە؛ بەڵکوو هێزێکە کە سووژە لە هەمبەر داڕمان و تێداچوون دەپارێزێت. هەروەک فانون ئاماژەی پێدەکات، خۆڕاگری هەموو کات لە چوارچێوەی کردەی سیاسیدا دەرناکەوێت و خۆی نانوێنێت، بگرە دەتوانێ لە ئاستی فەرهەنگ و هەست و سۆزیشدا لە خۆی کردەوە نیشان بدات.

مێژووی شاراوەی هۆنراوەکە

یەکێک لە خاڵە گرنگەکان لەمەڕ "گەلۆ"، دەگەڕێتەوە بۆ ناڕوونیی بەرچاو و تاریکیی زەمەنی هۆنینەوەی ئەو بەندە. هەروەک سەرچاوە جۆراوجۆرەکان ئاماژەی پێدەکەن مێژووی وردی ئەو هۆنراوەیە دیاری نییە و بە ئەگەری زۆرەوە سەر بە سەردەمە زۆر زووەکانە. لە گێڕانەوەیەکی تردا دەوترێ کە ئەو هۆنراوەیە وەک وەڵام و کاردانەوەیەک بۆ بەدیلگیران و بەخسیرکردنی کیژە کوردێک لە لایەن حاکمێکی زۆردارەوە، هۆنراوەتەوە.

لەگەڵ ئەوەشدا، ئەم گێڕانەوانە جۆربەجۆرن بەڵام لە یەک خاڵدا هاوبەشن: گشتیان پێداگری دەکەن لەسەر جۆرە ژان و دەردێکی بەکۆمەڵ و مێژوویی لە نێوان دێڕ و تاکە بەیتەکانی ئەم هۆنراوەیە. هەر بەم هۆیەوە، دەکرێ "گەلۆ" وەک دەقێک دابنێین کە تێیدا مێژوو بە شێوازێکی ڕاستەڕێ و ڕاستەوخۆ ناگێڕدرێتەوە بەڵکوو لە چوارچێوەی خوازە، وێنە و هەست و سۆزەوە بوونی هەیە.

پاشبار: دەنگ و سەدای کپنەکراو و نەکوژاوە

لە کۆتاییدا ناکرێ و ناتوانین ئێمە ئەم دەقە بەس وەکوو هۆنراوە و بەندێکی ئاشقانە و دڵداری پێناسە بکەین و لێی بڕوانین. ئەم هۆنراوەیە دەقێکە کە تێیدا ئەوین و خۆشەویستی دەبێتە هەوێنی زمانی خۆڕاگری و بەرگری. ڕەگەز و خەسڵەتی دووپاتەیی جێ بە یادەوەریی بەکۆمەڵ و گشتی لێژ دەکات و شوێنپێی ئەو دەگرێتەوە، وە جەستە و سروشت دەبنە هێما و نوێنەرانی شوناس و پێناسی فەرهەنگی.

لە دنیایەکدا کە زۆربەی دەنگەکان دەخرێنە پەراوێزەوە، "گەلۆ" وێنەیەکی بەرچاو و دیارە لەوەی کە چۆن دەقێکی ئەدەبیی زارەکی دەتوانێ بێ دروشمدان، و بێ دەرکردنی بەیاننامە و بگرە تەنیا لە ڕێگەی جوانیناسانەی خۆیەوە بە شێوەیەکی قووڵ و کاریگەر دەست بداتە خۆڕاگری و بەرگریکردنەوە.

دارسمە
دەنووکی لە سمین ناپارێزێ

تابووتێک لە تاران و سێ تەرمیش لە سیستان

لە جوگرافیای هەندێک وڵاتدا، وا باوە هەموو شتێک بەپێی دوو جەمسەری «نێوەند» و «پەراوێز» پۆلێن دەکرێت؛ سەروەت، دەسەڵات، میدیا و ئاوەدانی هەر هەمووی ئاوەڕووی نێوەندە. هەڵبەت ئەم جیاوازییە تەنیا بۆ زیندووان نییە و پەلیکێشاوە بۆ نێو قەبرستانیش!

بۆ ئەوەی باشتر لەم هاوکێشەیە تێبگەین، با میوەیەکی وەک قەیسی یان قۆخ بهێنینە بەرچاومان؛ دەبینین توێکڵ و گۆشتیان تەنیا بۆ ئەوە دروست بووە ببنە قوربانی و نێوکەی نێوەوە بپارێزن. نێوەندیش ڕێک وەک نێوکی قۆخەکەیە بەڵام پێچەوانەی پەندی کوردەواری: «گۆشتەکەی دەخۆن و ئێسقانەکەی دەپارێزن!» دەسەڵات هەمیشە ڕۆڵی ئەم نێوکە دەگێڕێت و پەراوێزیش ئەو توێکڵەیە دەبێت لە کاتی بەڵادا قوربانی بدات. گۆشتی ئەم میوانە کەمتر خۆ ڕادەگرێت و زۆر زوو شل و بڵ دەبێت؟ لێرەدا دەسەڵات یاریزانە سەرەکییەکەیە، بەڵام بۆ ئەوەی ڕووی ڕاستەقینەی خۆی بشارێتەوە، دەمامکی جۆراوجۆر دەپۆشێت. ڕۆژێک بە ناوی «دەسەڵاتی گەل»، ڕۆژێک وەک «ئایین» و ڕۆژانێکیش بە ناوی «بەرژەوەندیی نەتەوەیی»یەوە خۆی دەردەخات. بەڵام ئەمانە تەنیا کەرەستەن؛ هەر کاتێک پێگەی نێوەند بکەوێتە مەترسییەوە، دەسەڵات ئەم دەمامکانە فڕێ دەدات و وەکوو خۆی کە پاسەوانی بەرژەوەندییەکانی نێوەندە، دەردەکەوێت.

با واز لە شەڕەچەقەی ئەو زیندووانە بهێنین بەردەوام خەریکی ململانێی دروشمی بریقەدارن و ئاوڕێک لە مردووان بدەینەوە. با بزانین جیاوازیی نێوان «مردن لە نێوەند» و «مردن لە پەراوێز»دا چییە؟ با کەمێک لە پایتەخت دوور بکەوینەوە و ڕوو بکەینە پەراوێز. لە زاهیدان، لە سیستان و بەلۆچستان، کاتێک خوێنی چەند گەنجێک دەڕژێت، ئەگەر کەسێک بوێرانە بپرسێت: «ئەم سێ گەنجە کێ بوون؟ بۆچی بەبێ دادگاییکردن وەک چۆلەکە پێکران؟ کێ فەرمانی تەقەکردنی دا؟»؛ وەڵامی دەزگا فەرمییەکان، وەک مریشکی قونبڕاو خێرا و کورتە: «پرسیاری زیادە قەدەغەیە، بێدەنگ بە با کەپۆت نەسووتێ! ئێمە سەرقاڵی ڕێوڕەسمێکی نەتەوەیین!» مەبەستیان لە مەراسیمەکە گێڕانی تۆزی ژێرزەمینێکی بۆمبارانکراوی نێوەندی تارانە بەرەو بەغدا و نازانم کوێی دیکەش.

سیستمی نێوەند بۆ مردووەکانی خۆی زۆر ڕێکوپێکە. کاتێک تابووتێکی تەپوتۆزی باڵەخانەی تێکڕووخاو دەجوڵێنێت، شەقامەکان قوفڵ دەکرێن، کارکردنی ڕۆژانە ڕادەگیرێت و تەنانەت تەلەفزیۆنەکانیش فرمێسکی بەرپرسان بە کوالیتیی (HD) پیشانی بەردەنگانی خۆیان دەدەن. لە نێوەندا، دەبێت گریانیش ڕووناکییەکی گونجاو و کادرێکی کامێرای پرۆفیشناڵی هەبێت بۆ ئەوەی سۆزی بینەر بجوڵێنێت. بەڵام لە پەراوێز، ئەگەر دەریایەک فرمێسک لە چاوی سەدان پیرەژن بڕژێت، هیچ کامێرایەک بۆی نییە لێی نزیک ببێتەوە؛ چونکە لە فەرهەنگە جوانەکەی وڵاتی یەکپارچەدا فرمێسکی دایکی پەراوێزخراوەکان لە «ستانداردی پەخشی نیشتمانی» دەرچووە و وەک «هەڕەشەی ئەمنی» مامەڵەی لەگەڵدا دەکرێت. لە تاران، بۆ تێپەڕینی تابووتێک، ئاراستەی شەقامەکان و ناوی کۆڵانەکان دەگۆڕدرێن. بەڵام لە زاهیدان و شارەکانی پەراوێز، بۆ شاردنەوەی ڕاستییەکان، «ناوی مردووەکان» دەگۆڕدرێت! لە چرکەساتێکدا، گەنجێکی بێکاری کاسبکار دەبێتە «چەتەی چەکدار»، یەکێکی دیکە دەکرێتە «ئەندامی باندی قاچاخ»، و ئەوی دیکەیان پێی دەگوترێت «تێکدەری ئاسایش و ئەمنییەت». لە نیشتمانێکی میللیدا بۆ وەرگرتنی پێناسەیەکی هاووڵاتیبوون پێویستت بە سەد بەڵگەنامە و مۆر هەیە، بەڵام بۆ تاوانبارکردن و کوشتنی تێکدەران لە پەراوێزەوە هیچ بەڵگەیەکی یاسایی ناوێت! میدیای فەرمی ڕێک وەک چاپکەرێکی ژەنگگرتوو کار دەکات؛ ناوی هەر بێتاوانێکی تێبکەیت، یەک مۆری حازربەدەستی لێ دەدات دەبێتە "ئەشرار"!

"پەراوێز" هەمیشە لەسەر نەخشە هەیە، بەڵام لە چاوی دەستەڵاتی وڵاتپارێزی نێوەندا تەنیا کاتێک دەبینرێت کە ببێتە گۆڕەپانی تەقەکردن و هەڵمەت. ئەگەر باسی بێکاری، بێئاوی، کارەساتی کۆڵبەری و سووتەمەنیبەری یان نەبوونی نەخۆشخانە بکرێت؛ ئەوکاتە شارەکانی پەراوێز "وەک بەردی بن گۆمیان لێ دێت" و لە نەخشەدا ون دەبن! ئەوەیە پاراستنی یەکپارچەیی وڵات. ئەی ئەوە نییە کاتێک مەترسییەک بۆ نیشتمان لە پەراوێزەوە سەرهەڵدەدات، هەموو فەرماندە ئەمنییەکان دەبنە شارەزاترین جیۆگرافیناس و کۆڵان بە کۆڵانی شارەکە وەکوو لەپی دەستیان دەناسن.

هەر ئەم نیشتمانپەروەرییە وای کردووە کاتێک نێوەند دەگریت، مانشێتی ڕۆژنامەکان دەنووسن: «سوگواریی میللی». بەڵام کاتێک پەراوێز بە هەموو هێزییەوە لەبانگێ دەدات، هەڕەشەی لێ دەکرێت: «هەڵسوکەوتی هەستیار مەکەن و دۆخەکە مەشێوێنن!» لە پەراوێز ماتەمگێڕانیش پێویستیان بە مۆڵەتە؛ ماتەمی نێوەند مۆڵەتنامەی ئاسمان و زەویی هەیە، بەڵام ماتەمی پەراوێز لە یەکەم بازگەی ئەمنیدا ڕادەگیرێت. لە زاهیدان وەک ڕاگەیاندنی ڕاستگۆی نێوەند دەڵێت «باندی تێکدەر» خەریکە وڵات بشێوێنێت. ئەمەیە جیاوازیی نێوان تێگەیشتنی مرۆڤێکی خاوەن خەیاڵ و لاپەڕەکانی ڕاپۆرتی نێو چەکمەجەی فەرماندەیەکی ئەمنی.

هیچ بە دووری مەزانن مێژوونووسانی چەواشەکار دواتر باسی ئەم سەردەمە بکەن و دوور لە حەزی نێوەندی سەقامگیر بنووسن: ئەمە ئەو وڵاتە بوو دوو جۆر قەبرستانی هەبوو. یەکێکیان ڕازاوە بە گوڵاو، مایکرۆفۆن و ڕیزی ڤیئایپی؛ ئەوی دیکەیان نوقمبوو لە تۆزوخۆڵ، بێدەنگی و دەرگای داخراوی دادگاکان. لە یەکێکیاندا هەمووان دەهاتن بۆ وێنەگرتن و خۆنواندن؛ لە ئەوی دیکەیاندا کامێرا قەدەغە بوو بۆ ئەوەی ڕاستییەکان زیندەبەچاڵ بکرێن. بەڵام با لەبیرمان نەچێت، هەرچەندە تابووتی نێوەند دەنگەدەنگ و هاتوهاواری زۆرە، بەڵام بێدەنگیی گۆڕستانەکانی پەراوێز زۆر بەرزتر و ڕاستگۆیانەتر لە هەزاران وتاری تەلەفزیۆنی قسە دەکات. پەیامی ئەم بێدەنگییە ئەوەیە: مێژووی ڕاستەقینەی ئەم وڵاتە بەو هەزاران پرسیارە بێوەڵامانە دەنووسرێتەوە کە لەگەڵ گەنجەکانی پەراوێزدا چوونەتە ژێر خاک، نەک بە قەرەباڵغیی درۆینەی شاشەکان! ڕەنگە مێژوونووسانی داهاتووش بۆ چەواشەکاری دژ بە نێوەند درۆ هەڵبەستن و بە دڵی خۆیان و بەردەنگانیان باس لە تابووتەکەی تاران و سێ تەرمەکەی سیستان بکەن.

KURDI STAN
Publishing by Democratic Party of Iranian Kurdistan
NO: 922   6 July 2026

ناونیشانی ڕۆژنامەی «کوردستان» و ماڵپەڕی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە تۆڕی جیهانیی ئینتێرنێتدا:

ئیمەیلی ڕۆژنامەی کوردستان:
info@kurdistanmedia.com
ئیمەیلی تەشکیلاتی نهێنی:
Tashkilat.kdp92@gmail.com

www.kurdistanmedia.com
info@kurdistanmedia.com   www.kurdch.tv
Yahsat 1A @ 52.5° East   Frequency: 12149
polarization: Vertical -27500 FEc : 3/4

چاپێکی دیکەی ”ژیان و مەرگی ڕێبەری کورد عەبدولڕەحمان قاسملوو“

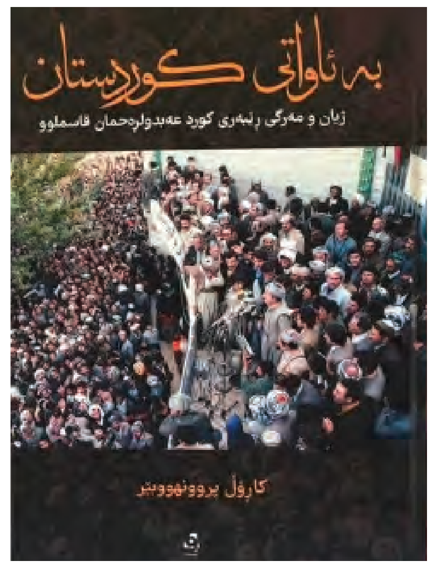

لە بەرەبەرەی سی و حەوتەمین ساڵیادی شەهیدبوونی ڕێبەری گەلی کورد، دکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملوو، چاپی نوێی کتێبی «ژیان و مەرگی ڕێبەری کورد عەبدولڕەحمان قاسملوو» کە لێکۆڵینەوەیەکی بەربڵاوی ڕۆژنامەوانی لەسەر ژیان و شەهیدبوونی ئەم ڕێبەرە مەزنەیە، بە زمانەکانی کوردی و فارسی بڵاو کرایەوە.

ئەم بەرهەمە لە نووسینی ڕۆژنامەنووسی ناسراوی ڤێنێزوێلایی، خاتوون «کارۆڵ پروونهوبێر»ە، کاک سەلاح پیرۆتی کردوویەتی بە کوردی و لەلایەن «وەشانخانەی ٤٩ کتێب»ەوە چاپ کراوە. چاپی یەکەمی ئەو بەرهەمە «خولیا و مەرگی قاسملووی کورد»ی ناوە و نەمر فەتاح کاویان لە ئینگلیزییەوە کردبوویە کوردی و ساڵی ١٣٨٨ چاپ کرابوو.

کارۆڵ پروونهوبێر، نووسەری کتێبەکە کە بۆ یەکەمجار لە ئەنستیتۆی کوردی پاریس لەگەڵ د. قاسملوو ئاشنا بووە، ئاماژە بەوە دەکات کە ئەم بەرهەمە لەسەر داوای خودی د. قاسملوو نووسراوە، کاتێک پێی وتبوو: «کاتێک من مردم، پێم خۆشە کتێبێک بنووسی کە تێیدا باسی داستانی ژیانی من و ئامانجی کورد بکات.»

وەک لە پێشەکیی چاپی نوێی کتێبەکەدا هاتووە، ڕەوتی پێداچوونەوە و وەرگێڕانی ئەم نوسخەیە لەو کتێبە بەهۆی سەختیی دەستڕاگەیشتن بە بەڵگەنامە و ئەرشیڤەکان چەندین ساڵی خایاندووە. هەروەها لەم چاپەدا بۆ دەوڵەمەندکردنی بابەتەکە، تەواوی پەراوێز و سەرچاوەکان بە هەر دوو زمانی ئینگلیزی و وەرگێڕدراو (کوردی یان فارسی) خراونەتە ڕوو.

کتێبەکە ئاوڕ لە وێستگە جیاوازەکانی ژیانی د. قاسملوو هەر لە تەمەنی ١٦ ساڵییەوە لە ساڵی ١٣٢٥ وەک بەرپرسی یەکیەتیی لاوانی ورمێ و نامەنووسینی بۆ پێشەوا قازی محەممەد، تا ڕۆژی ٢٢ی پووشپەڕی ١٣٦٨ کە لە ڤیەن لەلایەن بەناو دیپلۆمات بەڵام تێرۆریستەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێرانەوە شەهید کرا، دەداتەوە.

لەم بەرهەمەدا، تیشک خراوەتە سەر گرنگترین دەستکەوتەکانی بزوتنەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ماوەی ڕێبەرایەتیکردنی حیزبی دێموکرات لەلایەن د. قاسملوو بەتایبەت دوای ١٣٥٧، لەوانە:

- دامەزراندنی دیسیپلینی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە ناوچە ئازادکراوەکانی کوردستان لەژێر گەمارۆی ڕێژیمدا؛
- دامەزراندنی فێرگەی سیاسی-سەربازی بۆ هێزی پێشمەرگەی کوردستان
- ڕێکخستن و بەردەوامیی خەبات و خۆڕاگری لە ڕەهەندە جۆراوجۆرەکان لە دوای هێرشی ڕێژیم بۆ سەر کوردستان
- دامەزراندن و بەڕێوەبردنی قوتابخانەکان بۆ فێرکردنی زمانی کوردی بۆ کچان و کوڕان
- هەوڵدان بۆ ڕاکێشانی ڕێکخراوە پزیشکییە نێودەوڵەتییەکان بۆ هاوکاری مرۆیی و دامەزراندنی نەخۆشخانە لە شاخەکانی کوردستان
- پاڵپشتیکردن و پەنادانی ڕێکخراوە سیاسییەکانی سەرانسەری لە کوردستان
- خۆلادان و بەناپەسندکردنی کاری تێرۆریستی
- پاڵپشتیکردنی یەکسانی لە نێوان ژنان و پیاوان، دامەزراندنی پەیوەندی بەردەوام و دۆستانە لەگەڵ خەڵک و لەگەڵ پێشمەرگە
- دامەزراندنی ڕادیۆ و بەشی بەرنامەی فرە زمانی و دەستپێکردنی کاری بەردەوامی ڕاگەیاندن و زۆر ڕەهەند و بابەتی تر.

شار و دێ شینتر لە ڕەنگی خەم لە چاوی ئاسمان
پیاو و ژن دەریا دەپۆشن چەشنی ساوی ئاسمان

پووشپەڕە و تازە هەناسەی چەم بە ساردی دێتە دەر
نووتەکە و هەر بواری شینە بۆ هەتاوی ئاسمان

دار نیگای و باخ هەناو و شاخ شکۆی خۆی دایە خۆ
بۆیە خەڵکی پێی دەڵێن: پیاوێکە ناوی ئاسمان

بۆتە وشکارۆ لە دوای تۆ ساڵەکانی ڕۆژهەڵات
کاتژمێر تاریکە داوێنی لە تاوی ئاسمان

کووچە شین و تەنگەبەر شین، ڕەنگی لەچکەی یارەکەم
چاوی گەل پڕ پڕ لە شینە، بۆتە باوی ئاسمان

من بە یادی ئەو هەڵۆیەی کەم ژیاوە بوومە باڵ
ڕوو لە بەرزی هەر دەژیم تاکوو هەناوی ئاسمان

ڕۆژی یەکڕەنگی بوو خوێنت، کاتی یەکدەنگی نیگات
هەڵفڕینت بەرز و پیرۆز بوو، شیاوی ئاسمان

(ڕابوون ڕۆژهەڵات)

بەر لە ماڵاوایی

پرسی نەتەوەبوونی کورد

✍ د. عەبدولڕەحمان قاسملوو

ئایا دەتوانین بڵێین کورد نەتەوەیە؟ ئایا دەکرێ کورد بە کەمایەتیی نەتەوایەتی دابندرێت؟ با لە نیزیکەوە لەم دوو پرسیار ورد ببینەوە.

زۆر جار لە)نەتەوە(مانایەکی ڕاست و دروست لێک نەدراوەتەوە، بەڵام زانستی نوێ سنوورێکی ڕاست بۆ نێوەڕۆکی ئەم مانایە دەداتە دەست. نەتەوە خەڵکێکە کە لە ڕەوتی مێژوودا پەیدا بووە و سەقامگیر بووە. کۆمەڵە خەڵکێک تەنیا پاش قۆناغێکی دیاریکراوی پێگەیشتن دەبێتە نەتەوە. ڕاستییەکەشی ئەوەیە بناخەی نەتەوەکانی سەردەمی ئێمە بە گەشەکردنی سەرمایەوە بەندە و ئەو نەتەوانە لەگەڵ گەشەکردنی سەرمایەداریدا سەقامگیر دەبن. دیارە ڕیشەی پێگەیشتنی ئەو نەتەوانە بۆ سەر شێوەکانی پێشووی کۆمەڵ لە قۆناغی کویلەتی و قۆناخی دەرەبەگایەتیدا دەگەڕێتەوە. لەگەڵ ئەوەشدا بۆ ئەوەی کۆمەڵە خەڵکێک بە نەتەوە دابنرێ، هێندێک شەرتی دیکە پێویستن کە لە هەموویان گرنگتر زمانی هاوبەش و خاکی هاوبەش و ژیانی ئابووریی هاوبەش و خوو و ڕەوشتی هاوبەشە کە لە ژیانی فەرهەنگیی نەتەوەدا خۆی دەنوێنێ.

باسی ئەوەمان کرد کە کورد کۆمەڵەخەڵکێکی خاوەن مێژوویە و لە سەدەی حەوتەمی پێش زایینەوە بەو ناوە ناسراوە، ئێستا بزانین ئەو سروشتە تایبەتییانە چین کە کورد دەکەنە نەتەوەیەکی سەربەخۆ»؟

وەک لە پێشەوە گوتمان زمانی کوردی زمانی هاوبەشی هەموو کوردەکانە و بوونی جیاوازییەکی کەم لە نێوان شێوەکانیدا هیچ لەو ڕاستییە ناگۆڕێ، چونکە شێوەی جۆراوجۆر تەنانەت لە وڵاتە هەرە پێشکەوتووەکانیشدا ماوە. دیارە ئەوە کە تا ئێستا زمانێکی ئەدەبیی یەکگرتوو بۆ کورد پێک نەهاتوە مەسەلەیەکی زۆر گرنگە. بەڵام ئەمە هۆی ئەوە نییە کە گۆیا زمانی کوردی هێشتا ئەوەندە پێش نەکەوتوە و لەبەر ئەوەش نییە کە گۆیا وەک هێندێک دەڵێن شێوەیەکی زمانی فارسییە. چونکە هیچ ڕۆژهەڵاتناسێکی بەناوبانگ لەوەدا گومانی نیە کە زمانی کوردی بەڕادەی پێویست پێش کەوتوە. یەکەم کتێبی ڕێزمانی کوردی ساڵی ١٦٨٧دەرچووە. کەوابوو. نەبوونی زمانی ئەدەبیی یەکگرتوو پێش هەموو شتێک دەگەڕێتەوە سەر ئەوە کە نووسینێکی یەکگرتوومان نەبووە. هەروەک لەوە پێش گوتمان کوردی بە پیتی عەرەبی و لاتینی و ڕووسی دەنووسرێ و هۆیەکەشی ئەوەیە کە نەتەوەی کورد لە نێوان چەند وڵاتدا دابەش کراوە و لە زۆربەی ئەو وڵاتانە دا خوێندن و نووسین بە زمانی کوردی قەدەغە بووە. کەوابوو، لە باری مێژووییەوە لانی کەمی وەخت و دەرەتان پێویستە بۆ ئەوەی نووسینێکی یەکگرتوو و زمانێکی ئەدەبیی یەکگرتووی کوردی پێک بێ. بەم جۆرە نەتیجە وەردەگرین کە نەتەوەی کورد زمانی هاوبەشی هەیە کە یەکێکە لەو سروشتانەی هەموو نەتەوەیەک لێک جیا دەکەنەوە.

هیچ کەس گومانی لەوەدا نیە کە کورد خاکی هاوبەشی هەیە، چونکە لە ڕۆژگارێکی یەکجار کۆنەوە کوردستان بە خاکی کورد ناسراوە کە هەزاران ساڵە لە کەژ و کێو و پێدەشتەکانیدا دەژی. لەتلەتبوونی کوردستان بە هۆی سنوورە سیاسییەکانیش لە نێو چەند وڵاتاندا هیچ لەو ڕاستییە ناگۆڕێ.

لەباری ژیانی ئابووریی هاوبەشەوە وەک ئەوەی لە وڵاتێکی وەک فەرانسە یا ئیتالیا هەیە، نابینرێ. لەو بارەوە تەنانەت لە نێوان کورد و تورکیشدا جیاوازی هەیە، چونکە تورکەکان لەوبارەوە لە کورد زیاتر پێشکەوتوون، هۆی ئەوەش کزیی گەشەکردنی سەرمایەدارییە لە کوردستاندا و هۆیەکی تریش ئەوەیە کە کوردستان لەتلەت کراوە و بەکردەوە هێندێک بەش لە بەشەکانی دیکە جیا بوونەوە، هەروەک لە نێوخۆی هەرکام لەو وڵاتانەشدا کوردستان دابەش کراوە، دیارە هەموو ئەوانە دەبنە کۆسپی پێکهاتنی ژیانێکی ئابووریی هاوبەش، بۆ نموونە کوردستانی ئێران کراوەتە سێ بەش: بەشی شیمال کە بەڕەسمی بە (ئوستانی ئازەربایجانی ڕۆژئاوا) ناو دەبرێ، بەشی نێوەڕاست کە بەڕەسمی پێی دەڵێن (ئوستانی کوردستان) و بەشی جنووبی کە بەڕەسمی بە (ئۆستانی کرماشان) دەناسرێ. ئەوەدەم تەنانەت تاقە ڕێگایەکی باشیش نیە کە بەشەکانی کوردستان بەیەکەوە گرێ بدا و زستانان لە نێوان سەقز و سنەدا هاتوچۆ نامێنێ، کە ئەمەش مانای ئەوەیە بەشی جنووبیی کوردستانی ئێران بەتەواوی لە بەشی شیمالی دادەبرێ.

سەرەڕای هەمووی ئەوانەش، پێشکەوتنی پێوەندییەکانی سەرمایەداری و ئەو جیاوازییەی لە نێوان گوندنشینەکاندا پەیدا بووە و پێگەیشتنی شارەکان و بەربڵاوبوونی بازرگانی و هاتوچۆ هەموویان دەبنە هۆی سەقامگیربوونی نەتەوەی کورد.

ئەمە وا دەگەیەنی کە ئەگەر ناتوانین بڵێین ژیانی ئابووریی یەکگرتووی تەواو لە کوردستان دا هەیە. ناشتوانین بڵێین ژیانی ئابووریی هاوبەش نیە. ئێمە لەمەوبەر گوتمان کە بەپێچەوانەی ئەو سنوورە دەسکردانە، کوردەکان پێوەندییەکی ئابووریی بەربڵاویان پێکەوە هەیە، وەک کوردی ئێران و عێراق، بێجگە لەوانەش یەکیەتیی ژیانی ئابووری شتێکی نیسبییە و نەتەوکانی دەوروبەری کوردیش (وەک فارس، تورک و عەرەب و ئازەربایجانی) هەر وەک کوردن. ئەوانیش لە هێندێک جێگا یەکیەتیی ئابووریان بە هێزە و لە هێندێکی تر لاوازە. یەکیەتیی ئابووریی نەتەوەکانی قەفقازیش ناتەواو بوو، و هی نەتەوەکانی ئاسیای نێوەڕاست لە ڕووسی هەر شوێنەواری نەبوو، کەچی ئەوە نەبوو بە کۆسپ بۆ ئەوەی لە دوارۆژدا ببن بە نەتەوەی سۆسیالیستیی سەربەخۆ.

خوو و ڕەوشتی هاوبەشی کوردەکان بەگشتی شتێکی شتێکی سەلمێندراوە، هەموو ڕۆژهەڵاتناسەکان و ئەو کەسانەی خۆیان بۆ لێکۆڵینەوە لەسەر کورد تەرخان کردوە، لەوەدا یەکدەنگن کە کورد لە هەموو نەتەوەکانی دەوروپشتی خۆی جیایە و کوردەکان فەرهەنگی خۆیان پاراستوە و لەنێو هیچ کۆمەڵێکی ڕەگەزی و زمانیی دیکەدا نەتواونەوە. خەباتی بەردرێژی کورد لە پێناوی پاراستنی بوونی نەتەوایەتیی خۆیدا هەمیشە بۆتە هۆی جێگیربوونی خوو و ڕەوشتی هاوبەش و فەرهەنگی نەتەوایەتیی کورد. پێویستە بگوترێ کە پاش شەڕی دووهەمی جیهانی بە تایبەتی لەسەردەمی کۆماری دێموکراتی کوردستان دا هەستی نەتەوایەتی لە نێو کورد دا زۆر بەهێز بووە.

بووژانەوەی هەستی نەتەوایەتیی کورد هەروا درێژەی هەبووە و لە پاش شۆڕشی ژووئیەی ساڵی ١٩٥٨ی عێراق زیاتر بەهێز بووە. ئێستا لە کوردستانی عێراق چەند ڕۆژنامەیەک بە زمانی کوردی دەردەچن. لە ئێران و عێراق چەند ئێزگەی ڕادیۆ بە کوردی کراونەتەوە کە هەر چەند ئێزگەکانی ئێران بەرنامە بە قازانجی گەلی کورد بڵاو ناکەنەوە بەڵام ئێستاش تاڕادەیەک یارمەتیی گەشەکردنی زمانی کوردی و فەرهەنگی کوردی واتە ئەدەب و مۆسیقا دەکەن. ئەوەش گرنگە کە بگوترێ سەقامگیربوونی ئەو نەتەوانە کە لەباری ئابوورییەوە، دواکەوتوون پێوەندییەکی زۆری بە خەباتی دژی ئیمپریالیستییەوە هەیە و نەتەوەی کوردیش لە کارەساتی خەباتی دژی ئیمپریالیستی و زۆرداریی نەتەوایەتیدا کە لەلایەن حکوومەتە مەرکەزییەکانی تورکیا و ئێرانەوە تووشی بووە، ڕیشە دادەکوتێ.

هاوبەشیی ئایینیش یەکێک لەو هۆیانە بووە کە پێگەیشتنی نەتەوەی کوردی وەدوا خستوە. چونکە ئیسلام وەک ئایینی هاوبەشی گەلانی موسوڵمان کراوەتە پەردەیەک بۆ داپۆشینی زوڵموزۆریی نەتەوایەتیی خەلیفەکانی بەغدا و پاشان سوڵتانەکانی عوسمانی کە ئەوانیش نەخشی خەلیفەیان یاری کردوە.

بۆ نموونە لە کاتی شەڕی یەکەمی جیهانیدا کوردەکان دەرفەتێکی باشیان بۆ ڕێ کەوت کە لەپێناوی مافی نەتەوایەتی و مافی چارەنووسدا خەبات بکەن. بەڵام بە ناوی غەزاوە فریویان دان و زوڵم و زۆریی نەتەوایەتیی تورکەکانیان بۆ ماوەیەک لە بیر بردنەوە.

ئەوە ڕاستە کە ئایین یەکێک لە دیاردەکانی نەتەوە نیە، بەڵام دەتوانین تەئسیری ئایین لەسەر سەقامگیربوونی نەتەوایەتیی کورد لەو نموونەیەی خوارەوەدا تەماشا بکەین! لەگەڵ ئەوەی ناوچەی کرماشان لە باری ئابووری و کۆمەڵاتییەوە زیاتر پێش کەوتوە، جووڵانەوەی نەتەوایەتی لە مەهاباد بەهێزترە، چونکە کوردەکانی مەهاباد سوننین و کوردی کرماشان وەک فارسەکان شیعەن. جیاوازیی مەزهەب لە مەهاباد دەبێتە هۆی ئەوە کە زوڵم زۆریی نەتەوایەتی لە مەهاباد ئاشکراتر خۆی بنوێنێ و ئەوەش هەستی بەرهەڵستیی کوردەکان زیاد دەکا و لە ئەنجام دا دەبێتە هۆی بەهێزبوونی هەستی نەتەوایەتی.

دیارە دابەشبوونی کوردستان لە نێوان چەند وڵاتیش دا کۆسپێکی دیکەی ڕێگای سەقامگیربوونی نەتەوایەتیی کوردە و پێویستە ئەو هۆیەش بەکەم نەگرین کە تا ئێستاش ڕۆڵی خۆی لەو بارەیەوە یاری دەکا.

هۆیەکی نالەباری تریش پێوەندیی عەشیرەتگەری و دەربەگایەتییە کە تا ئێستاش لە گوڕێدا ماوە، بەڵام ئەو پێوەندییانە بەرەبەرە لە ئەنجامی گەشەکردنی بازاری نێوخۆیی و پەیدابوونی پێوەندیەکانی سەرمایەداری لە لادێی کوردستاندا بێ بایەخ دەبن. لەوەڕا نەتیجە وەردەگرین کە جێگیربوونی نەتەوایەتیی کورد لە هەلومەرجی ئێستادا مومکین نیە، بەڵام ئەوە بەهێچ جۆر

بەو مانایە نیە کە بتوانین حاشا لە بوونی نەتەوەی کورد بکەین کە ڕۆژ بە ڕۆژ گەشە دەکا و سەقامگیر دەبێ.

کە وابوو، هیچ شەرتێکی پێویستی نەتەوەبوون نییە لە نەتەوەی کورددا نەبێ، بۆیە دەتوانین هەروەک باسی نەتەوەکانی تر دەکەین باسی نەتەوەی کوردیش بکەین، چونکە سێ هۆی گرنگ و بنەڕەتیی بوونی نەتەوە کە بریتیین لە: زمانی هاوبەش، خاکی هاوبەش و خوو و ڕەوشتی هاوبەش بە تەواوی لە کورددا هەن و ژیانی ئابووریی هاوبەشیش زۆر وەخت بە شەرتێکی گرنگی نەتەوە دانانرێ، کە واتە دەتوانین کوردیش وەک یەکێک لە نەتەوەکانی تری ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست دابنێین کە ئێستا بە قوناخی پێگەیشتنی نەتەوایەتی دا تێدەپەڕێ.

وەرگیراو لە: «کوردستان و کورد»